

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

RŪTA VIRŠILIENĖ
(TEISĖ IR VALDYMAS)

DOKUMENTŲ KLASTOJIMAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr.
Andrius Nevera

Vilnius, 2014

TURINYS

IIVADAS.....	3
1. BENDROJI TEISINĖ NUSIKALSTAMOS VEIKOS CHARAKTERISTIKA.....	6
1.1. Dokumentų klastojimo, kaip nusikalstamos veikos, esmė	6
1.2. Teisinės dokumentų klastojimo sampratos ištakos	8
1.3. Normų, numatančių baudžiamąją atsakomybę už dokumentų klastojimą, raida pagal Lietuvoje galiojusius baudžiamuosius įstatymus.....	13
2. DOKUMENTŲ KLASTOJIMO SUDĖTIES OBJEKTYVIŲJŲ POŽYMIŲ ANALIZĖ	20
2.1. Dokumentų klastojimo objektas ir jo reikšmė veikos kvalifikavimui	20
2.2. Dokumentų klastojimas kaip pavojinga veika	25
2.3. Dokumentų klastojimo dalyko sampratos problematika	31
2.4. Dokumentų klastojimo būdo nustatymas ir jo reikšmė veikos kvalifikavimui.....	40
2.5. Dokumentų klastojimo pavojingi padariniai.....	45
3. DOKUMENTŲ KLASTOJIMO SUDĖTIES SUBJEKTYVIŲJŲ POŽYMIŲ YPATUMAI	53
3.1. Kaltės formos nustatymas.....	53
3.2. Kaltės turinio nustatymas	55
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	62
LITERATŪRA	64
ANOTACIJA.....	68
SANTRAUKA	69
SUMMARY	70

IVADAS

Temos aktualumas. Dokumentų klastojimas kaip teisinis reiškinys plačiai paplitęs tarp visuomenės narių. Ir nesvarbu kiek pažengusi visuomenė: raštinga ji ar ne, „paragavusi“ informacinių technologijų teikiamos naudos, ar ne. Kaip rodo istorija, žmogus linkęs klastoti informaciją nesvarbu koku būdu ar forma ji būtų užfiksuota. Dokumentų klastojimo, kaip nusikaltimo, sudėtis buvo žinoma jau Romėnų teisėje. Tuo tarpu noras klastoti dokumentus, siekiant sau naudos, ko gero, atsirado iškart tik suvokus tam tikrą dokumento galią.

Dokumento „galios“, tiksliau reikšmingumo konkrečioje situacijoje nustatymas, yra nagrinėjamos nusikalstamos veikos probleminis aspektas. Kaip rodo atlikta teismų praktikos analizė, neretai esama bylų, kur ginčijamas dokumento klastojimo, kaip nusikalstamos veikos kvalifikavimo klausimas, stengiantis įrodyti arba paneigti, jog vienas ar kitas dokumentas, kuris buvo suklastotas, pagamintas, panaudotas ar realizuotas yra arba nėra „dokumentas“ BK 300 straipsnio prasme. Įstatymų leidėjas paliko dokumento sąvoką neapibrėžtą, todėl suprantama šios sąvokos interpretacijų gausa ir tuo nulemtas prieštaravimas teismuose. Neretai šio klausimo nagrinėjamas pasiekia kasacinio teismo duris, o tai akivaizdu lemia ilgą ir brangų teisminį procesą.

Dokumento sąvokos neapibrėžtumas jau seniai skatina tyrėjus domėtis dokumentų klastojimo sudėtimi. Tačiau šiandien ji aktuali ne tik tuo, kad vis dar nėra vienareikšmiško ir visiems atvejams tinkamo dokumento sąvokos pagal BK 300 straipsnio prasmę varianto. Šiandien šios sudėties aktualumą lemia dar ir tai, jog kinta pačio dokumento forma, nemenką dokumentų apyvartos dalį užima elektroniniai dokumentai, kurie savo turiniu lygiaverčiai prilyginami įprastiems popieriniams dokumentams. Dokumentai, kaip socialinių santykių išdava atitinkamai keičiasi besikeičiant pačiai visuomenei, atsiranda naujų informacijos įtvirtinimo būdų. Teismų praktika liudija poreikį skrupulingai analizuoti dokumento turinį, nes nuo to priklauso ar konkrečioje situacijoje jis gali būti pripažintas dokumentu pagal BK 300 straipsnio prasmę. Nuo teisingo dokumento turinio išaiškinimo priklauso bylos baigtis.

Taigi, smalsumą nagrinėti dokumentų klastojimą lemia esminė dokumento sąvokos neapibrėžtumo problema. Apie dokumentų klastojimą Lietuvoje rašė ne vienas tyrinėtojas. Nors ne visuomet tyrimai nukreipti tiesiogiai į minėtą problemą, vis dėlto, daugiau ar mažiau autorius prisiliečia prie dokumento sąvokos aiškinimo klausimo. M. Aidukas, analizuodamas dokumentų klastojimą, savo dėmesį koncentravo ties visa šios nusikalstamos veikos sudėtimi, išryškinant baudžiamosios atsakomybės už dokumentų suklastojimą problemas naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame įstatyme. Taip pat, remdamasis kitų užsienio valstybių baudžiamaisiais įstatymais

siekė numatyti tobulinimo gaires Lietuvoje galiojančiai dokumentų klastojimo sudėčiai. E. Sinkevičius savo straipsnyje „Dokumentų suklastojimo koncepcija naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse“ orientuojasi į vertybės, kuri pažeidžiama suklastojus dokumentą, šiuolaikišką vertinimą. Priklausomai nuo to, pabrėžia dokumento sąvokos ribų išplėtimą. Tuo tarpu A. Tamašauskienė tyrimą konstruoja tikslingai pagrindinės problemos linkme. Straipsnyje „Dokumento samprata ir jos reikšmė nusikalstamos veikos kvalifikavimui“ ji nagrinėja dokumento kaip teisinės kategorijos sampratą, aiškina dokumento kaip teisinės kategorijos esmę, būtina teisingam veikų, susijusių su dokumentų klastojimu, kvalifikavimu.

Šiuo atveju tyrime dokumento reikšmingumas nusikalstamos veikos kvalifikavimui nediskutuotinas. Autorės nuomone, vertinga gilintis į tai, kaip dokumento turinys įtakoja kiekvieno įrodinėtino sudėties požymio vertinimą, kas šiuo klausimu kol kas nebuvo akcentuota. Įrodinėtinų sudėties požymių analizė, remiantis Lietuvos teismų praktika, leidžia įžvelgti dokumento, kaip nagrinėjamos nusikalstamos veikos dalyko, turiniui keliamas sąlygas. Taip suformuojamos tam tikros ribos dokumento sampratai. Tačiau tam reikia tyrimą konstruoti iš kitos pusės – pirmiausia, kiekviename įrodinėtinais požymyje vertinga ieškoti dokumento turinio įtakos konkrečiam požymio įrodymui. Be to, atsižvelgiant į šių dienų aktualijas vertinga akcentuoti dokumento sampratos šiuolaikiškumą ir atsižvelgiant į tai bei esamą teismų praktiką pateikti subendrintą plečiamąjį dokumento sampratos apibrėžimą. Autorės nuomone, toks apibrėžimas apimtų visus įmanomus klastojimo atvejus, kas šiuolaikinėje visuomenėje yra aktualu, be to, tai praktiškai galėtų pasitarnauti teismų darbui dėstant argumentus, taip sutrumpėtų neretai ilgos teismų išvados.

Tyrimo objektas – dokumentų klastojimo, kaip nusikalstamos veikos, sudėtis Lietuvos teismų praktikoje.

Tikslas – išnagrinėti dokumentų klastojimo sudėties įrodinėtinius požymius ir nustatyti šių požymių ypatumus Lietuvos teismų praktikoje.

Uždaviniai:

1. Išnagrinėti dokumentų klastojimo sampratą bei įvertinti teisės raidos įtaką dabar galiojančiai dokumentų klastojimo sudėčiai.
2. Išnagrinėti dokumentų klastojimo sudėties objektyviųjų požymių problemškumą Lietuvos teismų praktikoje.
3. Išnagrinėti dokumentų klastojimo subjektyviųjų požymių ypatumus Lietuvos teismų praktikoje.

Darbe vartojamos sąvokos. Į dokumentų klastojimą galima pasižiūrėti iš įvairių prizmių. Kaip specifinius dokumentus pripažinus, galima kalbėti apie pinigų ar vertybinių popierių (213 str.),

elektroninės mokėjimo priemonės (214 str.), rinkimų ar referendumo dokumento (BK 173 str.), pašto ženklų, važiavimo ar kitokių bilietų, banderolių ar kitų oficialių žymėjimo ženklų (224 str.) klastojimą. Tačiau šiuo atveju tyrime vartojama dokumentų klastojimo sudėtis apima išskirtinai BK 300 straipsnyje įtvirtintą dokumentų klastojimo, kaip nusikalstamos veikos, sudėtį.

Tyrimė siekiama **apginti teiginį**, jog teisingas nusikalstamos veikos, pagal BK 300 straipsnį, kvalifikavimas visais atvejais priklauso nuo išsamios ir įvairiapusiškos dokumento turinio analizės.

Galiausiai reikšminga įvardyti atlikto tyrimo etapus. Pirmojoje darbo dalyje stengiamasi atskleisti bendrąją teisinę dokumentų klastojimo charakteristiką. Glaustai aptarti dokumentų klastojimo esmę pagal dabar galiojančius teisės aktus, atskleisti šios nusikalstamos veikos sampratos ištakas, tam, kad galėtume suvokti šios nusikalstamos veikos mastą ir ypatybes praeityje bei įvertinti viso to įtaką dabartiniai dokumentų klastojimo sudėčiai. Antroji darbo dalis tiesiogiai orientuota į objektyviuosius dokumentų klastojimo sudėties požymius. Siekiant nustatyti šios sudėties pusės ypatumus, analizuojami tik įrodinėtini ir problemišką Lietuvos teismų praktikoje iššaukiantys požymiai. Keliami baudžiamojo įstatymo saugomų vertybių, pavojingos veikos, nusikalstamos veikos dalyko, būdo ir padarinių klausimai. Trečioji darbo dalis atitinkamai skirta subjektyviajai nusikaltimo pusei. Atsižvelgiant į požymių būtinumą dokumentų klastojimo sudėtyje, nagrinėjamas tik kaltės nustatymo klausimas. Dėmesys skiriamas tiek kaltės formos, tiek kaltės turinio nustatymo klausimams, kurie paprastai nulemia prieštaravimus teismuose.

Tyrimo metodai. Siekiant įvertinti anksčiau galiojusių baudžiamųjų įstatymų įtaką dabartinei dokumentų klastojimo sudėčiai darbe taikomas *istorinis lyginamasis metodas*. Taikant *lyginimo metodą* darbe lyginami doktrinoje išsakyti požiūriai vertybių klausimu. Taip pat lyginami teismų pasisakymai vienu ar kitu klausimu konkrečioje byloje, tuo pačiu taikant *teisinių dokumentų analizę*. Praktikos suvienodinimui taikoma *analogija*. *Struktūrinė-funkcinė analizė* – analizuojant sudėties požymius kaip sudėties elementų ir jos priklausomybės visumą. Taip pat taikoma *mokslinė indukcija*, kuri pirmiausia pasireiškia tuo, jog atskirai analizuojami įrodinėtini sudėties požymiai, siekiant įvertinti kaip konkretaus požymio įrodinėjimą nulemia dokumento turinys. Toliau subendrinama nustatyta reikšmė kiekvienam požymiui ir konstruojamos bendros sąlygos, kurias privalo atitikti dokumentas pagal BK 300 straipsnio prasmę. Galiausiai, darbe išskirtų uždavinių rezultatų aptarimui, suformuluoto teiginio ginimui ir bendroms darbo išvadoms konstruoti naudojamas metodas – *loginis apibendrinimas*.

1. BENDROJI TEISINĖ NUSIKALSTAMOS VEIKOS CHARAKTERISTIKA

Dokumento klastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu, numatytas BK 300 straipsnio 1 dalyje, priskiriamas prie nesunkių, o kvalifikuotų sudėčių atveju – prie apysunkių nusikaltimų. Tačiau tai yra vienas dažniausių visuomenės informavimo priemonėse skambančių nusikaltimų, kurių kvalifikavimas ir nagrinėjimas reikalauja itin atidaus teismų dėmesio. Siekiant plėtoti įvairiapusišką ir sistemingą dokumentų klastojimo Lietuvos teismų praktikoje tyrimą, iš pradžių reikšminga susipažinti su nusikalstama veika, aptarti sampratą, jos istorinę raidą bei apsibrėžti ribas tolimesniam tyrimui.

1.1. Dokumentų klastojimo, kaip nusikalstamos veikos, esmė

Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau LAT) suformuota praktika, bendra prasme dokumento klastojimas suprantamas ir aiškinamas kaip veiksmai, kuriais sukuriamas dokumento netikrumas arba jo turinio neteisingumas.¹

Už šią nusikalstamą veiką Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau LR BK arba BK) numatyta baudžiamoji atsakomybė, kurios bendroji norma įtvirtinta BK 300 straipsnyje „*Dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu*“. Pastaroji įstatymo norma yra kertinis šio tyrimo „akmuo“, nes stengiamasi išnagrinėti bendro pobūdžio situacijose kylančius veikos kvalifikavimo ypatumus ir aktualijas. Pagal BK 300 straipsnio prasmę suklastotu laikomas tikras dokumentas, kurio turinys neteisėtai pakeistas veikiant jo materialinę formą arba įrašant į jį neteisingus duomenis. Teismų praktikoje dokumentas laikomas suklastotu, kai kaltininkas pakeičia kito asmens surašyto, atspausdinto ar kitaip pagaminto dokumento turinį arba savo vardu surašo, atspausdina ar kitaip pagamina arba tik patvirtina kito asmens surašytą dokumentą, kurio turinyje įtvirtinti objektyvios tikrovės neatitinkantys duomenys.²

Lietuvių kalbos terminas „*dokumentų klastojimas ar suklastoto dokumento panaudojimas arba realizavimas*“ (pagal BK 300 straipsnio formuluotę), kaip nurodoma baudžiamosios teisės terminų žodyne, priešingai negu angliškas terminas „*forgery*“ nusako veikas, susijusias tik su dokumentų klastojimu, kai tuo tarpu angliškasis terminas apima ir kitų objektų, pavyzdžiui antspaudų, diskų ir kitų, klastojimą. Be to, palyginus su anglų ir norvegų („*dokumentfalsk*“) terminais, lietuviško termino autoriai tiesiogiai nusako veikas bei objektus, į kuriuos tos veikos yra

¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-113/2012.

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-426/2006.

nukreiptos. Kai, tuo tarpu angliško ir norvegiško terminų kūrėjai trumpai apibūdina veiką, visą informaciją apie ją pateikdami tik terminų apibrėžimuose.³

Bendroji dokumentų klastojimo norma numato baudžiamąją atsakomybę ne tik už (tikro) dokumento suklastojimą, tačiau taip pat už netikro dokumento pagaminimą, žinomai netikro ar žinomai suklastoto tikro dokumento laikymą, gabenimą, siuntimą, panaudojimą ir realizavimą. BK 300 straipsnio kvalifikuotose sudėtyse (BK 300 straipsnio 2 ir 3 dalyse) numatyta baudžiamoji atsakomybė už aukščiau įvardytas veikas, nukreiptas į tiesiogiai įvardytus konkrečius dokumentus. Vis dėlto, šiame tyrime pirmiausiai yra aktuali šios nusikalstamos veikos pagrindinė sudėtis, įtvirtinta BK 300 straipsnio 1 dalyje. Tyrime nagrinėjant šios nusikalstamos veikos požymius, pirmiausia kalbama apie pagrindinę sudėtį. Jeigu šiame darbe rašoma apie kvalifikuotas sudėtis ar užsimenama apie specialias dokumentų klastojimo normas, tai atskirai ir aiškiai pažymėta.

Neretai dokumentų klastojimas eina greta arba „koja kojon“ su kitomis nusikalstamomis veikomis. Tiek žiniasklaidoje, tiek teismų praktikoje dokumento suklastojimas minimas bylose, susijusiose su piktnaudžiavimu (228 str.), sukčiavimu (182 str), turto pasisavinimu (183) ar turto iššvaistymu (184 str.). Taigi tenka skrupulingai išanalizuoti ir nustatyti požymius, išnagrinėti aplinkybes ir sąvokas, sprendžiant klausimą, ar dokumentų suklastojimo norma kiekvienu atveju „pasislėps“ ir bus įtraukta į kitos, pagrindinę veiką, reglamentuojančios normos sudėtį, kaip jos padarymo būdas arba priemonė, ar nusikaltimai turės būti kvalifikuojami pagal nusikaltimų sutaptį.

Akcentuotina, jog dokumentų klastojimas laikytinas nusikalstama veika dėl veikos, aprašytos atitinkamuose straipsniuose ar jų dalyse, pavojingumo, kurį nulemia vertybės arba gėriai, kuriems šis poelgis daro žalą ar kelia pavojų.⁴ Taigi, ne bet kokio dokumento suklastojimas laikomas pavojinga, nusikalstama veika. Dokumento, kaip nusikalstamos veikos dalyko, samprata šiose bylose itin reikšminga. Kaip teigia A. Tamašauskienė: „konkrečiam dokumentui priskirta funkcija nurodo nusikalstamos veikos objektą. Todėl kvalifikuojant veikas, susijusias su dokumentų klastojimu, pirmiausia reikėtų įvertinti dokumento vaidmenį konkrečioje nusikalstamoje veikoje. Nustačius, kad klastojimo dalykas susijęs su teisiniu faktu, kvalifikuotinas pagal LR BK 300 straipsnį. Kitos veikos, susijusios su dokumento suklastojimu, vertintinos iš sutapties“.⁵ Vadinasi, reikšminga tai, į ką nukreiptas dokumento, liudijančio tam tikrą juridinį faktą, turinys. Visų įmanomų situacijų aprašyti ir visų galimų dokumentų įvardyti neįmanoma. Todėl tampa aiškus

³ Janulevičienė, V.; Rackevičienė, S. Lietuvių, anglų ir norvegų kalbų baudžiamosios teisės terminai. *Kalbų studijos*. 2010, 17: 24-25.

⁴ Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 222.

⁵ Tamašauskienė, A. Dokumento samprata ir jos reikšmė nusikalstamos veikos kvalifikavimui. *Jurisprudencija*. 2004, 60(52): 132.

įstatymų leidėjo pasirinkimas palikti dokumento sąvoką neapibrėžta. Privalome būti atidūs ir analizuoti ne tik patį dokumentą, bet padarytos nusikalstamos veikos objektą, t.y. į ką nukreiptas suklastoto dokumento turinys, suteikiantis informaciją apie teisinį faktą, bei kokia vertybė šia nusikalstama veika – konkretaus dokumento suklastojimu – buvo pažeista.

Dokumentų klastojimo, kaip nusikalstamos veikos esmę, nusako jos pavojingumas. Tačiau tam, kad galėtume jį įvertinti, esame priversti atsižvelgti į kitus reikšmingus požymius ir juos įvairiapusiškai analizuoti. Dar daugiau dokumentų klastojimo ypatybių Lietuvos teismų praktikoje mums atskleidžia atlikta dokumentų klastojimo, kaip nusikalstamos veikos, sudėties požymių analizė. Ko gero, niekas neprieštarautų tam, kad dabar egzistuojantis dokumentų klastojimo teisinis aiškinimas yra teisės, kaip visuomeninio reiškinių, vystymosi pasekmė, todėl tinkamam supratimui bei analizei atlikti, vertinga tyrimą pradėti nuo jos teisinės sampratos ištakų.

1.2. Teisinės dokumentų klastojimo sampratos ištakos

Dokumentų klastojimą galime įvardyti kaip vieną iš seniausių nusikaltimų istorijoje. Ieškodami jo užuomazgų, mums tenka sugrįžti į laikus prieš mūsų erą. Dokumentų suklastojimo sudėtis jau buvo žinoma romėnų teisėje, kai I a. pr. Kr. buvo priimtas „*Lex Cornelia testamentoria*“, o šiame įstatyme buvo numatytas testamentų suklastojimo baudžiamumas.⁶

Nors jei į šią nusikalstamą veiką pažiūrėtume kiek plačiau, neapsiribodami dokumento, kaip teisinio fakto liudijimo, materialia forma, galime jos užuomazgas rasti jau V a. pr. Kr. Kaip pažymėta Senovės graikų ir romėnų žodyne, seniausia teisinė nuostata prieš klastojimą, buvo įtvirtinta Romoje, XII lentelių įstatyme. Jame buvo numatytas baudžiamumas už melagingus parodymus (liudijimą). Nors esama istorinių šaltinių, kuriuose minimi teismai, sprendę bylas dėl melagingo liudijimo, dar prieš priimant XII lentelių įstatymą.⁷

Kaip teigia rusų mokslininkas A. Žižilenko, kol nebuvo rašytinių dokumentų, romėnų teisėje buvo taikomi kitokie teisinių santykių fiksavimo būdai – liudytojų parodymai arba specialūs ženklai, pvz. žemės ženklai. Akcentuotina tai, jog jau tais laikais romėnų teisė žinojo minėtų fiksavimo būdų galimus klastojimus: liudytojas galėjo duoti melagingus parodymus, o žemės ženklų klastojimas buvo laikomas atskiru nusikaltimu *termini motio*, t.y. riboženklių tvarkos pažeidimu.⁸ Atitinkamai sankcijos už šiuos nusikaltimus, numatytos XII lentelių įstatyme, buvo griežtos. VIII-

⁶ Sinkevičius, E. Dokumentų suklastojimo koncepcija naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Jurisprudencija*. 2003, 45(37): 99.

⁷ Smith, W. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. [interaktyvus] London, 1985

[žiūrėta 2013 10 10] <<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMIGRA/home.html>>

⁸ Tamašauskienė, A., *supra* note 5, p. 126.

ajame įstatyme buvo rašoma: „*Jeī nebūtų taip pat panaikinta ta bausmė pagal XII lentelių įstatymus už melagingą liudijimą, lygiai kaip anksčiau, [tas], kuris, kaip įrodoma, davė melagingus įrodymus, būdavo nustumiamas nuo Tarpėjos skardžio*“. Taigi melagingai liudijantys būdavo baudžiami mirtimi, nustumiant juos nuo uolos.⁹ Tuo tarpu, jeigu asmuo, parduodamas žemės sklypą, neteisingai nurodydavo žemės sklypo plotą, įrodžius apgaulę, pardavėjas privalėdavo sumokėti dvigubai nei sudarė dėl apgaulės gauta nauda. XII-ajame įstatyme įtvirtinta norma: „*Jeigu klaidingai nurodė [sklypo] plotą, jei šis nori... [pre]torius tepaskiria tris arbitrus, jų sprendimu...tepraranda dvigubai nei gavo naudos [klaidingai pareikšdamas]*“.¹⁰

Neraštingoje bendruomenėje liudytojas, pakviestas stebėti juridinį aktą, tapdavo savotišku to akto „teisiniu dokumentu“. Jo parodymai atstodavo rašytinį dokumentą. Liudytoju tikėjo, nes jo dalyvavimas suteikdavo sandoriui sakralinį pobūdį. Jei liudytojas tyčia iškreipdavo parodymus apie jam žinomą juridinį faktą, tai turėjo tokią reikšmę, kokią dabar turi dokumentų klastojimas. A. Tamašauskienė savo moksliniame straipsnyje apie dokumento sampratą siūlo atkreipti dėmesį į liudytojo parodymų esmę – žinias apie teisinį faktą. Jos teigimu, čia slypi ir šiuolaikinio suklastojimo analogo supratimas. Iš esmės nesvarbu, koku pavidalu perteikiamos žinios apie teisinį faktą – rašytiniu ar žodiniu. Svarbu, kad šis perteikimas būtų tikras, t.y. teisingai atspindėtų įvykusį aktą.¹¹ Šis teiginys be galo aktualus šiandieninei teisei, kadangi dokumento materialumo ir formos reikalavimas praranda esmę, išplėsdamas dokumento, kaip teisinio fakto liudijimo, sampratos ribas.

Kitas, mums žinomas, įstatymas, numatantis baudžiamumą už klastojimą, buvo *Lex Cornelia*, priimtas diktatoriaus Sulla laikais.¹² Pagrindinis įstatymas dėl *falsum* (klastojimo) buvo *Lex Cornelia de falsis* (81 m. pr. Kr.), taip pat vadintas *Lex Cornelia testamentoria* arba *numaria*, kadangi įstatymo turinys taip pat buvo susijęs su testamentų klastojimu ir monetų padirbinėjimu. „*Falsum testamentum* – suklastotas testamentas, pasak romėnų teisės, nėra testamentas“. Remiantis enciklopediniu romėnų teisės žodynu, bendras apibrėžimas sako, kad „*falsum* yra tai, kas tikrovėje neegzistuoja, bet jis tvirtinamas kaip tiesa“. Baudžiamosios romėnų teisės kontekste *falsum* reikšmė apima bet kokios rūšies klastojimą (*forgery*), falsifikaciją (*falsification*) ir padirbinėjimą (*counterfeiting*).¹³

⁹ Vėlyvis, S.; Jonaitis, M. *XII lentelių įstatymai ir jų komentaras: metodinė mokymo priemonė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 91.

¹⁰ *Ibid.*, p. 125-126.

¹¹ Tamašauskienė, A., *supra* note 5, p. 126.

¹² Smith, W., *supra* note 7.

¹³ Berger, A. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. [interaktyvus] Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953 [žiūrėta 2013 10 10]. <<http://books.google.lt/books?id=oR0LAAAIAAJ&pg>>

Cicerono laikais *Lex Cornelia de falsis* taip pat vadintas *testamentaria* ir *nummaria* su nuoroda į nusikaltimus, už kuriuos įstatymas siekė nubausti. Šio pobūdžio nusikaltimai buvo laikomai *Crimen Publicum*¹⁴, t.y. nusikaltimai prieš visuomenę ir socialinę santvarką. Jie buvo apibrėžti specialių statutų¹⁵. Šio įstatymo nuostatos buvo suformuluotos Pauliaus, kuris jį taip pat vadino *Lex Cornelia testamentaria*. Formuluoję buvo pritaikyta kiekvienam asmeniui.¹⁶ Tai reiškia, jog atsakomybė už tokio pobūdžio nusikaltimus buvo numatyta tiek *"humiliores"*, t.y. žemesnės Romos visuomenės klasės asmenims, tiek „*honestiores*“ t.y. aukštesnės socialinės klasės piliečiams, išsiskiriantiems savo tarnybine padėtimi, turtu ar kilme. Nors baudžiamosios atsakomybės ribos tarp jų buvo gana ryškios. Už tą patį nusikaltimą, šiuo atveju, *"humiliores"* būtų pakasti arba nukryžiuoti, kai tuo tarpu „*honestiores*“ tik išsiųsti į tremtį. Apskritai, skirtumas tarp „*honestiores*“ ir *"humiliores"* buvo itin didelis romėnų baudžiamosios teisės ir proceso srityse.¹⁷

Gerokai vėliau, pastarasis įstatymas buvo įtrauktas ir į Justniano *Digestus* (VI a.). Jis buvo pritaikytas nusikaltimams, kurie iš pradžių nebuvo paminėti. Ir tik per *senatusconsulta* (*senato dekretai*), teisininkų aiškinimus ir baudžiamųjų teismų praktiką, tapo baudžiamais pagal įstatymą. Paskutiniosios valios žlugdymas arba jos slėpimas buvo pripažįstamas *crimen falsi*, taip pat kaip testamentinio suklastojimas ar manipuliavimas suklastotu antspaudu. Šie senato nutarimai išplėtė *Lex Cornelia* sankcijas už dokumentų klastojimą. Be to, *Lex Cornelia* nustatė sankcijas už įvairių rūšių monetų klastojimą ir už sąmoningą padirbtų pinigų išleidimą į apyvartą. Kiek vėliau daugybei įvairių nusikaltimų, susijusių su jurisdikcine veikla, taip pat buvo taikomos *Lex Cornelia* sankcijos, pavyzdžiui, už neteisingo nuosprendžio praleidimą su ketinimu pažeisti galiojančius įstatymus, kyšio davimą teisėjui, arba įsiteikimą vienam iš teisėjų, bet kokią kyšininkavimo baudžiamosiose bylose rūšį, siekiant sumažinti kaltinimus ar kaltininko pasmerkimą, melagingus parodymus, apsimetimą pareigūnu, matų bei svorių klastojimą ir taip toliau.¹⁸

Tuo tarpu ieškodami teisinės dokumentų klastojimo sampratos užuomazgų Lietuvoje, baudžiamąją atsakomybę numatytą už šią nusikalstamą veiką aptinkame XVI a. 3 dešimtmečio pabaigoje, kai pasirodė Pirmasis Lietuvos statutas (1529 m.). Tai buvo pirmasis unikalus Lietuvos įstatymų sąvadas, nulemtas gilių ir sparčių socialinių bei politinių struktūrų pokyčių, vykusių to meto LDK visuomenėje. Tuo laikotarpiu atsirado būtinybė sujungti „bendrąją ir lokales teises į

¹⁴ Smith, W., *supra* note 7.

¹⁵ Berger, A., *supra* note 13.

¹⁶ Smith, W., *op. cit.*

¹⁷ Berger, A., *op. cit.*

¹⁸ *Ibid.*

vieną darnią teisinę sistemą“, kad neliktų skirtumų tarp tos pačios valstybės teritorijose veikusių įstatymų ir papročių.¹⁹

Šio LDK įstatymų sąvado pirmojo skyriaus 5 straipsnis numatė baudžiamąją atsakomybę už valdovo raštų ir antspaudų klastojimą: „Jeigu kas mūsų raštus arba antspaudus klastotų arba sąmoningai jais naudotųsi, kiekvienas toks klastotojas turi būti baudžiamas ugnimi.“²⁰

Normos struktūra mums leidžia nusakyti, jog ši nusikalstama veika padaroma aktyviais veiksmais – klastojimu arba naudojimu, t.y. išleidimu į apyvartą, be to, reikalauja tyčios, jog nusikaltėlis sąmoningai atliktų šiuos veiksmus. Nusikaltimo dalykas čia yra ne eiliniai raštai ar antspaudai, o pačio valdovo regalijos – raštai ir antspaudai, - kurių klastojimas jau nuo seno buvo laikomas vienu iš didžiausių nusikaltimų. Tuo tarpu vertybė, kuri buvo saugoma šia teisine norma, siejama su valstybine teise. Tai mums asocijuoja Pirmojo Statuto skyriaus, kuriame randame mums aktualią normą, pavadinimas „Apie valdovo asmenį“ ir straipsniai-įstatymai jame. Pastarieji reglamentuoja viską, kas susiję su didžiojo kunigaikščio – valstybės suvereno ir aukščiausiosios valdžios vadovo – asmeniu bei jo prerogatyvomis, kurios apibrėžia valstybinę teisę. Minėtas skyrius iš esmės taip pat vadinamas ir vėlesniuose Antrajame ir Trečiajame statutuose.²¹

Minėtame skyriuje Didysis kunigaikštis vaizduojamas esąs vienintelis teisės šaltinis, nors monarcho valdžios prerogatyvos Statute buvo reglamentuojamos paisant daugiau bajorų luomo teisių ir interesų, negu jo paties.²² Minėtas straipsnis-įstatymas patenka į grupę kitų pirmojo skyriaus straipsnių, priskirtinų valstybinei teisei, kuriuose, ir tik juose, išryškintos didžiojo kunigaikščio – juridinio asmens – teisės, o ne pareigos. Kartu apibrėžiamos individualaus feodalo (vasalo-valdinio) teisinės pareigos. Jų teisinių normų hipotezių numatomus teisinius santykius sukuria ne kokie nors kiti teisiniai faktai, bet teisės pažeidimai, nukreipti prieš monarcho teises, prieš jo asmenį, kaip aukščiausią valstybės suvereną, - vadinasi, kartu ir prieš valstybę.²³

Be to, šiuo straipsniu apibrėžta teisinė norma priskirtina valdovo „didybės įžeidimo“, prilyginamo valstybės išdavimui (pabėgimas į priešų žemę), sferai. Todėl suprantama labai sunki ir lietuvių baudžiamajai teisei nebūdinga kvalifikuota bausmė: „...kiekvienas toks klastotojas turi būti baudžiamas ugnimi“, t.y. sudeginamas.²⁴ Tai parodo normos, gynusios teisinę valdovo monopoliją naudoti valstybinius dokumentus (raštus, antspaudus), reikšmingumą ir svarbą LDK visuomenėje.²⁵

¹⁹ Valikonytė, I.; Lazutka, S.; Gudavičius, E. *Pirmasis Lietuvos (1529 m.)*. Vilnius: Vaga, 2001, p. 38-39.

²⁰ *Ibid.*, p. 127.

²¹ *Ibid.*, p. 264.

²² *Ibid.*, p. 265.

²³ *Ibid.*, p. 267-268.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*

Taigi, dokumentų, tiesiogiai įvardytų ar kita forma apspręstų, tačiau bylojančių teisinį faktą, klastojimas yra senas kaip pati istorija. Tai vienareikšmiškai nusikalstama veika, kurią kaltininkas atlieka sąmoningai, vedinas savanaudiškų paskatų. Ir nesvarbu kokiai socialiniai klasei priklauso nusikaltėlis, baudžiamoji atsakomybė kyla visiems, tik ne visais atvejais vienoda. Bet kuriuo atveju, atsakomybė už šio pobūdžio veikas, negailestinga. Nuo piniginės nuobaudos iki žiaurios mirties. Ir tam, kaip liudija Lietuvos istorija, nebūtina dokumento išleisti į apyvartą, pakanka fakto, jog dokumentas yra suklastotas.

Pažymėtina, jog šios nusikalstamos veikos objektas, į kurį kėsiniama, kiek skiriasi lyginant Romos periodą ir LDK situaciją. Romoje labiau akcentuojami privačių asmenų dokumentai (testamentai), nors neatsiejama tai ir nuo valstybinės visuomeninės tvarkos (monetų klastojimas, melagingi parodymai). Tuo tarpu, LDK situacija rodo, jog objektas tiesiogiai nukreiptas į valstybės tvarką, į tai kas išimtinai priklauso tik aukščiausiai valdžiai. Taip pat įdomu tai, jog dokumentas, kaip nusikalstamos veikos dalykas, istorijoje pateikiamas nevienareikšmiškai. Jeigu LDK griežtai apsiribojo tik „oficialiais dokumentais“ – valdovo raštai ir antspaudai, tai romėnų teisės ištakose matome tiek oficialius, tiek privačius dokumentus, o atsitraukus nuo dokumento turinio ir pasižiūrėjus į formą – Romoje materialumo reikalavimo, priešingai negu LDK atveju, dar nėra. Žinoma, tai gali būti nulemta daugiau negu dešimties amžių laikotarpių skirtumo, situacijos lyginamos tarp laikų, kai rašyba jau buvo plačiai naudojama ir laikotarpio, kai visuomenėje bet kokio pobūdžio susitarimai vykdavo žodžiu ir teisiniai faktai galiojo tarp žodinių susitarimų, kur tikrumo reikalavimas buvo keliamas „žodiniams dokumentams“ – liudytojams. Taigi, pradinė suklastojimo sudėtis nebuvo pririšta prie dokumento formos. Šiandien klausimas dėl materialios formos reikalavimo pakankamai aštrus, nes šiuolaikinėje visuomenėje nebesvarbi tampa dokumento forma, svarbu tik tai, kas užfiksuota dokumento turinyje.

Istoriškai vystantis teisei, atitinkamai plėtėsi ir klastojimo, kaip nusikalstamos veikos, suvokimas. Romoje pradėjus saugotis nuo melagingo liudijimo, testamentų ir žemės ribų klastojimo, prieita prie pinigų klastojimo, o Justiniano laikais ir prie korupcinio pobūdžio nusikaltimų bei sukčiavimo. Tuo tarpu, šiandien, kai visuomenė ir pati teisė yra gerokai pažengusi į priekį, o gal net tiksliau į „plotį“, klastojimas suvokiamas dar įvairiapusiškiau, atsirado dar daugiau galimybių kaip klastoti ir ką klastoti, todėl šiandien nagrinėjant dokumentų klastojimą, kaip nusikalstamą veiką, tenka tikslingai apsibrėžti tyrimo ribas. Vis dėlto, iki šiandieninio reglamentavimo buvo nueitas ilgas kelias, kuris nesibaigia Lietuvos Pirmuoju statutu. Tyrimui reikšmingas dokumentų klastojimo normos atsiradimas ir raida Lietuvos Respublikos įstatymuose.

1.3. Normų, numatančių baudžiamąją atsakomybę už dokumentų klastojimą, raida pagal Lietuvoje galiojusius baudžiamuosius įstatymus

Kalbėti apie dokumentų klastojimo reglamentavimą Lietuvos Respublikos įstatymuose galima pradedant nuo 1919 m. sausio 16 d., kai buvo paskelbtas įstatymas dėl palikimo galioti Rusijos Imperijos 1903 m. baudžiamąjį statutą. Pastarasis statutas (be esminių pakeitimų) visą tarpukarį buvo pagrindiniu nepriklausomos Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniu.²⁶ Nuo 1940 m. lapkričio 6 d. okupacinis režimas Lietuvoje įvedė Rusijos Federacijos 1926 m. BK, kurio pagrindu tik 1961 m. buvo priimtas Lietuvos TSR BK, kuris gerokai reformuotas galiojo iki pat 2003 m. gegužės 1 d., kai įsigaliojo naujasis 2000 m. Lietuvos Respublikos BK.²⁷ Šie Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniai turėjo daugiau ar mažiau įtakos dabartiniai dokumentų klastojimo sudėčiai, todėl yra aktualūs ir savo ruožtu leidžia paliesti tam tikrus dokumentų klastojimo, kaip nusikalstamos veikos, sudėties raidos istorinius aspektus.

Baudžiamosios atsakomybės už dokumentų klastojimą nustatymas 1903 m. Baudžiamajame statute

1903 m. Baudžiamajame statute, dokumentų suklastojimui buvo skirtas visas XXI skyrius, pavadintas „Raštų klastojimas“. Ši skyrių sudarė šešiolika normų, reglamentuojančių veikas, susijusias su dokumento klastojimu. Bendroji dokumentų klastojimo norma įtvirtinta 440 straipsnyje, kuris tiesiogiai, kitaip negu dabar galiojančiame LR BK, įvardija dokumento, kaip nusikaltimo dalyko sampratos ribas, apibrėžiant jį esminiu jam keliamu reikalavimu – „Kas nusikalto padirbęs netikrąjį arba perdirbęs tikrą dokumentą, kuris gali būti teisės arba pareigos nustatymo, pakeitimo arba pasibaigimo liudijimu, norėdamas jį vartoti kaip tikrąjį arba žinodamas, kad tatau yra skiriama tam tikslui, tas baudžiamas...“.²⁸ Kaip esminius dokumento požymius statutas akcentavo: „1. Dokumentas turi būti liudijimo pobūdžio ne tik subjektyviai, vadinasi, ne tik žmogui, kuris jam tokią reikšmę teikia, bet ir objektyviai – visiems kitiems. 2. Padirbimas nepareina nuo medžiagos, iš kurios pagamintas dokumentas, vadinasi, vis viena, ar tai bus pairas, drobė, cerata, metalas, medis, akmuo ar dar kuri kita medžiaga; viskas pareina nuo esmės to dokumento, kuris padirbamas. <...> 6) Padirbamas dokumentas turi iš viso tiktai teisėms išrodyti,...“. Taigi, dokumentas suprantamas kaip objektyvių teisių liudijimas nepriklausomai nuo jų fiksavimo medžiagos. Esminiu

²⁶ Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918-1940 metais*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 55.

²⁷ Bukelienė, D. *Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto išvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 26-27.

²⁸ *Baudžiamasis statutas. Teisingumo Ministerijos Antrojo Departamento leidinys*. Kaunas: Lituania, 1919, p. 121-125.

pripažįstamas dokumento turinys „viskas pareina nuo esmės to dokumento, kuris padirbamas“, tuo tarpu formai keliamas reikalavimas – materialumas, t.y. jutiminis egzistavimas.²⁹

Apskritai dokumento, kaip nusikaltimo dalyko, samprata šiame baudžiamajame statute iš esmės yra plati ir neapribota. Minėta bendroji norma neskirsto dokumentų į privačius ir oficialius dokumentus. Nors skyriuje „Raštų klastojimas“ esama normų atskirai įtvirtinančių tam tikrų oficialių dokumentų suklastojimą (441 ir 442 straipsniai). Dokumentais 440 straipsnio prasme laikytini: kvitai dėl nuomos ar žemės mokesčių sumokėjimo, vekseliai, čekiai, metrikų ištraukos, paskolos raštai, šalių pareiškimas teismui apie susitaikymą ir net laiškanešio knyga, jei joje buvo padėtas suklastotas parašas dėl pinigų siuntinio gavimo, jei pagal tą parašą turtas perėjo.³⁰ Be to, statuto komentare randame, Romos laikais populiarią „gyvo dokumento“ versiją, čia minimas liudijimas, kaip klastojamas dalykas: „suklastojimas yra ir melagingas liudijimas <...> metrikus rašančiam valdininkui“.³¹ Galiausiai termino „dokumentas“ universalumą iliustruoja baudžiamojo statuto komentaro teiginys, jog „dokumento“ sąvokai tinka visokie dalykai, kurie paliudija esant kurią teisę ar pasižadėjimą, ar jų nutrūkimą, kaip antai žemėtvarkos ženklai, žetonai, įspaudai, herbai, monogramos ir kitokie ženklai, kurie liudija esant teisinės reikšmės turinčius pasižadėjimus.³²

Cituota bendroji suklastojimo norma, kitaip negu dabartiniame BK, įtvirtina tik pačio klastojimo veiką („netikro padirbimas“ ir „tikro perdirbimas“). Kai tuo tarpu atskirame straipsnyje numatyta atsakomybė už tokio dokumento disponavimą: „Kas nusikalto vartojęs kaip tikrąjį tokį dokumentą, kuris buvo žinomai padirbtas netikras, perdirbtas arba turįs melagingo pažymėjimo, arba išleidęs tokį dokumentą...“ (448 str.). Bet atsakomybė numatyta ta pati „baudžiamas taip, tarytum pats būtų padaręs netikrąjį, perdirbęs arba surašęs tokį dokumentą“ (448 str.). Vis dėlto, atsakomybė taikoma ir nepanaudojus dokumento, neišleidus jo į teisinę apyvartą, nors kaip aiškinama straipsnio komentare, „klastojant, be paprasto tyčios darbo, dar turi būti **tikslas** vartoti padirbtą arba netikrą dokumentą kaip tikrąjį. Todėl dokumento padirbimas dėl juokų arba norint parodyti sugebėjimą bei vikrumą, nėra baustinas suklastojimas“.³³

Be to, svarbu pažymėti, jog mūsų įvardytas 440 straipsnis, kaip bendrąją dokumentų klastojimo sudėtį įtvirtinanti norma yra priešingas pačio statuto aiškinimui. Statuto aiškinyje nurodyta, jog bendrosios grupės suklastojimui priskiriami du statute įtvirtinti 441 ir 442 straipsniai,

²⁹ Tamašauskienė, A., *supra* note 5, p. 128.

³⁰ Kavolis, M.; Bieliackinas, S. *Baudžiamasis statusas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų*. Kaunas, 1934, p. 352-356.

³¹ *Ibid.*, p. 367.

³² *Ibid.*, p. 362.

³³ *Ibid.*, p. 352.

kurie išvertus iš rusų kalbos skamba taip: „441. Kas nusikalto padirbęs netikrąjį arba perdirbęs tikrąjį dokumentą, duotą vyriausybės arba visuomenės įstaigos arba tarnautojo, kuriuo patikrinamas jų veiksmas, nutarimas arba įsakymas, norėdamas jį vartoti kaip tikrąjį arba žinodamas, kad tatau yra skiriama tikslui, tas baudžiamas...“; „442. Kas nusikalto padirbęs netikrąjį arba perdirbęs tikrąjį pasą, leidimą važiuoti arba atostogų liudijimą, norėdamas juos vartoti kaip tikruosius arba žinodamas, kada tatau skiriama tam tikslui, jei šis dokumentas yra vartotas kaip tikrasis arba išleistas, tas baudžiamas...“. Šiose normose dominuoja valstybiniai, valstybės tvarkai reikšmingi dokumentai, kurių sureikšminimas mums suponuoja nusikalstamos veikos objektą, t. y. vertybes – valdymo tvarka, kurią stengiasi apsaugoti. Tuo tarpu, mūsų bendrosios normos pasirinkimas pagrįstas tuo, jog nusikalstamos veikos dalykas apima visus įmanomus, ne tik specifinius, kituose statuto straipsniuose įtvirtintus, dokumentus.

Vis dėlto, matyti akivaizdi šio statuto įtaką dabartiniam Lietuvos BK, kuriame taip pat įtvirtintos tiek specifinių dokumentų, tiek bendro pobūdžio dokumentų klastojimo sudėtys. Dar prieš dešimtmetį baudžiamosios teisės mokslininkai, siekdami apibrėžti bendrąją dokumento sampratą, rėmėsi šiame statute įtvirtintais dokumento požymiais (A. Tamašauskienė). Tai rodo baudžiamojo įstatymo aiškinimo reikšmę ir svarbą ne tik statuto galiojimo laikotarpiu.

Dokumentų klastojimas pagal 1961 m. LTSR Baudžiamąjį kodeksą

1961 metų Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau LTSR BK) yra ilgiausiai, iš visų trijų Lietuvos baudžiamosios teisės šaltinių galiojęs Lietuvoje, atitinkamai jo indėlis į dabartinių baudžiamųjų normų suformavimą turėtų būti didžiausias. Tačiau, analizuojant konkrečią nusikalstamą veiką, su tuo negalima vienareikšmiškai sutikti. Žinoma, šis kodeksas Lietuvoje ne kartą buvo reformuotas, tačiau mums aktuali nusikalstamos veikos sudėtis skyrėsi iš esmės. Vienas didžiausių skirtumų tarp šio ir kitų – baudžiamojo statuto ir dabar galiojančio BK – yra dokumento, kaip nusikalstamos veikos dalyko, aiškinimas. Čia dokumento aiškinamas gerokai siaurinamas.

1961 m. BK bendrosios dokumentų suklastojimo sudėtys buvo išdėstytos dviejuose skirsniuose „*Pareiginiai nusikaltimai*“ (182 str.) ir „*Nusikaltimai valdymo tvarkai*“ (207 str.).³⁴ Pirmu atveju objektu buvo pripažįstama tinkama tarybinio valstybinio aparato veikla, tiksliau, tarybinių valstybinių ar visuomeninių įstaigų, įmonių ir organizacijų veikla.³⁵ Tuo tarpu antruoju –

³⁴ Lietuvos TSR baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 1961, Nr.18-147.

³⁵ Klimka, A.; Apanavičius, M.; Misiūnas, J. *Tarybinė baudžiamoji teisė. Ypatingoji dalis*. Vilnius: Mintis, 1974, p. 216-217.

normali valstybinių organų ar visuomeninių organizacijų veikla, o atskirais atvejais ir piliečių teisės bei teisėti interesai.³⁶ Pažymėtina, jog šiame baudžiamajame įstatyme buvo numatyta atsakomybė tik už pareiginių arba oficialaus dokumento klastojimą.

1961 m. BK 182 straipsnyje įtvirtinta tarnybinio suklastojimo sudėtis priskiriama prie pareiginių nusikaltimų, kuriems būdingas specialus subjektas. Tarnybiniu suklastojimu buvo laikomas tyčinis dėl savanaudiškų ar kitokių asmeninių paskatų pareigūno padarytas dokumento suklastojimas.³⁷

Du būtinai šio nusikaltimo požymiai yra subjektas – pareigūnas ir pareigūno tarnybinės padėties panaudojimas. Jeigu asmuo suklastojo oficialų dokumentą, nepanaudodamas savo tarnybinės padėties, jis atsako ne pagal komentuojamą straipsnį, o pagal BK 207 straipsnį, numatantį atsakomybę už oficialaus dokumento suklastojimą ar suklastoto oficialaus dokumento panaudojimą.³⁸ Tuo pat metu nemažiau reikšminga tai, jog tarnybinis suklastojimas yra tik tada, kai dokumentą suklastoja pareigūnas. Taigi nusikalstamos veikos subjektu gali būti tik specialus subjektas – pareigūnas. Pagal šį požymį tarnybinis suklastojimas buvo atribojamas nuo oficialaus dokumento suklastojimo, numatyto 1961 m. BK 207 straipsnyje.³⁹ Pastarajame atitinkamai priešingai nusikaltimo subjektu galėjo būti asmuo, turintis 16 metų, tačiau nesantis pareigūnu.⁴⁰

Taigi, dokumentas šio kodekso įtvirtintų normų prasme yra tik „oficialus“ dokumentas, kuriuo 207 straipsnio prasme, buvo laikomas įstatymo nustatyta tvarka surašytas aktas, patvirtinantis juridinę reikšmę turintį faktą. Oficialiais dokumentais buvo laikomos valstybinių ir visuomeninių organizacijų pažymos, aktai, pažymėjimai, įvairių sutarčių tekstai ir kt.⁴¹

Atitinkamai dokumentai, išduoti privačių asmenų, bet ne valstybinių arba visuomeninių įstaigų, buvo nepripažįstami BK 207 straipsnyje numatyto nusikaltimo dalyku. Jų suklastojimas tiesiog būdavo įtrauktas į kokio nors kito nusikaltimo sudėtį, pripažinus tokius dokumentus kaip atitinkamą požymį. Pastarieji dokumentai patekdavo į žinomai melagingo pranešimo, sukčiavimo nusikaltimų sudėtis. Akcentuotina tai, jog tie patys dokumentai, patvirtinti valstybinių ar visuomeninių įstaigų, tampa BK 207 straipsnyje numatyto nusikaltimo dalykais (pavyzdžiui, notaro patvirtintas privataus asmens įgaliojimas turtui gauti).⁴² Taigi, privačių dokumentų klastojimui

³⁶ Klimka, A.; Apanavičius, M.; Misiūnas, J., *supra* note 35, p. 268.

³⁷ *Ibid.*, p. 226.

³⁸ Apanavičius, M., *et al. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1974, p. 276.

³⁹ Klimka A., Apanavičius M., Misiūnas J., *op. cit.*, p. 227-228.

⁴⁰ Bieliūnas, E., *et al. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1989, p. 346.

⁴¹ Sinkevičius, E., *supra* note 6, p. 100.

⁴² Apanavičius, M., *op. cit.*, p. 307.

minėtose BK normose nėra vietos. O tai, jog „neoficialių“ dokumentų baudžiamumas atskirai nenumatytas, leidžia daryti prielaidą apie didelį jų mastą.

Tuo tarpu, pavojingos veikos apibūdinimas šiame BK artimas šiandien naudojamam. Dokumento suklastojimu buvo laikomi tokie veiksmai, kuriais pakeičiamas dokumento tikrumas ar jo turinio teisingumas. Tai – netikro dokumento pagaminimas, tikro dokumento turinio pakeitimas, pataisant tekstą, prirašant naujo teksto, padirbant pareigūno parašą, įrašant netikrus duomenis ir pan.⁴³ Klastojimas – tai ne tik viso netikro dokumento pagaminimas, bet ir pakeitimų, papildymų padarymas tikrame dokumente. Dokumento klastojimas gali būti padarytas įvairiais būdais: suklastojant parašus, antspaudus, pakeičiant dokumento surašymo datą ir pan.⁴⁴

Be to, komentuojamo nusikaltimo sudėčiai buvo nebūtina, kad suklastotas dokumentas suteiktų klastotojui kokias nors teises ar atleistų nuo kokių nors pareigų įvykdymo. Baudžiamajai atsakomybei atsirasti pagal 207 straipsnį užtenka paties oficialaus dokumento suklastojimo fakto. Tikslas, priešingai nei 1903 m. baudžiamajame statute, kvalifikacijai reikšmės neturėjo.⁴⁵

Visa tai rodo nemenką skirtumą nuo dabar galiojančios dokumentų klastojimo sudėties, tačiau negalime teigti, jog šis BK įtakos dabartiniai sudėčiai visiškai neturėjo įtakos. Akivaizdu, jog pakeitimų būta esminių, tačiau tam tikri ypatumai, kaip pavojingos veikos apibūdinimas, buvo tam tikra dalimi perimtas ir iš čia. Noras pakeisti ir sukurti naują, savarankišką BK, žinoma, lemia kraštutinumus ir didelius pokyčius, tačiau, vis dėlto, teisė kaip socialinis reiškinys palaipsniui pritaikyta prie socialinės aplinkos negali staiga būti visiškai nauja. Ji atitinkamai perima anksčiau galiojusias nuostatas, palaipsniui jas tobulinant ir pritaikant naujiems gyvenimo keliamiems iššūkiams. Todėl nemažiau įdomu tai, ne kaip buvo suformuota dokumentų klastojimo sudėtis naujajame Lietuvos BK, bet tai kaip ji taikoma Lietuvos teismų praktikoje, kuri yra esminis veikėjas formuojant naują, prie gyvenimo aktualijų pritaikytą teisę.

Dokumentų klastojimo samprata pagal 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą

Nuo 2003 m. gegužės 1 d. Lietuvoje galioja 2000 m. BK – autentiškas nepriklausomos Lietuvos baudžiamasis įstatymas, pakeitęs daugiau nei 40 metų galiojusį 1961 m. BK. Jame numatyta nemažai naujovių: vienos jų turi įtakos baudžiamajai atsakomybei už daugelį BK numatytų nusikalstamų veikų (pavyzdžiui, baudžiamojo nusižengimo sąvokos įvedimas arba

⁴³ Klimka A., Apanavičius M., Misiūnas J., *supra* note 33, p. 268.

⁴⁴ Apanavičius, M., *supra* note 38, p. 307.

⁴⁵ *Ibid.*

nukentėjusiojo skundo, kaip papildomos sąlygos baudžiamajai atsakomybei atsirasti, nustatymas), kitos pakeitė tik konkrečių nusikalstamų veikų sudėtis.⁴⁶

Šiuo atveju esminius pokyčius patyrė dokumento suklastojimo sudėtis. 2000 m. BK tarnybinio suklastojimo sudėtis nebuvo įtvirtinta, ją pakeitė bendra dokumentų suklastojimo sudėtis (BK 300 straipsnis), kurioje nustatoma atsakomybė tiek už materialų, tiek už intelektualų dokumento suklastojimą (apimanti 1961 m. BK buvusias tarnybinio suklastojimo (1961 m. 182 str.) ir paprastojo suklastojimo (1961 m. 207 str.) sudėtis).⁴⁷ Įstatymo leidėjas, vis dėlto, neatsisakė iki galo egzistavusių tradicijų ir 2000 m. BK 43 skyrių pavadino „*Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai, susiję su dokumentų, matavimo priemonių klastojimu*“. Iš pačio skyriaus pavadinimo galima daryti prielaidą, jog dokumento suklastojimo objektu įstatymo leidėjas nori laikyti valdymo tvarką kaip gėrį, kurį jis siekia apsaugoti.⁴⁸ Tačiau, anot E. Sinkevičiaus, šių dienų dokumentų apyvartoje vis didesnę reikšmę turi privatūs dokumentai, kurie su valdymo tvarka neturi nieko bendra.⁴⁹ Autoriaus nuomone, tai nulėmė įstatymų leidėjo apsisprendimą pateikiant dokumentų suklastojimo sudėtį neskirstyti dokumentų į viešus ar privačius, tam, kad toliau darbą atliktų teismų praktika ir doktrina.⁵⁰

Kitas esminis pokytis – Naujajame BK atsisakyta dokumentą apibrėžiančių požymių, o tai iš esmės keičia nusikalstamų veikų, susijusių su dokumento suklastojimu, kvalifikavimą.⁵¹ Visa tai palikta teismams ir mokslininkams, kurie priversti formuoti dokumento, kaip šios nusikalstamos veikos dalyko apibrėžimą. Apibrėžimą kaip tam tikras ribas, kurių dar ir šiandien negalima galutinai apibrėžti. Cituojami autoriai prieš dešimtmetį akcentavo privačių dokumentų reikšmę visuomenėje, teigdami, jog būtent jie užpildo teisinę apyvartą. Šiandien tam niekas neprieštaruoja ir dar daugiau, siekiama į dokumento sąvoką pažiūrėti dar giliau ir dar labiau išplėsti jo sampratos ribas. Šiandien aktualūs tampa elektroniniai, video, audio dokumentai, kurie praėjus daugiau kaip dešimčiai metų po „naujojo“ BK įsigaliojimo, tapo neatsiejama ir didele teisinės apyvartos dalimi. Taigi, šiandien įtvirtinta ir galioja plečiamoji dokumento samprata, kuri doktrinos ir teismų praktikos dėka gali būti pritaikoma prie atitinkamo laikmečio poreikių.

Be to, naujajame BK kiek pakito veikos aprašymas dokumento suklastojimo sudėtyje. Vietoj „*dokumento suklastojimo*“ ar „*įrašymo į dokumentą melagingų žinių*“ atsirado šiek tiek kitokios sąvokos: „*pagamino netikrą dokumentą*“ ir „*suklastojo tikrą dokumentą*“. E. Sinkevičiaus

⁴⁶ Bukelienė, D., *supra* note 25, p. 42.

⁴⁷ Sinkevičius, E., *supra* note 6, p. 99.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ Tamašauskienė, A., *supra* note 5, p. 125.

nuomone, pakeitimai ne esminiai, jų beveik nėra, nes abu minėti požymiai rodo nuo seno žinomas „materialaus“ ir „intelektualaus“ dokumentų klastojimo formas. Naujajame BK, E. Sinkevičiaus požiūriu, veikos išreikštos tiksliau.⁵²

Kitas svarbus pokytis, aktualus ir nagrinėjamos nusikalstamos veikos sudėčiai, yra tai, jog naujajame BK buvo galutinai įtvirtinta juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė ir išplėstas BK straipsnių, kuriuose greta fizinių asmenų numatoma ir juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė, skaičius.⁵³ Šiandien galiojančiame BK dokumentų klastojimo sudėtyje, nusikalstamos veikos subjektu įvardijami fiziniai ir juridiniai asmenys.

Taigi, reikia sutikti, jog visi nagrinėti baudžiamieji įstatymai istoriškai daugiau ar mažiau nulėmė ir suformavo tai, kas galioja šiandien. Svarbu, jog ilgą laiką siaurinamai vartotas „dokumento“ terminas, jau daugiau kaip dešimtmetį vartojamas plečiamai, taip apimdamas visus įmanomus klastojimo atvejus, jeigu jie atitinka nusikalstamos veikos požymiams keliamus reikalavimus.

Be to, ne tik Lietuvos, bet ir pasaulio istorija rodo šios nusikalstamos veikos aktualumą kiekvienu laikmečiu, ten kur tarp žmonių gali vykti tam tikri socialiniai santykiai, gali atsirasti ir klastojimo apraiškų, siekiant savanaudiškų tikslų. Ir nesvarbu kokia forma melaginga informacija pateikiama, kiekvienas laikmetis iškelia savą reikalavimą. Tuo tarpu, visuomet reikšminga tai, kas įtvirtinta klastojamo dalyko turinyje, kuris tiesiogiai nulemia šios nusikalstamos veikos esminį požymį – veikos pavojingumą.

Veikos pavojingumas yra tik vienas šios nusikalstamos veikos sudėties požymių, be kitų nusikaltimo sudėties požymių, pavojinga veika nelemia padarytos veikos nusikalstamumo. Todėl teismams tenka kruopščiai ir sistemingai nagrinėti visą nusikalstamos veikos sudėties požymių „puokštę“. Kiekvienas iš požymių turi savų subtilybių, kurios vis naujai reiškiasi mūsų visuomenėje. Todėl analizuojant teismų darbo išdavą – nuosprendžius ir nutartis, vertinga konstruoti bendras išvadas apie dokumentų klastojimo sudėties aiškinimo ypatumus Lietuvoje.

⁵² Sinkevičius, E., *supra* note 6, p. 102.

⁵³ Piesliakas, V., *supra* note 4, p. 317.

2. DOKUMENTŲ KLASTOJIMO SUDĖTIES OBJEKTYVIŲJŲ POŽYMIŲ ANALIZĖ

Objektyviųjų nusikaltimo sudėties požymių, apibūdinančių išorinę, matomą žmogaus poelgio pusę, išskiriama daug. Tačiau šiame tyrime vertinga analizuoti ne visus objektyviuosius dokumentų klastojimo sudėties požymius. Nusikalstamos veikos *padarymo laikas, vieta, priemonės ir aplikybės* nėra būtinieji dokumentų suklastojimo sudėties požymiai, *specialaus subjekto* normoje nereikalaujama, o *asmens, trauktino baudžiamojon atsakomybėn, amžius* yra formali baudžiamosios atsakomybės amžiaus riba. Šie klausimai nėra probleminiai, kitaip negu *baudžiamojo įstatymo saugomų vertybių, pavojingos veikos, nusikalstamos veikos dalyko, padarymo būdo, pavojingų padarinių bei priežastinio padarytos veikos ir kilusių pavojingų padarinių ryšio* klausimai teismų praktikoje. Be to, pastarieji objektyvieji nusikalstamos veikos požymiai (priklausomai nuo to sudėtis formali ar materiali) yra įrodinėtini kiekvienoje byloje kvalifikuojant veiką pagal BK 300 straipsnį, tai lemia jų analizės poreikį.

2.1. Dokumentų klastojimo objektas ir jo reikšmė veikos kvalifikavimui

Nusikalstamu ar baudžiamuoju nusižengimu visuomenėje gali būti pripažintas toli gražu ne kiekvienas žmogaus poelgis (veika). Nusikalstamomis tampa tik pavojingos veikos. Kaip dėstoma Lietuvos baudžiamosios teisės vadovėlyje: „Veikos pavojingumą nulemia įvairūs požymiai, tačiau svarbiausias veiksnys, nulemiantis žmogaus poelgio pavojingumą ir baudžiamąjį teisinį jo vertinimą, yra vertybės arba gėriai, kuriems šis poelgis daro žalą ar kelia pavojų.“⁵⁴ Kadangi vertybės yra tai, į ką nukreipta nusikalstama veika, šis požymis kitaip dar gali būti vadinamas nusikalstamos veikos objektu.

Remiantis paprasčiausiu gramatiniu baudžiamojo įstatymo aiškinimu, priskiriant saugomą vertybę pagal skyriaus, kuriame yra norma pavadinimą, dokumentų klastojimo atveju pažeidžiama **valdymo tvarka**.⁵⁵ Su tuo negalime vienareikšmiškai sutikti, nes nagrinėjama norma saugo ne tik su valdymo tvarka susijusius dokumentus. Toks aiškinimas yra per daug siauras, todėl šiuo atveju vertybės klausimą reikia analizuoti plačiau. Teisėje tai nėra išimtis. Sudėtingesniais atvejais rekomenduotina remtis teisiniu ir doktrininu aiškinimu.

⁵⁴ Piesliakas, V., *supra* note 4, p. 222.

⁵⁵ Nagrinėjamas BK 300 straipsnis įtvirtintas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XLIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai, susiję su dokumentų ar matavimo priemonių klastojimu“.

Siekiant iš esmės išsiaiškinti ką tiksliai saugo BK 300 straipsnio norma, pirmiausia verta pasiremti doktrina ir įvertinti kitų tyrėjų nuomonę. Šiuo klausimu domėjosi ir jį moksliniuose straipsniuose analizavo A. Tamašauskienė ir E. Sinkevičius.

A. Tamašauskienės teigimu, nors pereinant nuo iš LTSRS perimtos BK normos, saugančios dokumentus, prie nepriklausomos Lietuvos baudžiamojo įstatymo normos, jame buvo bandyta apsaugoti visus dokumentus, o ne tik oficialius, tačiau pats dokumento suklastojimo objektas – valdymo tvarka – liko nepakitęs. Nors greta A. Tamašauskienė sutinka su tuo, jog tokiu atveju veikų, kur klastojimas, atrodo, nekenkia valdymo tvarkai, kvalifikavimas tampa komplikotinas. Ir bendrą vardiklį, kurį turi atspindėti dokumento suklastojimo objektas, nustatyti stengiasi vertinant dokumentų vaidmenį visuomeniniam gyvenimui.⁵⁶ Juk visuomenės gyvenimui svarbūs ne tik valdymo tvarką reglamentuojantys dokumentai, kur dar privačios sutartys ir privačių asmenų interesus liečiantys dokumentai. Nejaugi jų saugumas nėra vertybė ir jų klastojimas visuomenėje žalos nedaro?

Tuo tarpu E. Sinkevičius savo straipsnyje aiškiai išdėsto naują požiūrį į nagrinėjamos sudėties objektą. Jo teigimu, dokumentų klastojimo doktrina atsiliko ir nebespėja su laiku – suklastotas paskolos raštelis, kuriuo bandoma įrodyti tarp dviejų fizinių asmenų neva egzistuojančius paskolos teisinius santykius, suklastoti įrašas važtaraštyje bei parašas apie prekių gavimą su valdymo tvarka, be abejonės, neturi nieko bendra. Anot E. Sinkevičiaus, vis didesnę reikšmę šių dienų dokumentų apyvartoje turi vadinamieji privatūs dokumentai, kuriuose fiksuojami vienokie ar kitokie teisinę reikšmę turintys faktai bei aplinkybės. Todėl atsižvelgiant į šių dienų poreikius ir realijas, E. Sinkevičius siūlo patikslinti dokumentų klastojimo objektą ir šios sąvokos turinį. Autorius, kaip ir A. Tamašauskienė, atsakymo į klausimą – ką laikyti šio nusikaltimo objektu, jei valdymo tvarka kaip dokumentų klastojimo objektas netinka – ieško per dokumento paskirtį visuomenėje.⁵⁷

Remdamasis Vakarų Europos patirtimi, E. Sinkevičius išryškina teisinės apyvartos, kaip srities, kurioje dokumentai paprastai vykdo savo funkcijas, reikšmę. Anot jo, tai tikrasis gėris, kurį siekia apsaugoti įstatymų leidėjas. Jo teigimu teisinė apyvarta turėtų būti suprantama kaip juridinių faktų visuma, dėl kurių atsiranda, keičiasi ir pasibaigia įvairūs teisiniai santykiai, o šie faktai paprastai fiksuojami įvairiuose, ne tik oficialiuose, dokumentuose. Teisinės apyvartos

⁵⁶ Tamašauskienė, A., *supra* note 5, p. 130.

⁵⁷ Sinkevičius, E., *supra* note 6, p. 99-100.

funkcionalumu ir patikimumu yra suinteresuoti visi visuomenės nariai, kitaip žmonės būtų priversti ieškoti dokumentus pakeičiančių dalykų.⁵⁸

A. Tamašauskienė taip pat sutinka su šia pozicija ir papildo, jog suklastotas ir įtrauktas į teisinę apyvartą dokumentas – materialus teisinio fakto liudijimas, daro žalą ne tik teisiniams santykiams ir jų dalyviams, bet ir teisiniai sistemai kaip tam tikros visuomeninio gyvenimo dalies reguliatoriui. Anot jos, dokumento suklastojimu trikdoma ne valdymo tvarka, kuri siejama su hierarchija, pavaldumu, valdinių santykių subjektų nelygybe, o teisinė tvarka. Suklastoti dokumentai panaudojami įvairiausiose srityse, tačiau visuomet išaiškėjus klastojimo atvejui susiduriama su teisinės tvarkos pažeidimu. Todėl A. Tamašauskienė siūlo pakeisti BK XLIII skyriaus pavadinimą į universalesnį, t.y. nusižengimai ne „valdymo tvarkai“, o „teisinei tvarkai (teisėtvarkai)“.⁵⁹

Taigi, tiek A. Tamašauskienė, tiek E. Sinkevičius sureikškina privačius dokumentus šiandieninėje visuomenėje ir laiko juos aktualesniais. Todėl prieina vienodos išvados, jog BK 300 straipsnis saugo kur kas daugiau nei valdymo tvarką. Autorė sutinka su tuo, jog universalesnis BK XLIII skyriaus pavadinimas, išplečiantis nusikalstamų veikų ribas būtų naudingas, nes panaikintų nemažai prieštaravimų ir dviprasmybių, neliktų vietos ginčams.

Vis dėlto, įdomu pažvelgti, kaip yra praktikoje, ar doktrinoje pateikiamos išvados ir padarytos logiškos išvalgos koegzistuoja su praktika. Pasiremdami teisiniu aiškinimu, galime matyti ne vieno ar kito tyrėjo nuomonę, o konkrečiai valstybėje naudojamą praktiką. Remiantis LAT išaiškinimais, galime sulyginti, kiek doktrininis aiškinimas atitinka teisinį, kuris, paprastai, daug aktualesnis ir patikimesnis už neretai su laiku nesusipėjančią doktriną.

Kasacinio teismo jurisprudencijoje įtvirtinta nuomonė, jog išdėstydamas bendrąją baudžiamosios atsakomybės sampratą už dokumentų klastojimą BK skyriuje „*Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai, susiję su dokumentų ir matavimo priemonių klastojimu*“, įstatymų leidėjas apibrėžė teises vertybes, kurių apsaugą nuo nusikalstamų kėsinių jis norėjo garantuoti baudžiamojo įstatymo normomis. Teisingam veikos kvalifikavimui svarbu nustatyti, į kokias visuomenės vertybes yra kėsinamasi nusikalstama veika.⁶⁰

2006 metais kasacinėje nutartyje LAT yra konstatavęs, jog dokumento suklastojimo, suklastoto dokumento panaudojimo ar realizavimo objektu laikytinas dokumentų **teisinės apyvartos funkcionalumas ir patikimumas**. Pati teisinė apyvarta suprantama kaip juridinių faktų visuma, dėl

⁵⁸ Sinkevičius, E., *supra* note 6, p. 100.

⁵⁹ Tamašauskienė, A., *supra* note 5, p. 130.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-200/2008.

kurių atsiranda, keičiasi ir pasibaigia įvairūs teisiniai santykiai, o šie faktai paprastai fiksuojami įvairiuose dokumentuose.⁶¹

Keliose vėlesnėse kasacinėse nutartyse, kuriose keliamas klausimas dėl dokumentų suklastojimo kvalifikavimo (ieškant atsakymo į klausimus, ar dokumentas, kuris buvo suklastotas yra dokumentas BK 300 straipsnio prasme, ar priklausomai nuo to buvo padaryta nusikalstama veika, numatyta BK 300 straipsnyje, ar ne), LAT yra nurodęs, kad „tiesioginiu dokumentų suklastojimo objektu reikėtų laikyti normalią valstybės ir savivaldos institucijų veiklą. Rūšinis nusikalstamos veikos objektas yra valdymo tvarka. Tai reiškia, kad dokumento suklastojimu visų pirma yra kėsiniama į valdymo tvarką. Valdymo tvarka nusistovi teisiškai reglamentuotuose santykiuose tarp valdančio ir pavaldaus subjekto. Tokiu būdu dokumentų, galinčių būti šios nusikalstamos veikos dalyku, sąrašą apibrėžia tiesioginis nusikalstamos veikos objektas. Atsižvelgiant į tai, kad tiesioginis nusikalstamos veikos objektas yra normali valstybės ar savivaldos institucijų veikla, BK 300 straipsnyje numatyto nusikaltimo dalykas, be kitų dokumentams būdingų požymių, paprastai yra tokie dokumentai, kuriuose užfiksuoti duomenys yra reikšmingi valstybės ir savivaldos institucijų normaliai veiklai.“ Vis dėlto, čia jurisprudencija nėra kategoriška ir LAT išaiškinimuose teigiama, jog ne visuomet, o įprastai, t.y. dažniausiai, šie dokumentai būna reikšmingi valstybės ir savivaldos institucijų normaliai veiklai. Tačiau greta to pažymima, jog privačių asmenų sukurti dokumentai taip pat gali būti BK 300 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos dalyku. Su sąlyga, jog juose privalo būti įtvirtinta informacija, turinti reikšmės juridinių faktų atsiradimui, pasikeitimui ar pasibaigimui.⁶²

Taigi, remiantis teisiniu aiškinimu, matome, jog doktrinoje išsakytos pastabos ir padarytos išvados koegzistuoja su praktika teismuose. Tam, kad suklastotas dokumentas taptų nusikalstamos ir baudžiamos veikos dalyku jis turi pažeisti arba kėsintis į BK normos, susijusios su dokumentų klastojimu, saugomą vertybę. BK 300 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta norma saugo gėrį, kuris turi dvi alternatyvas.

Kadangi šis klausimas neretai kyla viešajame sektoriuje, LAT teigia, jog paprastai BK 300 straipsnyje įtvirtintas nusikaltimo dalykas yra dokumentai susieti su valstybės ir savivaldos institucijų veikla, todėl nusikalstamos veikos objektą neretai nurodo taip kaip tiesiogiai išreiškia skyriaus, kuriame įtvirtinta norma, pavadinimas (valdymo tvarka). Vis dėlto, priklausomai nuo bylos aplinkybių, kai byla nesusijusi su valstybės ir savivaldos institucijomis, nusikalstamos veikos

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-745/2006.

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-200/2008.

objekto ieškoma giliau. Pripažįstama, jog privatūs dokumentai, kurie įtvirtina informaciją, turinčią reikšmės juridinių faktų atsiradimui, pasikeitimui ar pasibaigimui, taip pat gali būti BK 300 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos dalyku. O kadangi šie dokumentai veikia teisinėje apyvartoje, BK 300 straipsnyje įtvirtintas nusikalstamos veikos objektas gerokai išplečiamas.

Pasitelkus į pagalbą doktrininį ir teisminį aiškinimus, matyti, jog šios normos saugomas objektas, į kurį kėsiamasi gali būti aiškinamas siaurinamai arba išplečiamai. Siaurasis objekto variantas pakankamas bylose, susijusiose su viešuoju sektoriumi ir „oficialiais“ dokumentais, tuo tarpu platusis objekto aiškinimas tinkamas kvalifikuojant nusikalstamas veikas bylose, kuriose, nesvarbu, figuruoja „oficialus“ ar „privatus“ dokumentas, kurio turinys nesusijęs su valstybės ar savivaldos institucijų normalia veikla. Bet kuriuo atveju toks dokumentas turi atitikti esminę sąlygą – jame turi būti užfiksuota informacija, turinti reikšmės juridinių faktų atsiradimui, pasikeitimui ar pasibaigimui. Visų šių sąlygą atitinkančių dokumentų veiklos sritis – teisinė apyvarta, kurios patikimumas ir funkcionalumas, doktrinos ir teismų praktikos aiškinimu, yra tikroji vertybė – objektas, kurį stengiamasi apsaugoti kertine šio tyrimo norma. Tai yra būtina valstybės valdymo ir normalios visuomeninės tvarkos sąlyga.

Žiūrint laiko atžvilgiu, negalime daryti išvados, jog iš pradžių kaip objektas buvo laikyta valdymo tvarka, o vėliau prieita prie teisinės apyvartos patikimumo ir funkcionalumo. Matyti, jog šie objektai šiandien naudojami abu, vienas kaip tiesiogiai išreikštas, kitas kaip užslėptas ir reikalaujantis gilesnių įžvalgų. Vis dėlto, doktrina ir teismai padarė įstatymų leidėjo jiems paliktą darbą – šiandien toks alternatyvus objekto aiškinimas neatrodo keistas ir abejotinas – jis pakankamai aiškiai įtvirtintas. Ir jei siaurinamasis aiškinimas nepakankamas, visuomet greta galima pasiremti plačiuoju. Universalesnis aiškinimas atitinkamai turi daugiau pritaikomumo, nes geba aprėpti visus įmanomus dokumentus. Be to, jis galima teigti yra ir aktualesnis, nes tuo pačiu panaikina bet kokias ribas termino „dokumentas“ aiškinimui. Tai itin svarbu, atsižvelgiant į tai, jog įstatymų leidėjas termino „dokumentas“ sąvoką paliko neapibrėžtą. Esminė sąlyga keliamą dokumentui, kuriuo pažeidžiamas teisinės apyvartos funkcionalumas ir patikimumas, mums suponuoja dokumento turinio svarbą ir tam tikras ribas termino „dokumentas“ aiškinimui.

Be to, ši esminė bet kuriam dokumentui keliamą sąlygą yra jau šios nusikalstamos veikos pavojingumo klausimas, todėl vertinga toliau pereiti prie atsakymo į pastarąjį klausimą paieškų.

2.2. Dokumentų klastojimas kaip pavojinga veika

Pavojinga veika dokumentų klastojimo bylose yra būtinas įrodinėtinas požymis, kaip ir visuose nusikalstamosiose veikose – sudėties šerdis, juo nusakoma dokumentų klastojimo esmė. Kiekvieną kartą nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas prasideda nuo veikos ir yra jos rezultatas.⁶³ Šio požymio analizę galima padalinti į dvi dalis. Pirmiausia, reikšminga apibrėžti veiksmus, kurie nusako pačią veiką. Antra – esminis šio požymio klausimas – veikos pavojingumo nustatymas.

Nagrinėjamu atveju, BK 300 straipsnis „*Dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu*“ įtvirtina nusikalstamos veikos sudėtį su alternatyviais veikos požymiais. BK 300 straipsnio 1 dalyje veika nusakoma žodžiais: **pagamino** netikrą dokumentą, **suklastojo** tikrą dokumentą arba žinomai netikrą ar žinomai suklastotą tikrą dokumentą **laikė, gabenė, siuntė, panaudojo** ar **realizavo**.

Remiantis baudžiamojo kodekso komentaru ir Lietuvos teismų praktika vertinga apibrėžti kiekvienos veikos esmę, be to išryškinti panašumus ir skirtumus tarp panašių veiksmų – gabenimo ir siuntimo bei panaudojimo ir realizavimo.

1. *Netikro dokumento pagaminimas* suprantamas kaip pagaminimas visiškai naujo žinomai melagingo dokumento, t.y. tokio, kuris tikrovėje neegzistuoja. Kitaip tariant, kaltininkas neteisėtai visą dokumentą, kuriame įvardyta tikrovės neatitinkanti informacija, surašo, atspausdina ar kitokiais būdais sukuria siekdamas išleisti tokį dokumentą į apyvartą kaip autentišką.⁶⁴ Šiais veiksmais sukuriamas tikro dokumento imitacija (*visiškas materialus suklastojimas*).

2. *Tikro dokumento suklastojimas* suprantamas kaip dokumento tikrumo ir jo turinio teisingumo pakeitimas. Be to, atskirų dokumento dalių pakeitimas ar iškraipymas. Dokumentai klastojami įrašant melagingą informaciją (*intelektualus klastojimas*), padirbant parašą ar antspaudą, pašalinant tikro dokumento teksto dalį, perklijuojant nuotrauką ir pan. (*dalinis materialus klastojimas*)⁶⁵

3. *Netikro ar suklastoto dokumento laikymas* – tai šio nusikaltimo dalyko pastovus arba laikinas turėjimas savo žinioje (valdymas), nepriklausomai nuo jo turėjimo laiko trukmės ir buvimo vietos. Netikras ar suklastotas dokumentas gali būti laikomas su savimi, gyvenamojoje ar darbovietės patalpoje, automobilyje, slėptuvėje ar kitoje kaltininko pasirinktoje vietoje. Šiuo atveju

⁶³ Piesliakas, V., *supra* note 4, p. 244.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. *Specialioji dalis*. III tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 514-515.

⁶⁵ *Ibid.*

būtina nustatyti tai, jog kaltininkas identifikavo save kaip pastovų ar laikiną šio daikto turėtoją. Ši sąlyga itin svarbi, kai nusikaltimo dalykas aptiktas neutralioje teritorijoje.⁶⁶

4. *Netikro ar suklastoto dokumento gabenimas* – tai nusikaltimo dalyko perkėlimas iš vienos vietos į kitą bet kuria transporto priemone arba nešant (krepšyje, kišenėje, rankinėje ir pan.). Pažymėtina, jog gabenimas visuomet yra ir laikymas, todėl šios dvi veikos gali sutapti.⁶⁷

5. *Netikro ar suklastoto dokumento siuntimas* – tai jo perdavimas atitinkamam adresatui paštu, elektroniniu paštu, faksu, kitomis ryšio priemonėmis, naudojantis kurjerio ar kitų asmenų paslaugomis.⁶⁸ Tiek gabenimo, tiek siuntimo atveju, suklastoto ar netikro dokumento buvimo, laikymo vietos pakeitimas turi būti atliekamas perkeliant jį didesniais nuotoliais (pvz., iš miesto į kaimą, iš vieno miesto į kitą miestą, iš gatvės į gatvę ir pan.). Tuo tarpu, priešingai negu gabenimo ar laikymo procese, siuntėjas nusikaltimo dalyko perkėlimo procese nedalyvauja.⁶⁹

6. *Netikro ar suklastoto dokumento panaudojimas* – kai kaltininkas neteisėtai paleido netikrą ar suklastotą dokumentą į teisinę apyvertą, siekdamas įrodyti ar patvirtinti juridinius faktus ar kitas teisinę reikšmę turinčias aplinkybes.⁷⁰ Kaip pažymi O. Fedosiuk, panaudojimas gali pasireikšti ne tik kaip netikro ar suklastoto dokumento pateikimas bet kuriam juridiniam ar fiziniam asmeniui, bet taip pat techninis tokio dokumento panaudojimas, pvz., magnetinės kortelės įdėjimas į atitinkamą aparatą. Be to, pažymėtina, jog suklastoto ar netikro dokumento panaudojimas dažnai susijęs su kito nusikaltimo padarymu, pvz., sukčiavimu, kontrabandos. Tokiais atvejais pats dokumento panaudojimo faktas atskirai nekvalifikuojamas, nes yra tik kito nusikaltimo padarymo būdas.⁷¹

7. *Realizavimu* laikomas atlygintinas ar neatlygintinas netikro arba suklastoto dokumento perdavimas kito asmens disponavimui. Kitaip negu panaudojimo atveju, dokumentas ne pateikiamas kaip tam tikras faktas, o perleidžiamas kitų asmenų naudojimui, pavyzdžiui, parduodamas, dovanojamas, išmainomas ir pan. Pažymėtina, jog pasirinkta realizavimo forma, taip pat perleidimo atlygintinumas kvalifikuojant veiką neturi reikšmės.⁷²

⁶⁶ Fedosiuk, O. *Baudžiamoji teisė (specialioji dalis). Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai, susiję su dokumentų ar matavimo priemonių klastojimu LR BK XLIII SKYRIUS. BK 300306 str.* [interaktyvus] [žiūrėta 2014 01 17]<http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CkQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.mruni.eu%2Fmru_lt_dokumentai%2Fkatedros%2Fbaudziamosios_teises_katedra%2Fpaskaitos%2FNusik_dokumentu_klast.ppt&ei=_545U4O4CPDR4QTUv4CgCA&usg=AFQjCNE9BqIY7O1-vdjYc6OTRAg3eW_-0g&sig2=1F-BNnQ_CeSUhKX5dOubsg>

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, supra note 62, p. 514-515.

⁶⁹ Fedosiuk, O., op. cit.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, op.cit., p. 514-515.

⁷¹ Fedosiuk, O., op. cit.

⁷² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, op. cit., p. 514-515.

Pagal baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje naudojamą alternatyvių požymių kvalifikavimo taisyklę, kiekvieno iš šių veiksmų padarymas yra baigtas nusikaltimas. Baudžiamajai atsakomybei kilti nereikia, kad asmuo padarytų visus sudėtyje aprašytus veiksmus – žinomai suklastotą tikrą ar žinomai pagamintą netikrą dokumentą laikytų, gabentų, išsiųstų, kam nors perduotų ir realizuotų, užtenka kurio nors vieno veiksmo, kad nusikaltimas būtų laikomas baigtu.⁷³ Todėl svarbu akcentuoti kiekvieno veiksmo baigtumo momentą, kuris akivaizdu, jog, priklausomai nuo veiksmo, yra skirtingas. Kvalifikuojant atliktus veiksmus pagal BK 300 straipsnio 1 dalį veika laikoma baigtu nusikaltimu (atitinkamai) nuo netikro dokumento sukūrimo momento (1); baigus visus tikro dokumento suklastojimui būtinus veiksmus (2); nuo laikymo bet kurioje vietoje pradžios (3); nuo gabenimo bet kokia transporto priemone ar nešimo pradžios (4); nuo išsiuntimo bet koku įmanomu būdu pradžios momento, neatsižvelgiant į tai, ar adresatas, kuriam buvo skirtas nusikaltimo dalykas, jį gavo (5); nuo netikro ar suklastoto dokumento paleidimo į teisinę apyvartą momento (6) arba nuo to momento, kai toks dokumentas patenka trečiojo asmens žinion (7).⁷⁴ Reikia pažymėti, jog visa tai galioja ir BK 300 straipsnio 2 dalyje įtvirtintai kvalifikuotai nusikalstamos veikos sudėčiai, kuri taip pat yra formali. Tuo tarpu, itin kvalifikuotos sudėties atveju (BK 300 straipsnio 3 dalis) nusikaltimas bus laikomas baigtu tik nuo įstatyme numatytų padarinių – didelės žalos – atsiradimo momento.

Dokumentų klastojimo nusikaltimo sudėčiai konstatuoti, baudžiamajai atsakomybei pakanka, jei padaryta bent viena iš apibūdintų alternatyvių veikų. Tačiau teismų praktika liudija, jog paprastai, kai kaltininkas suklastoja tikrą ar pagamina netikrą dokumentą, juo atitinkamai disponuoja. Tokiu atveju, kai nusikaltimo metu padarytos kelios 300 straipsnio dispozicijoje suformuluotos veikos, jos vertinamos kaip vienas nusikaltimas, jei visos padarytos to paties nusikaltimo dalyko.⁷⁵ Tai yra bendra taisyklė. Tačiau teismų praktikoje vienu nusikaltimu taip pat gali būti pripažįstami veiksmai, kurie pasireiškė dėl kelių skirtingų suklastotų dokumentų.

„Baudžiamojoje byloje L. S. buvo nuteista už tai, kad 2007 – 2009 metų laikotarpiu, siekdama neteisėtu būdu įteisinti statinius, esančius sodininkų bendrijoje „Ž. G.“, sukurstė kitus asmenis suklastoti dokumentus (į kadastrinių matavimų bylos dokumentus ir topografinę nuotrauką įrašyti žinomai melagingus duomenis, kad minėtame žemės sklype nėra jokių statinių; užpildyti statybos darbų žurnalą ir jame įrašyti žinomai melagingus duomenis apie tariamai vykdytus namo ir pagalbinio pastato statybos darbus; surašyti ir išduoti energinio naudingumo sertifikatą su žinomai melagingais duomenimis, kad pastatas atitinka energinio naudingumo „C“ klasei keliamus reikalavimus) ir šiuos suklastotus dokumentus panaudojo.“⁷⁶

⁷³ Piesliakas, V., *supra* note 4, p. 248.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, *supra* note 62, p. 515.

⁷⁵ Piesliakas, V., *op. cit.*, p. 260.

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-416/2012.

Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai šiuos L. S. veiksmus įvertino kaip šešias nusikalstamas veikas (trys kustymai suklastoti dokumentus ir trys tokių dokumentų panaudojimai), vertinant kiekvieną atliktą veiksma atskirai. Vis dėlto, čia kaltininko veiksmai pasireiškia alternatyviomis veikomis dėl trijų skirtingų dokumentų, todėl alternatyvios veikos, padarytos dėl to paties dokumento, atskirai nekvalifikuotinos. Todėl kreipimasis į asmenį siekiant įgyti suklastotą dokumentą ir vėlesnis jo įgijimas bei panaudojimas taip pat nekvalifikuotinas kaip du skirtingi nusikaltimai. Antra, L. S. atlikti veiksmai, nors ir padaryti skirtingu laiku ir naudojant skirtingų asmenų parengtus bei jai pateiktus dokumentus, atsižvelgiant į byloje nustatytas aplinkybes, buvo skirti vieningam tikslui – įteisinti sodininkų bendrijoje esančius statinius. Tam jai reikėjo imituoti jau esančių statinių statybą, gauti iš įvairių asmenų atitinkamai suklastotus dokumentus ir juos panaudoti. Remdamasis šiais argumentais LAT perkvalifikavo L. S. inkriminuotus nusikaltimus į vieną tęstinį nusikaltimą, numatytą BK 300 straipsnio 1 dalyje.⁷⁷

Lietuvos teismų praktikoje tęstine pripažįstama tokia nusikalstama veika, kuri susideda iš dviejų ar daugiau tapačių ar vienaarūšių veiksmų, iš kurių kiekvienas, vertinamas atskirai, atitinka to paties BK specialiosios dalies straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėtį, tačiau jie visi yra jungiami vieningos tyčios.⁷⁸ Nors objektyvioji nusikaltimo pusė nagrinėjamu atveju pasireiškia bet kuriais BK 300 straipsnyje nurodytais alternatyviais veiksmais, tam kad ji būtų pripažinta viena tęstine nusikalstama veika, remiantis baudžiamosios teisės doktrina, būtina, kad šiuos veiksmus jungtų: vieninga kaltininko tyčia; visi kūno judesiai turi būti nukreipti į tą pačią baudžiamojo įstatymo saugomą vertybę; nusikalstamos veikos padarytos iš vieno šaltinio.⁷⁹ Nagrinėjant veikos tęstinumą, teismų praktikoje be įvardytų išskiriami ir kiti kriterijai: tas pats turto gavimo šaltinis, tas pats nukentėjusysis, analogiški būdai ir aplinkybės, nedidelis laiko tarpas tarp tęstinių veiksmų ir pan.⁸⁰ Tačiau svarbu išryškinti tai, jog veikos pripažinimas arba nepripažinimas tęstine taip pat priklauso nuo rūšinių nusikalstamos veikos požymių, todėl atskirų kategorijų bylose gali būti atsižvelgta į skirtingas aplinkybes, pabrėžiančias arba paneigiančias veikos tęstinumą.⁸¹ Nagrinėjant konkrečią dokumentų klastojimo sudėtį, reikšminga paminėti, jog tęstinės veikos sampratai neprieštarauja ir tokie atvejai, kai pasikartojantys veiksmai nėra tapatūs ar vienaarūšiai, tačiau jais įgyvendinamas tas pats veikos požymis arba alternatyvūs veikos požymiai. Taigi, tam, kad nusikalstamos veikos būtų

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-416/2012.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ Piesliakas, V., *supra* note 4, p. 264.

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-582/2010.

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-267/2011.

pripažintos vienu nusikaltimu, nebūtinai visi veiksmai privalo būti padaryti dėl to paties dokumento, šie veiksmai gali būti pripažinti vienu nusikaltimu jei kaltinamasis **skirtingus suklastotus dokumentus** panaudojo vadovaudamasis tais pačiais motyvais, siekė to paties aiškiai apibrėžto tikslo ir visus jo nusikalstamus veiksmus siejo vieninga savo turiniu ir forma tyčia. Tai bus pripažįstama vienu tęstiniu nusikaltimu.⁸² Tęstinės veikos klausimas itin svarbus asmens baudžiamajai atsakomybei, nes viena tęstinė veika yra padaromas vienas nusikaltimas, už kurį galima tik viena bausmė.⁸³ Tik įvertinus šį faktą galima tinkamai kvalifikuoti veiksmus bei paskirti teisingą bausmę kaltininkui.

Vis dėlto, bet kuri iš įvardytų alternatyvių veikų pripažįstama nusikalstama tik tokiu atveju, jei įrodoma, jog ji pavojinga. Esminis šio dokumentų suklastojimo sudėties požymio probleminis aspektas yra pačios veikos pavojingumo nustatymas. Kiekvienu atveju pavojingumą lemia suklastoto dokumento turinys. Teismų praktikoje pripažįstama, kad ne bet kokių tikrovę neatitinkančių duomenų įrašymas į dokumentą gali būti vertinamas kaip pavojinga veika, numatyta BK 300 straipsnyje. Reikšminga tai, ar dokumente įrašyti tikrovės neatitinkantys faktai turi teisinės reikšmės, t.y. ar jie gali pažeisti fizinių ar juridinių asmenų teisių arba sukelti šiems asmenims ar valstybei teisiškai reikšmingų padarinių. Jeigu jokios teisinės reikšmės suklastoti įrašai neturi, toks dokumento suklastojimas nėra pavojinga veika baudžiamojo įstatymo požiūriu, nes negali padaryti žalos BK 300 straipsnio saugomai vertybei, taigi neužtraukia baudžiamosios atsakomybės.⁸⁴

„Baudžiamojoje byloje A. S., M. L., A. F., A. S. ir UAB „B“ buvo kaltinami tuo, kad pretenduodami gauti paramą už UAB „B“ laivo „K“ žvegybinės veiklos nutraukimą, suklastojo laivo žvegybos žurnalą – į jį įrašė melagingus duomenis apie laivo produkcijos perkrovimą į kitus laivus bei suklastojo dviejų laivo kapitonų parašus. Tačiau pirmosios instancijos teismas, išsamiai ištyręs ir įvertinęs byloje surinktus duomenis, padarė išvadą, kad laivo „K“ žvegybos žurnalas Nr. 103 nėra dokumentas BK 300 straipsnio prasme, nes jo pildymas nebuvo privalomas Mauritanijos žvegybos zonoje žvejojantiems Lietuvos laivams, kadangi nėra teisės akto, įpareigojančio tai daryti.“⁸⁵

Situacija akcentuoja dokumento teisinės reikšmės konkrečioje situacijoje svarbą. Reikšminga ne tik tai, ar informacija klastojama, svarbu tai, ar ši informacija teisiškai reikšminga. Be to, reikšminga ne apskritai, kaip teisinio fakto liudijimas, svarbu tai, ar tikrovės neatitinkančią informaciją liudijantis dokumentas sukuria konkrečioje situacijoje reikšmingus teisinius padarinius.

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-416/2012.

⁸³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr.89-2741.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-113/2012.

⁸⁵ *Ibid.*

„V. R. pagal BK 300 straipsnio 1 dalį nuteistas už tai, kad <...> žinomai suklastotą automobilio „VW Caddy“ (valst. Nr. (-) techninės apžiūros taloną Nr. 08-0633217 laikė ir gabenų dokumentų aplanke automobilyje „IŽ 2715“ (valst. Nr. (-)), kol 2010 m. rugsėjo 8 d. <...>, šį techninės apžiūros taloną panaudojo, pateikdamas dokumentus tikrinsiems policijos pareigūnams suklastotą techninės apžiūros taloną Nr. 08-0633217 aplanke įdėtą taip, kad iš vienos pusės buvo automobilio „IŽ 2715“ (valst. Nr. (-)) averso pusė (kurioje nurodyti techninės apžiūros talono numeris, automobilio duomenys), o iš kitos pusės – automobilio „VW Caddy“ (valst. Nr. (-)) reverso pusė (kurioje nurodytas techninės apžiūros galiojimo laikas), tokiu būdu abu techninės apžiūros talonus pareigūnams pateikė kaip vieną galiojantį automobilio „IŽ 2715“ (valst. Nr. (-)) techninės apžiūros taloną.“⁸⁶

Iš pirmo žvilgsnio situacijoje įtvirtinta akivaizdi apgaulė, kuri teismų praktikoje įvertinta nevienareikšmiškai. Cituojama apeliacinio teismo pozicija argumentuojama tuo, kad V. R. tyčia panaudojo dokumentą su ištaisyta kitos techninės apžiūros data, nes abu techninės apžiūros talonus pareigūnams pateikė kaip vieną galiojantį. Tuo tarpu pirmosios instancijos teismas savo išvadose šią situaciją įvertino priešingai, t.y. nenustatė kaltinamojo tyčios klastojant dokumentą, jį laikant, gabenant bei panaudojant. Pastarasis teismas akcentavo tai, jog suklastotas talonas teisiškai nereikšmingas nustatant automobilio „IŽ 2715“ privalomos techninės apžiūros galiojimo aplinkybes. Be to, aplinkybė, kad automobilių „IŽ 2715“ ir „VW Caddy“ talonai buvo sudėti į vieną įmautę, dar nesuteikia pagrindo manyti, kad taip norima apgauti pareigūnus, kurių pareiga yra atidžiai tikrinti dokumentus (t. y. aplinkybes, kad buvo akivaizdu, jog tikrinamo automobilio techninė apžiūra pasibaigus; techninės apžiūros talonas nepaleistas į jokią teisinę apyvertą). Taigi, taip šie du, iš principo skirtingą juridinę reikšmę nagrinėjamu atveju turintys, dokumentai atskiriami ir vertinami atsižvelgiant į kiekvieno turinį. Tokiu atveju klausimas tampa aiškus. Situacija išnarpliojama. Nustatant automobilio „IŽ 2715“ privalomos techninės apžiūros galiojimo aplinkybes, teisinę reikšmę turėjo būtent šios transporto priemonės, o ne automobilio „VW Caddy“ automobilio techninės apžiūros talonas, kuris buvo suklastotas. LAT teigimu, ne kiekvienas gudravimas turi būti kvalifikuojamas kaip suklastoto dokumento panaudojimas. Baudžiamoji atsakomybė pagal BK 300 straipsnį negali kilti disponuojant nors tikrovės neatitinkančius faktus pažymint, tačiau nagrinėjamoje konkrečioje situacijoje teisiškai reikšmingų padarinių nesukuriant dokumentu.⁸⁷

Visa tai mums suponuoja išvadą apie veikos pavojingumą dokumentų klastojimo sudėtyse. Galima iškelti tris reikšmingas sąlygas teisingam konkrečios veikos pavojingumui nustatyti. Kiekvienu atveju, pirmiausia, dokumento turinyje turi būti įtvirtinta tikrovės neatitinkanti informacija. Antra, ši informacija turi būti teisiškai reikšminga, t.y. gali pažeisti fizinių ar juridinių

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-559/2011.

⁸⁷ *Ibid.*

asmenų teisių arba sukelti šiems asmenims ar valstybei teisiškai reikšmingų padarinių. Ir trečia, toks dokumentas turi sukelti teisiškai reikšmingus padarinius ne bet kur, ar apskritai, o konkrečioje, nagrinėjamoje situacijoje. Tokiu atveju dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu tampa pavojinga veika, už kurią numatyta baudžiamoji atsakomybė pagal BK 300 straipsnį.

Tokiu atveju vėl priartėjama prie didžiausią problemišumą sukeliančio dokumentų suklastojimo sudėties požymio – dalyko, t.y. dokumento, kurio turinys, ir jo įvairiapusiška analizė, lemia teisingą nusikalstamos veikos kvalifikavimą. Teismų praktikos pavyzdžiai rodo, jog situacijų esama daug ir įvairių, todėl tampa aiškus įstatymų leidėjo pasirinkimas palikti dokumento sąvoką neapibrėžta, nes to tiksliai neįmanoma padaryti – vienu metu apsaugoti kiek galima daugiau ir ne per daug. Teismų praktika liudija, jog vienoje situacijoje konkretus dokumentas turės teisinės reikšmės, kitoje – ne.

2.3. Dokumentų klastojimo dalyko sampratos problematika

Šis objektyvusis nusikalstamos veikos požymis priskiriamas fakultatyviems ir yra vienas dažniausiai naudojamų, aprašant BK nusikalstamos veikos sudėtį. Kadangi mūsų nagrinėjamu atveju jis yra aprašytas BK 300 straipsnio dispozicijoje, todėl vienareikšmiškai įeina į nusikalstamos veikos sudėtį ir nulemia veikos nusikalstamumą ir baudžiamumą.⁸⁸

Teisinėje literatūroje nusikalstamos veikos dalykas apibrėžiamas nevienareikšmiškai, egzistuoja įvairių nuomonių dalyko sampratos klausimu. Tačiau vadovaujantis V. Piesliako pateikiamu apibrėžimu, nusikalstamos veikos dalykas yra daiktas, kurį veikiant pažeidžiamos baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės. Šioje vietoje terminu „daiktas“ išreikšta bendra samprata, jo vietoje gali būti nebūtinai daiktas, bet turtinė teisė ar turtinė pareiga ar net turtinio pobūdžio veiksmai.⁸⁹

BK 300 straipsnyje reglamentuojančiame dokumento suklastojimą ar disponavimą suklastotu dokumentu, nusikalstamos veikos dalykas – „daiktas“ –, rodos, nesudėtingai išvelgiamas. Visi sutinka, jog šios nusikalstamos veikos dalykas yra **dokumentas**. Tačiau, vis dėlto, šioje vietoje yra keletas įdomių klausimų.

Pirmiausia, svarbu paminėti, jog kvalifikuotose dokumento suklastojimo ir disponavimo suklastotu dokumentu sudėtyse (BK 300 straipsnio 2 ir 3 dalys), priešingai negu pagrindinėje BK

⁸⁸ Piesliakas, V., *supra* note 4, p. 313.

⁸⁹ *Ibid.*

300 straipsnio sudėtyje (BK 300 straipsnio 1 dalis) yra įvardytas konkretus dokumentas. Kvalifikuota sudėtis, įtvirtinta BK 300 straipsnio 2 dalyje, taikoma, kai veikų, numatytų BK 300 straipsnio 1 dalyje, dalykas yra: *asmens tapatybės kortelė, pasas, vairuotojo pažymėjimas ar valstybinio socialinio draudimo pažymėjimas*. Tuo tarpu itin kvalifikuotoje suklastojimo sudėtyje (BK 300 str. 3 dalis) veikos dalykas yra *didelis kiekis netikrų asmens tapatybės kortelių, pasų, vairuotojo pažymėjimų ar valstybinio socialinio draudimo pažymėjimų*.

Vis dėlto, šiuo atveju, aktualu ne tai, kad straipsnyje nurodytas konkretus dalykas – vienas ar kitas dokumentas, tačiau įdomu tai, kas slypi bendrojoje dokumento sampratoje, reglamentuojamoje pagrindinėje 300 straipsnio sudėtyje, kadangi įstatymų leidėjas pasirinko šią sąvoką palikti neapibrėžtą, tai paliekant doktrinai ir teismų praktikai.

Bendrojoje dokumentų klastojimo normoje (BK 300 straipsnio 1 dalis) dėstoma, jog: „*Tas, kas pagamino netikrą dokumentą, suklastojo tikrą dokumentą arba žinomai netikrą ar žinomai suklastotą tikrą dokumentą laikė, gabenė, siuntė, panaudojo ar realizavo, baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų*“.⁹⁰ Tačiau nėra kalbama apie tai, koks dokumentas turi būti suklastotas, kad nusikalstama veika būtų vienareikšmiškai kvalifikuojama remiantis šia norma.

Žinome, jog jei bus suklastota asmens tapatybės kortelė, pasas, vairuotojo pažymėjimas ar valstybinio socialinio draudimo pažymėjimas, ir (arba) dėl to bus padaryta didelė žala, nusikaltimas bus nesunkiai kvalifikuotas pagal BK 300 straipsnio atitinkamas dalis. Tačiau, ar visų kitų įmanomų dokumentų suklastojimas atsiduria pagrindinėje sudėtyje, o gal tik jų dalis, atitinkanti tam tikrus kriterijus? O galbūt pati dokumento sąvoka čia gerokai platesnė ar atitinkamai siauresnė už termino „dokumentas“ sampratą, juk kalbame apie dokumentą, kurio suklastojimas pažeidžia baudžiamuoju įstatymu saugomą vertybę, kaip išsiaiškinome, dokumentų teisinės apyvartos funkcionalumą ir patikimumą. Šie klausimai yra fundamentalūs plėtojant tyrimą.

Analizuojant teisės doktriną ir teismų praktiką, šiais klausimais, pastebėtina tam tikra dokumento sampratos raida, kurią galima būtų sudėlioti į tam tikrus „plėtros“ etapus. Kadangi naujojo Lietuvos BK leidėjas šiuo atveju pasirinko atsargų variantą ir dokumento termino naujajame Lietuvos BK neapibrėžė, palikdamas tai ne visuomet su laiku suspėjančiai doktrinai ir teismų praktikai, interpretacijų, pozicijų ir pasiūlymų doktrinoje šiuo klausimu išties būta. Tuo tarpu teismų praktikos analizė rodo, jog dokumento sampratos išaiškinimas taip pat kinta ir nėra statiškas.

Pirmąjį etapą būtų galima susieti su laikotarpiu, kuomet buvo pereinama nuo rusiškojo baudžiamojo įstatymo, įtvirtinusio tarnybinį suklastojimą, prie nepriklausomos Lietuvos BK.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *supra* note 81.

Mokslinėje literatūroje buvo gaji nuomonė, jog nors naujajame BK buvo bandyta apsaugoti visus dokumentus, o ne tik oficialius, pats dokumento suklastojimo objektas – valdymo tvarka – liko nepakitęs.⁹¹ Todėl, vadovaujantis tik tiesioginiu nusikalstamos veikos objektu, kuris apibrėžiamas, kaip normali valstybės ar savivaldybės institucijų veikla, buvo pripažįstamas ribotas dokumentų, galinčių būti šios nusikalstamos veikos dalyku, ratas. Teisinėje literatūroje savo tvirtą poziciją dėstė M. Aidukas, kurio teigimu 300 straipsnyje numatyto nusikaltimo dalyku, be kitų dokumentams būdingų požymių, gali būti tik tokie dokumentai, kuriuose užfiksuoti duomenys yra reikšmingi normaliai valstybės ir savivaldos institucijų veiklai („oficialūs“ dokumentai). Dokumentai, neįtvirtinantys tokio pobūdžio duomenų, negali būti šios nusikalstamos veikos dalykas.⁹²

Antrasis dokumento sampratos „plėtros“ etapas iš esmės vyko lygiagrečiai su pirmuoju. Pereinamuoju laikotarpiu ir įsigaliojus naujam nepriklausomos Lietuvos BK buvo daug diskusijų ir akivaizdu, jog daug pozicijų. Taigi, kita dalis mokslinės bendruomenės žvelgė kiek plačiau į dokumento sąvoką, akcentuodama kitą įstatymų leidėjo pasirinkimą – palikti plačias ribas dokumento sąvokos aiškinimui. Kasacinėje jurisprudencijoje aptinkamas teiginys, jog „<...BK 300 straipsnio dalykas yra ne „oficialus dokumentas“, o „netikras dokumentas ar suklastotas tikras dokumentas“.⁹³ Siekdami suvokti bendros dokumento sampratos esmę, šio etapo mokslininkai ieškojo atsakymo per dokumento paskirtį visuomenėje, akcentuodami privačius dokumentus. Ir jiems sėkmingai pavyko įrodyti, jog LR BK 300 straipsnis saugo kur kas daugiau nei valdymo tvarką. Tokį pasisėkimą iliustruoja tai, jog 300 straipsnio objektu nustatytas dokumentų teisinės apyvartos funkcionalumas ir patikimumas yra vartojamas ir Lietuvos teismų praktikoje, nagrinėjant šio pobūdžio bylas. Be to, pažymėtina, jog nors teismų praktikoje aptinkame ir siaurinančią M. Aiduko dokumento sąvokos formuluotę, greta jos, po taško, visuomet eina kitas sakiny, iš esmės panaikinantis kategoriškumą ir suteikiantis dokumento sąvokai daug platesnes ribas. LAT praktikoje prieita bendros išvados, jog „atsižvelgiant į tai, kad tiesioginis nusikalstamos veikos objektas yra normali valstybės ar savivaldos institucijų veikla, BK 300 straipsnyje numatyto nusikaltimo dalykas, be kitų dokumentams būdingų požymių, paprastai yra tokie dokumentai, kuriuose užfiksuoti duomenys yra reikšmingi valstybės ir savivaldos institucijų normaliai veiklai. Privačių asmenų sukurti dokumentai taip pat gali būti BK 300 straipsnyje numatytos nusikalstamos

⁹¹ Tamašauskienė, A., *supra* note 5, p. 130.

⁹² Aidukas, M. Baudžiamosios atsakomybės už dokumentų suklastojimą problemos naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*. 2003, 48: 19-20.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-114/2009.

veikos dalykas, jei juose įtvirtinta informacija, turinti reikšmės juridinių faktų atsiradimui, pasikeitimui ar pasibaigimui“.⁹⁴

„K. B. pagal BK 300 straipsnio 1 dalį nuteistas už tai, kad, būdamas UAB (-), <...> akcininkas, valdantis 50 proc. paprastųjų vardinių akcijų, žinodamas, jog likusias 50 proc. paprastųjų vardinių UAB (-) akcijų valdo akcininkas G. B., <...>, patvirtindamas savo parašu ir UAB (-) antspaudu tikrovės neatitinkančius duomenis, suklastojo 2003 m. gruodžio 24 d. akcijų pirkimo–pardavimo sutartį, pagal kurią A. T. pardavė 3100 paprastųjų vardinių, 100 Lt vertės akcijų, kurios sudarė 100 proc. visų UAB (-) akcijų.“⁹⁵

Kasaciniu skundu nuteistasis K. B. prašė panaikinti apylinkės ir apygardos teismų nuosprendžius ir pagal BK 300 straipsnio 1 dalį dėl cituojamos bylos dalies jį išteisinti. Kasatoriaus teigimu, teismai netinkamai pritaikė BK 300 straipsnį, nes be pagrindo 2003 m. gruodžio 24 d. akcijų pirkimo–pardavimo sutartį pripažino dokumentu. Jo teigimu sutartyje ties akcijų pirkėjo rekvizitais yra ne pirkėjo parašas, o neaišku kieno parašyta varnelė. Vien dėl to sutartis yra niekinė ir negali būti laikoma dokumentu. Tačiau LAT šioje situacijoje išaiškino, jog byloje analizuojama akcijų pirkimo–pardavimo sutartis gali būti laikoma dokumentu: „Ši sutartis neturi jokių akivaizdžių formalių turinio ir formos trūkumų, dėl kurių ji negalėtų funkcionuoti teisinėje apyvartoje. Ji liudija teisiškai svarbų, tačiau tikrovės neatitinkančią juridinį faktą – visų UAB (-) akcijų, tariamai priklausančių akcininkui G. B., pardavimą kitam asmeniui, todėl teisėtai pripažinta dokumentu“.⁹⁶

Visa tai rodo, jog dokumento samprata išplečiama neapsiribojant tik valstybiniais dokumentais, pripažįstant privačius dokumentus BK 300 straipsnio dalyku. Tiksliau visus dokumentus, kurių turinys atitinka esminį reikalavimą – įtvirtina informaciją, turinčią reikšmės juridinių faktų atsiradimui, pasikeitimui ar pasibaigimui. Tuo pačiu atsisakoma valstybės kaip specialaus subjekto dokumente įtvirtintuose teisiniuose santykiuose.

Kitas svarbus šiam etapui būdingas požymis – materialumo reikalavimas. Teisinėje doktrinoje gana plačiai nagrinėjama dokumento formos ir turinio vienovė, kurios pripažinimą rodo ir teismų praktika: „dokumento turinys ir forma turi didelę reikšmę, nes suteikia informaciją apie tai, koks asmuo jį sukūrė, kam sukurto ir pasirašyto dokumento pagrindu atsiranda atitinkamos teisės ir pareigos“.⁹⁷ Bendriausia doktrinoje prieita dokumento sąvokos formuluoatė, akcentuojanti tiek formos, tiek turinio reikšmę yra išdėstyta A. Tamašauskienės ir neretai sutinkama teismų praktikoje:

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-200/2008.

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-290/2008.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2009 m. praktikos baudžiamosiose bylose aktualijos [interaktyvus] [žiūrėta 2013 01 29]. <<http://www.lat.lt/lt/aktuali-praktika/aktuali-praktika-baudziamosiose-bylose.html>>

„dokumentas – tai materialus teisinio fakto liudijimas“.⁹⁸ Kaip abu reikšmingi požymiai čia akcentuojami forma – „materialus žinių šaltinis“, ir turinys – „duomenys apie juridinį faktą“. Vis dėlto, lygybės ženklas tarp jų negalime padėti. Turinys visuomet reikšmingesnis už formą ir tai yra dokumento esmė. Būtent savo turiniu dokumentas skiriasi nuo kitų materialinių (rašytinių) informacijos šaltinių, nes jo esmę sudaro teisiškai reikšminga informacija, duomenys apie teisinį faktą.⁹⁹ Be to, remiantis šių dienų aktualijomis, formos reikalavimas čia per daug griežtas, reikalaujama materialumo, t.y. jutimiško apčiuopiamumo, kuris greitu metu gali tapti retenybe. Apskritai, forma nėra ir neturėtų būti svarbi, esmė tai, kas įtvirtinta turinyje. Todėl aktualu analizuoti ir panaikinti bet kokius galimus apribojimus, vertinant dokumentą BK 300 straipsnio dalyku.

Trečiajame etape „dokumento“ samprata įgauna dar daugiau įvairovės. Atitinkamai vystantis technologijoms ir pačiai visuomenei, atsiranda kitų informacijos įtvirtinimo būdų, todėl ateina laikas, kai sutikdami dėl BK 300 straipsnio saugomos vertybės, mes nebesutinkame su materialumo, kaip dokumento formos reikalavimu. Be to, gyvenimas vis pateikia beprecedenčių bylų, jose iškyla naujų, įdomių klausimų, kuriuos LAT yra priverstas aiškinti, formuojant naują bendrą teismų praktiką.

„E. T. pagal BK 300 straipsnio 2 dalį buvo kaltinamas tuo, kad <...>, panaudojo žinomai netikrą dokumentą – vairuotojo pažymėjimą (-), kuriame atspausdinta jo nuotrauka bei nurodyti asmens duomenys, pateikdamas jį Valstybės sienos apsaugos tarnybos Lazdijų rinktinės Kalvarijos užkardos pareigūnams.“¹⁰⁰

Šioje baudžiamojoje byloje įvairiapusiškai išnagrinėtas nusikalstamos veikos dalyko klausimas ir naujai pažiūrėta į dokumento pagal BK 300 straipsnio sampratą. Tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai šiuo atveju konstatavo, kad E. T. nepadarė nusikaltimo, numatyto BK 300 straipsnio 2 dalyje, argumentuodami tuo, jog E. T. pareigūnams pateikė netikrą teisinėje apyvartoje neegzistuojantį dokumentą, kai, šių teismų manymu, baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma tik už realiai egzistuojančio dokumento pagaminimą, suklastojimą ar disponavimą tokiu dokumentu. Vis dėlto, toks BK 300 straipsnio 2 dalies dispozicijos aiškinimas yra neteisingas. LAT septynių teisėju kolegija nagrinėjamu atveju pasisakė už tai, jog panaudotas teisinėje apyvartoje neegzistuojantis „Europos vairuotojo pažymėjimas“ yra minėto BK straipsnio dalykas, taip suformavo naują bendrą teismų praktiką. LAT teigimu: „Negali būti paneigiama tikimybė, kad

⁹⁸ Tamašauskienė, A., *supra* note 5, p. 129.

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėju kolegijos 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-153/2012.

neegzistuojančio pavyzdžio, tačiau teisinėje apyvartoje realiai egzistuojančių dokumentų pagaminimu, suklastojimu ar disponavimu gali būti kėsinamasis į dokumentų teisinės apyvartos funkcionalumą ir patikimumą, tokiomis veikomis pažeidžiant baudžiamojo įstatymo saugomus teisinius gėrius. Apie grėsmę baudžiamojo įstatymo saugomiems teisiniams gėriams turi būti sprendžiama vertinant konkretaus atvejo aplinkybes. Sutinkant su argumentais, kad ne kiekvienu atveju netikro dokumento pagaminimas, klastojimas ar disponavimas tokiu dokumentu užtraukia baudžiamąją atsakomybę, pažymėtina, kad baudžiamosios atsakomybės taikymo ar netaikymo negali lemti vien tik konkretaus pavyzdžio (formos) dokumento egzistavimas ar neegzistavimas teisinėje apyvartoje. Baudžiamosios atsakomybės klausimas turi būti sprendžiamas, vertinant veikos pavojingumą, t. y. nustatant, ar veika realiai yra kėsinamasi į valstybės saugomus teisinius gėrius, ar dėl tokios veikos saugomiems gėriams atsiranda žala arba kyla tokios žalos atsiradimo grėsmė¹⁰¹.

Taigi, pastarojoje byloje dokumentu pripažintas teisinėje dokumentų apyvartoje neegzistuojantis dokumentas. Taip akcentuojama dokumento turinio svarba. Tik turinio pakanka, kad būtų galima kalbėti apie dokumentą, kaip BK 300 straipsnio dalyką.

Tuo tarpu, kita, kiek ankstesnė, bet itin garsiai visuomenėje nuskambėjusi baudžiamoji byla, kurioje lygiai taip pat LAT speciali septynių teisėjų kolegija buvo priversta naujai pažiūrėti į dokumento sampratą:

„T. U., M. V., D. B. ir P. K. buvo kaltinami bendrininkų grupe įvykdytu tikro dokumento suklastojimu, realizavimu ir panaudojimu. <...> T. U. ir P. K., veikdami bendrininkų grupe su M. V. ir D. B., būdami įsitikinę, jog LVPA Projektų vertinimo vadybininku dirbusio D. B. 2005 m. birželio 15d. užpildyto Paraiškos kokybės vertinimo elementų sąrašo Nr. S-P1-T05-0101-1, kuriame pagal nustatytus kriterijus D. B. paraišką iš viso buvo įvertinęs 62 balais, nurodytos paraiškos įvertinimo balai yra nepakankamai aukšti tam, kad pagal šią paraišką būtų sudaryta sutartis dėl Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos teikimo, <...>, kad nurodyta paraiška būtų įvertinta pakankamu paramos suteikimui balų skaičiumi, organizavo šio tikro dokumento suklastojimą, sukūrė nusikaltimo padarymo planą, numatė jo įvykdymo būdus, surado nusikaltimo bendrininkus - D. B. ir M. V. - ir juos palenkė įvykdyti nusikaltimą. <...> 2006 m. sausio mėn. 15- 22 d. D. B. ir T. U., veikdami bendrai, atspausdino Paraiškos kokybės vertinimo elementų sąrašo Nr. S-P1-T05-0101-1 lapus, kuriuose pateikiamas paraiškos įvertinimas 65 balais, <...>. 2006 m. sausio 22 d., <...> sukeitė joje buvusius 2005 m. birželio 15 d. D. B. surašyto paraiškos kokybės vertinimo elementų sąrašo lapus, kuriuose buvo nurodytas paraiškos įvertinimas balais (iš viso-62 balai), su D. B. suklastotais ir T. U. perduotais paraiškos kokybės vertinimo elementų sąrašo lapais, kuriuose buvo nurodytas neteisingas paraiškos įvertinimas balais pagal atskirus kriterijus ir bendrai (iš viso- 65 balai), bei UAB „Panevėžio melioracija“ projekto bylą padėjo atgal į saugojimo vietą, taip panaudodamas suklastotą tikrą dokumentą ir užtikrindamas, kad tolesniame paraiškos vertinimo ir sprendimo dėl paramos suteikimo procese LVPA ir Lietuvos Respublikos Ūkio ministerijos darbuotojai sprendimus priims ir veiksmus atliks remdamiesi suklastotame paraiškos kokybės vertinimo elementų sąrašo nurodytais neteisingais vertinimo balais.“¹⁰²

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-153/2012.

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-200/2008.

Šiuo atveju pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai padarė išvadas, jog Paraiškos kokybės vertinimo elementų sąrašas 2006 m. sausio 22 d. (registravimo data apskaitos žurnale) dar nebuvo sukurtas ir neegzistavo kaip dokumentas, o kartu ir kaip BK 300 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo dalykas, motyvuojant tuo, kad jis neturėjo šiam raštui būtino rekvizito - Projektų vertinimo skyriaus vedėjos parašo. Vis dėlto, tai šiuo atveju neleidžia teigti, kad dokumentas, kaip BK 300 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo dalykas, iki to laiko dar nebuvo sukurtas. Paraiškos kokybės vertinimo elementų pildymo procedūros aprašymo analizė šiuo atveju parodė paraiškos kokybės vertinimo elementų sąrašo, pasirašyto Projektų vertinimo skyriaus vadybininko, net ir nesant skyriaus vedėjo parašo, savarankišką reikšmę, taip pat jo kaip savarankiško ir jau egzistuojančio dokumento sukeliamas teisinės pasekmes. Todėl LAT teigimu, paraiškos kokybės vertinimo elementų sąrašas šiuo atveju atitinka savarankiško dokumento požymius ne tik pagal turinio ir formos kriterijus, bet ir teisine reikšme, remiantis jį surašiusio subjekto kompetencija ir įgaliojimų apimtimi. Reikšminga tai, jog sprendimą dėl paramos suteikimo tiesiogiai priimantis Ūkio ministras negali pakeisti projektų vadybininko paskirtų balų. Taigi, Paraiškos kokybės vertinimo elementų sąrašė nurodyti projektų vadybininko suteikti balai tiesiogiai įtakoja būsimus LVPA, o tuo pačiu ir valstybės, teisinius santykius su ūkio subjektu, siekiančiu gauti paramą. Todėl būtent vertinimo elementų sąrašė įtvirtintas balų skaičius yra tiesioginis pagrindas priimti vienokį ar kitokį sprendimą paraiškos teikėjo atžvilgiu. Tokiu būdu LAT pripažino, jog Paraiškos kokybės vertinimo elementų sąrašas 2006 m. sausio 22 d. (registravimo data apskaitos žurnale) jau buvo sukurtas ir egzistavo kaip dokumentas, o kartu ir kaip BK 300 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo dalykas.¹⁰³

Be to, siekiant išryškinti naują požiūrį į dokumento sampratą, reikšminga paminėti tai, jog analizuojamoje byloje iškilo prieštaravimas dėl nusikaltimo padarymo būdo nustatymo. LAT šioje byloje išaiškino netinkamai įvertintą klastojimo būdą. Buvo pripažinta, jog kaltinime nurodytam dokumento klastojimui labiau būdingas ne intelektualusis, o materialusis klastojimo būdas.¹⁰⁴ Remiantis teisės doktrina materialus klastojimas pasireiškia kaip neteisėtas tikro dokumento turinio pakeitimas veikiant jo materialinę formą. Kadangi, šiuo atveju, pakeitimai buvo daromi elektroninėje dokumento versijoje, vadinasi nesvarbu kokiame pavidale įtvirtintas turinys, svarbu, kad tas pats turinys buvo keičiamas. Taip netiesiogiai dokumentu pripažįstamas ir elektroninis

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-7-200/2008.

¹⁰⁴ *Ibid.*

dokumentas (materialaus dokumento pradinė versija). Tai žymus akcentas atliekant BK 300 straipsnio dalyko analizę.

Kalbant apie elektroninio dokumento galimybę būti BK 300 straipsnio dalyku, verta atkreipti dėmesį į tai, kad Lietuvos teismų praktikoje, vertinat dokumentą analizuojamos normos kontekste, vis dažniau vartojami ne tik klasikiniais tapę ir materialumo reikalavimą keliantys dokumento apibrėžimai¹⁰⁵, tačiau ir kituose įstatymuose įtvirtintos dokumento sampratos formuluotės, kuriose „dokumentas“ neįspraudžiamas į materialumo rėmus. Pavyzdžiu galėtume įvardyti pastarąją bylą, kurioje siekdamas įrodyti, jog Paraiškos kokybės vertinimo elementų sąrašas yra dokumentas, LAT remiasi *Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymu*, kuriame dokumentas apibrėžiamas kaip juridinio ar fizinio asmens veikos procese užfiksuota informacija, nepaisant jos pateikimo būdo, formos ir laikmenos.¹⁰⁶ Taip pat *Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymu*, kur dokumentai apibrėžiami kaip oficialūs valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų dokumentai – valstybės ir savivaldybių institucijų, įmonių bei įstaigų, valstybės įgaliotų asmenų vykdant teisės norminių aktų nustatytus įgaliojimus sukurti, patvirtinti arba gauti su jų veikla susiję rašytiniai, grafiniai, garsiniai, kompiuterinės informacijos ar kitokie dokumentai, įtraukti į šių institucijų, įmonių ir įstaigų dokumentų apskaitą.¹⁰⁷

Cituojamoje kasacinėje nutartyje LAT aiškina, jog visos šios (tiek „klasikinės“, tiek pastarosios) sąvokos neprieštarauja viena kitai: „Baudžiamajame įstatyme nepateikta dokumento sąvoka, tačiau teismų praktika panašiais požymiais, kaip ir pirmiau minėtuose įstatymuose, formuluoja dokumento sąvoką taikydama BK 300 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos sudėtį: nusikaltimo, numatyto BK 300 straipsnyje, dalykas yra dokumentas.“¹⁰⁸ Išnagrinėjęs „LVPA Paraiškų ES struktūrinių fondų paramai gauti tinkamumo ir kokybės vertinimo procedūros“ nuostatas, LAT padarė išvadą, jog procedūros nuostatos patvirtina, kad Paraiškos kokybinio vertinimo elementų sąrašas forma ir turiniu atitinka pirmiau minėtuose įstatymuose apibrėžtus dokumento sąvokos reikalavimus ir pripažino, jog Paraiškos kokybės vertinimo elementų sąrašas pagal šiuos požymius atitiko dokumento statusą.¹⁰⁹

¹⁰⁵ „Klasikinės“ dokumento sampratos formuluotės: „dokumentas (lot. documentum – pamokamas pavyzdys, liudijimas, įrodymas) - kiekvienas rašytinis aktas ar kitoks materialaus pasaulio dalykas, kuriame įtvirtinta juridinę reikšmę turinti informacija, pagal savo pobūdį ir reikšmę esanti teisės ar pareigos arba teisinio santykio atsiradimo, pasikeitimo ar pasibaigimo įrodymu (kasacinė byla Nr. 2K-426/2006). Dokumentas – tai materialus teisinio fakto liudijimas (kasacinė byla Nr. 2K-290/2008).

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr.107-2389.

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr.71-1706.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-200/2008.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-200/2008.

Taigi, nors baudžiamajame įstatyme nepateikta dokumento sąvoka, tačiau teismų praktikoje, taikant BK 300 straipsnį, vadovaujantis *Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymu*, *Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymu*, dokumentu gali būti pripažįstamas bet kokia forma ant popieriaus, elektroninėje erdvėje ar kompiuterinėje laikmenoje padarytas įrašas.¹¹⁰ Vadinasi, galima teigti, jog elektroninis dokumentas turi tokią pačią teisinę galią, kaip ir tradicinis popierinis dokumentas.

T. Limba ir L. Novikovienė apibrėžia elektroninį dokumentą kaip rašytinį dokumentą, išreikštą elektronine forma. Autorių teigimu, toks dokumentas egzistuoja elektroninėje erdvėje nepriklausomai nuo jo sudarymo formos ir materialaus objekto, kuriame tas dokumentas sudaromas. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad materialinė forma greitai keičiasi, tobulėja (turima omenyje elektroninės laikmenos), ji netenka tos prasmės, kurią turi paprastas dokumentas, taigi elektroninio dokumento samprata remiasi tuo, kad toks dokumentas vertinamas kaip atskiras objektas intelektualiu požiūriu; esminis bruožas – fiksuotas informacijos turinys.¹¹¹

Vis dėlto, tam, kad galėtų būti reikšmingas dokumentų teisinėje apyvartoje, elektroniniam dokumentui nepakanka liudyti reikšmingą teisinį faktą. Nemažiau svarbu, kad toks dokumentas būtų autentiškas. Išanalizavę elektroninių dokumentų savybes T. Limba ir L. Novikovienė teigia, jog tai pagrindinė elektroninio dokumento savybė, apimanti turinio nekeičiamumą, autoriaus, laiko, kada buvo sukurtas dokumentas, identifikaciją.¹¹² Autentiškumas traktuojamas kaip užtikrinimas, jog dokumentas „nebūtų piktavališkai ar netyčia pakeistas ir turėtų būtinus atributus dokumento autoriui nustatyti“.¹¹³ Elektroninių dokumentų autentiškumą užtikrina teisinę galią turintis elektroninis parašas, kuris elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose ir yra leistinas kaip įrodinėjimo priemonė teisme¹¹⁴.

Matome, jog tai kas buvo analizuota autorių darbuose, prieš dešimtmetį dabar atrodo kitaip. E. Sinkevičius 2003 metais savo straipsnyje nuspėjamai rašė: „Manau, jog paprastai kompiuterinė informacija nelaikytina dokumentu, nes įstatymo leidėjas 2000 m. BK sukūrė visą XXX skyrių „Nusikaltimai informatikai“, kuriame, be ko kita, numatoma baudžiamoji atsakomybė už kompiuterinės informacijos neteisėtą pakeitimą. Išimtis iš bendrųjų taisyklių galima tik vienu atveju,

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-153/2012.

¹¹¹ Limba, T.; Novikovienė, L. Elektroninio parašo ir laiko žymos įtaka elektroninių sutarčių apsaugai. *Socialinės technologijos*. 2012, 2(2): 486.

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr.61-1827.

kai išplis elektroninių dokumentų apyvarta.¹¹⁵ Štai po dešimtmečio matome, jog dabar tas metas, kai popierinius dokumentus dažnai pakeičia elektroniniai. Galima teigti, jog šiandien elektroninių dokumentų apyvarta pakankamai plačiai išplitusi, kad elektroninius dokumentus galėtume laikyti BK 300 straipsnio dalyku. Be to, argumentas, jog kompiuterinės informacijos pakeitimo baudžiamumas numatytas visiškai kitame skyriuje, nėra esminis, nes mums aktuali ne bet kokia kompiuterinė informacija, o teisiškai reikšminga informacija, turinti reikšmės juridinių faktų atsiradimui, pasikeitimui ar pasibaigimui. O šią sąlygą tenkinantis dokumentas, gali būti BK 300 straipsnio dalyku.

Taigi, atsižvelgiant į visa tai, galime pasiūlyti kiek kitokią, plečiamąją dokumento sampratą, atsisakant konkrečios formos įtvirtinimo, suteikiant jai minimalią reikšmę. Šiandien labiausiai tinkantis dokumento apibrėžimas bendra prasme, autorės nuomone, turėtų būti artimas *Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatyme* apibrėžtai dokumento sąvokai. Ją papildžius esmine dokumentams keliamą sąlygą, galima teigti, jog *dokumentas – tai juridinio ar fizinio asmens veikos procese užfiksuota teisiškai reikšminga informacija, turinti reikšmės juridinių faktų atsiradimui, pasikeitimui ar pasibaigimui, nepaisant jos pateikimo būdo, formos ir laikmenos.*

2.4. Dokumentų klastojimo būdo nustatymas ir jo reikšmė veikos kvalifikavimui

BK 300 straipsnio dispozicijoje nėra žodžių, iš kurių tiesiogiai būtų galima spręsti apie nusikalstamos veikos padarymo būdą. Ir nors šis požymis priskiriamas prie fakultatyviųjų, tačiau, kaip teigiama kasacinėje jurisprudencijoje, yra vienas iš būtinųjų dokumentų klastojimo sudėties požymių.¹¹⁶ Mūsų nagrinėjamu atveju nusikalstamos veikos padarymo būdas yra reikšmingas nusikalstamos veikos sudėties požymis ir nulemia nusikaltimo sudėtį.

Nusikalstamos veikos padarymo būdas, kaip jos sudėties požymis, labai glaudžiai susijęs su pavojingos veikos požymiu. Tai pavojingos veikos raiškos būdas ar jos padarymo metodas.¹¹⁷ Kadangi BK 300 straipsnyje nusikalstamos veikos padarymo būdas nenurodytas, esame priversti jo ieškoti teisės doktrinoje ir teismų praktikoje.

Teisės doktrinoje, tiek kriminalistikos, tiek baudžiamosios teisės teorijoje skiriamos dvi dokumentų klastojimo rūšys:

¹¹⁵ Sinkevičius, E., *supra* note 6, p. 101.

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-200/2008.

¹¹⁷ Piesliakas, V., *supra* note 4, p. 314-315.

1. *intelektualus* – kai išduodami dokumentai yra tinkamai įforminti, turi visus privalomus rekvizitus, yra surašyti ant tikro blanko ir tinkamai patvirtinti antspaudu, tačiau pats šių dokumentų turinys yra melagingas. Jis pasireiškia kaip melagingos informacijos įrašymas į tikrą dokumentą.¹¹⁸ Toks klastojimas nustatomas procesiniu būdu, įrodinėjant dokumente išdėstytų faktų melagingumą.¹¹⁹

2. *Ir materialus klastojimas*, kuris pasireiškia kaip netikro dokumento pagaminimas ar neteisėtas tikro dokumento turinio pakeitimas veikiant jo materialinę formą. Esant materialiam klastojimui, dokumentai gali būti klastojami visiškai ar klastojant dokumentą iš dalies. *Visiškas dokumento suklastojimas* – tai pagaminimas naujo blanko, įrašant jame žinomai melagingus duomenis ir patvirtinant netikru antspaudu, pasirašant asmeniui, neturinčiam teisės pasirašyti šiuos dokumentus. *Dalinis dokumento suklastojimas* – tai dokumento dalių pakeitimai,¹²⁰ – kurio atveju į tikrą dokumentą vietoje teisingų įrašomi netikri, neteisingi duomenys, keičiami dokumentų rekvizitai ir tekstas, atskiri jo fragmentai įvairiais būdais ištaisomi, padirbami parašai, antspaudų atspaudai, pakeičiama dokumento surašymo data ir pan.¹²¹ Praktikoje tokių, kriminalistikoje vadinamų iš dalies suklastotais, dokumentų pasitaiko daugiausia. Materialusis klastojimas nustatomas kriminalistiniu būdu, atliekant pirminę apžiūrą ar tiriant dokumentus ekspertinėse įstaigose.¹²²

Teismų praktikoje dažniausiai kyla prieštaravimai dėl intelektualaus ir dalinio materialaus klastojimo būdų nustatymo. *Visiškas materialus klastojimas* yra aiškiausiai nustatomas ir rečiausiai pasitaikantis klastojimo būdas Lietuvos teismų praktikoje. Šio būdo nustatymas, paprastai, nesukelia prieštaravimų. Visiško materialaus klastojimo atveju sukuriamas visiškai naujas netikras dokumentas, t.y. netikrame blanke, netikru antspaudu patvirtinta neteisinga informacija.

Tuo tarpu intelektualus ir dalinis materialus klastojimo būdai turi tam tikrą panašumą, kuris neretai suklaidina, tačiau tuo pačiu ir ryškius skirtumus. Pirmiausia, bendra tai, jog abiem atvejais klastojamas tikras dokumentas. Teismų praktikoje, tikro dokumento klastojimas apima veiksmus, kurie pakeičia dokumente užfiksuotos informacijos teisingumą.¹²³ Vis dėlto, „tikro dokumento“ terminas šiais atvejais akcentuoja kiek skirtingus dalykus.

¹¹⁸ Palskys, E.; Kazlauskas, M.; Danisevičius, P. *Kriminalistika*. Vilnius: Mintis, 1985, p. 121-122.

¹¹⁹ Kurapka, V.E., et al. *Kriminalistika. Teorija ir technika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 510.

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ Palskys, E.; Kazlauskas, M.; Danisevičius, P., *op. cit.*, p. 121-122.

¹²² Kurapka, V.E., et al., *op. cit.*, p. 510.

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-342/2011.

Intelektualaus klastojimo atveju „tikro dokumento“ terminas išryškina tai, kad melaginga informacija įrašoma į tikrą, tinkamai įformintą blanką, kuris turi visus privalomus rekvizitus (pavyzdžiui, melagingo turinio tarnybinis pranešimas).

„A. K. nuteistas už tai, kad būdamas valstybės tarnautoju, pasisavino jam patikėtą svetimą turtą ir suklastojo dokumentus, t. y. policijos komisariato budėtojų patalpose priėmė iš L. K. pastarosios rastą ir į policijos įstaigą pristatytą D. M. priklausančią piniginę, kurioje buvo piliečio pasas, mokėjimo kortelės, verslo liudijimas, 2400 Lt ir 44 JAV doleriai grynaisiais pinigais. A.K. savo tarnybiniame pranešime dėl rastų daiktų bei turto, kurio priklausomybė nenumatyta, kitų rastų daiktų registravimo žurnale įrašė žinomai melagingą įrašą apie tai, kad L. K. rastoje ir į policijos įstaigą pristatytoje piniginėje buvo tik piliečio pasas, mokėjimo kortelės bei 4 JAV doleriai, nepaminėdamas pasisavintų grynųjų pinigų.“¹²⁴

Šiuo atveju buvo suklastoti tikri, t.y. nustatytos įprastos formos dokumentai, kuriuose buvo įrašyta melaginga, tikrovės neatitinkanti informacija. Akcentuotina tai, jog šiuo būdu sukuriamas visiškai naujas dokumentas. Be to, pagrindinis šio klastojimo būdo požymis, išskiriantis jį iš kitų būdų, remiantis LAT išaiškinimu – dokumentą klastojančio asmens teisė surašyti (sukurti) tą dokumentą.¹²⁵

„Z. G. nuteistas už tai, kad septynis kartus suklastojo tikrus dokumentus (aukcionų dalyvių registravimo sąrašus, aukciono vedėjo registrus), įrašydamas į juos tikrovės neatitinkančius duomenis, bei panaudojo juos rengiant aukcioną.“¹²⁶

LAT šiuo atveju pasisakė, jog „minėti rašytiniai aktai liudija teisiškai reikšmingus faktus, todėl laikytini dokumentais. Nustatyta, kad melagingus įrašus į šiuos aktus Z. G. padarė būdamas įgaliotas tą padaryti subjektas (aukciono komisijos narys – sekretorius), todėl suklastoti dokumentai teisingai įvardyti nuosprendyje kaip tikri. Melagingų žinių įrašymas į dokumentą laikytinas jo suklastojimu“.¹²⁷

Tuo tarpu *dalinio materialaus* klastojimo atveju, „tikras dokumentas“ – tai teisinėje apyvarčioje jau galiojantis dokumentas, kuriame daromi pakeitimai (daromi įrašai, pašalinama informacija ir pan.).

„A. S-a ir AB „Spauda“ nuteisti už tai, kad 2003 m. gruodžio 3 d., <...> tam, kad AB „Spauda“ išvengtų atsakomybės už autorinių ir gretutinių teisių pažeidimą ir nepatirtų su tuo susijusių nuostolių, suklastojo tikrą dokumentą ir jį 2003 m. gruodžio 22 d. <...>, panaudojo, t. y.: <...> AB „Spauda“ patikrinimo metu, Lietuvos kriminalinės policijos biuro Nusikaltimų tyrimo vyriausiosios valdybos pareigūnai nustatė, kad įmonė, neturėdama licencijų, komerciniams tikslams naudojo kompiuterinę programinę įrangą, už tai ATPK 21410 straipsnyje numatyta atsakomybė. Susiklosčius tokiai padėčiai, A. S-a 2003 m. gruodžio

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-132/2008.

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-200/2008.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-607/2007.

¹²⁷ *Ibid.*

3 d. AB „Spauda“ patalpose AB „Spauda“ darbuotojui V. A-i nurodė vykti į UAB „Vineva“ ir susitarti, kad šios bendrovės atsakingi darbuotojai atgaline data išrašytų dokumentus dėl anglų–lietuvių kalbų kompiuterinio žodyno „A-onas“ ir programinės įrangos „Office XP Pro Win32 English Intl CD“ įsigijimo. UAB „Vineva“ vyr. buhalterė N. P-ylienė V. A-os prašymu UAB „Vineva“ patalpose, <...>, aukščiau nurodytam kompiuteriniam žodynui išrašė PVM sąskaitą–faktūrą <...>, nurodydama 2003 m. gruodžio 2 d. datą, o programinei įrangai - <...>, nurodydama joje 2003 m. gruodžio 1 d. datą. V. A-, iš N. P-ylienės atsiėmęs šiuos suklastotus dokumentus, juos AB „Spauda“ patalpose atidavė A. S-ai, o AB „Spauda“ 2003 m. gruodžio 11 d. raštu Nr. 2-506, pasirašytu generalinio direktoriaus E. Menčikovo, 2003 m. gruodžio 22 d. pateikė juos Lietuvos kriminalinės policijos biuro Nusikaltimų tyrimo vyriausiajai valdybai.¹²⁸

Šiuo atveju nusikalstamos veikos padarymo būdas pasireiškė tuo, kad buvo suklastotos PVM sąskaitos faktūros, jose įrašant ankstesnes, negu tikrosios, pirkimo datas. O šie dokumentai, kaip įrodymas, jog programinės įrangos naudojimas įmonėje buvo legalus, buvo pateikti Lietuvos kriminalinės policijos biuro Nusikaltimų tyrimo vyriausiajai valdybai. Kadangi, kaip aiškina LAT, sąskaitos–faktūros yra dokumentai, kurie patvirtina pirkimo sandorį, todėl tai yra juridinį faktą patvirtinantys dokumentai. Šiuose dokumentuose suklastota sutarties data – esminė sutarties sąlyga.¹²⁹ Pastarosios sąlygos pakeitimas, kaip tikro dokumento dalies pakeitimas, vertintina kaip dalinis materialus dokumento suklastojimas.

Taigi esminis skirtumas tarp šių dviejų klastojimo būdų yra tai, jog intelektualaus klastojimo atveju sukuriama naujas iki tol dar neegzistuojantis dokumentas, kai tuo tarpu dalinio materialaus klastojimo atveju pakeitimai daromi jau egzistuojančiame dokumente. Tai yra esminis pastarojo klastojimo būdo požymis. Lietuvos teismų praktikoje esama atvejų, kai šio požymio klaidingas įvertinimas lemia LAT išaiškinimo poreikį. Šią situaciją iliustruoja tyrime jau cituota baudžiamoji byla Nr. 2K-7-200/2008 (žr. 2.3. *Dokumento suklastojimo ir disponavimo suklastotu dokumentu dalyko sampratos problematika*).

Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai, pastarojoje baudžiamojoje byloje, neteisingai įvertinę, jog Paraiškos kokybės vertinimo elementų sąrašas dar nebuvo dokumentas, klaidingai nustatė ir dokumento suklastojimo būdą. Apylinkės teismas nuosprendyje konstatavo, jog byloje nebuvo nustatyta, kad dokumente, kurio suklastojimu buvo kaltinami visi išteisintieji, būtų buvusi įtvirtinta tikrovės neatitinkanti informacija. Šią išvadą teismas grindė tuo, kad Paraiškos kokybės vertinimo elementų sąrašas egzistavo ir galėjo egzistuoti kaip sukurtas ne kieno kito, o tik D. B. su jame įtvirtinta asmenine nuomone, kuri išreiškta vertinimo balais. Vis dėlto, nors dokumentą suklastojo, asmuo, kuris buvo pirminio (klastojamo) dokumento autorius, remiantis bylos aplinkybėmis, kaltinamasis D. B. neturėjo teisės savarankiškai, be kitų asmenų žinios, savo vardu

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-500/2005.

¹²⁹ *Ibid.*

perrašyti šį dokumentą ir naujai išreikšti savo subjektyvią nuomonę. LAT teigimu „aplinkybė, kad vertinimo elementų sąrašą 2005 m. birželio 15 d. buvo sukūręs D. B., neturi reikšmės kvalifikacijai, nes šiuo atveju dokumento autorystė D. B. nesuteikė jokios teisės šį dokumentą savarankiškai koreguoti“.¹³⁰ Be to, įrodžius 2005 m. birželio 15 d. Paraiškos kokybės vertinimo elementų sąrašo, kaip savarankiško dokumento, požymius, nutarta, jog pastarasis dokumentas tuo metu jau buvo sukurtas ir egzistavo kaip dokumentas, o kartu ir kaip BK 300 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo dalykas. Todėl buvo pripažinta, jog kaltinime nurodytam dokumento klastojimui labiau būdingas ne intelektualusis, o materialusis klastojimo būdas: „Tuo atveju, kai dokumentas jau yra sukurtas, kai jis yra kitų asmenų teisinėje dispozicijoje, kai jo pagrindu yra atliekami kiti juridinę reikšmę turintys veiksmai, kai dokumento autorius nebeturi teisės kurti analogiško dokumento, kai yra pakeičiama fiziškai egzistuojančio dokumento dalis, tai turi būti vertinama tik kaip materialus, bet ne intelektualus dokumento klastojimas“.¹³¹

Taigi, Paraiškos kokybės vertinimo elementų sąrašas buvo suklustotas dalinio materialaus klastojimo būdu, fiziškai pakeičiant dalį jau egzistuojančio dokumento. Be to, tai padarė asmenys, kurie neturėjo teisės kaip nors keisti egzistuojančio dokumento turinio. Tai antra priežastis, kodėl intelektualus klastojimo būdas šiuo atveju yra netinkamai pritaikytas. Byloje nustatytas materialųjį klastojimo būdą, nebekyla problemų ir dėl objektyviosios tiesos (tikrovės) nustatymo. Kadangi Paraiškos kokybės vertinimo elementų sąrašas kaip dokumentas egzistavo jau nuo 2005 m. birželio 15 d., objektyvioji tiesa (tikrovė) ir buvo sąrašė išreikšti vertinimo balai - viso 62 balai. Bet kokie kiti duomenys, kurie neatitiko 2005 m. birželio 15 d. dokumente įrašytų duomenų, to dokumento atžvilgiu jau yra neteisingi, ir bet kokių kitų duomenų pakeitimas jau egzistuojančiame dokumente, tuo pačiu nuslepiant autentiškus duomenis, nepriklausomai nuo motyvacijos, yra egzistuojančio dokumento klastojimas.¹³²

Taigi, iš esmės, tai, kad žemesnės instancijos teismuose buvo neteisingai nustatytas dokumento suklustojimo būdas, nulėmė klaidingas nusikalstamos veikos dalyko išaiškinimas baudžiamojoje byloje. Visa tai dar kartą iliustruoja išsamios ir įvairiapusės nusikaltimo dalyko analizės poreikį. Kiekvienu konkrečiu tikro dokumento klastojimo atveju svarbu įvertinti ar tikrovės neatitinkanti informacija įrašoma į naują ar jau egzistuojantį dokumentą. Todėl šiame poskyryje nagrinėjamas dokumentų klastojimo sudėties požymis reikšmingai ir glaudžiai susijęs ne tik su

¹³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-200/2008.

¹³¹ *Ibid.*

¹³² *Ibid.*

pavojinga veika, bet ir su nusikalstamos veikos dalyku, šio pobūdžio bylose. Nagrinėjamo nusikaltimo atveju dokumento turinio įvairiapusiška analizė lemia teisingą nusikalstamos veikos padarymo būdo nustatymą. O tai nagrinėjamos sudėties atveju itin reikšminga, nes tai yra pavojingos veikos raiškos būdas, kuriuo detalizuojamas pavojingas nusikaltėlio veikimas, kuris kaip rodo atlikta pavojingos veikos analizė, dokumentų klastojimo sudėtyje turi daugybę subtilybių.

2.5. Dokumentų klastojimo pavojingi padariniai

Lietuvos baudžiamajame įstatyme įtvirtinta, jog tuomet, kai veika numatyta BK 300 straipsnio 1 dalyje sukėlė didelę žalą, yra kvalifikuojama pagal BK 300 straipsnio 3 dalį. Kadangi šioje dalyje numatyta nusikaltimo sudėtis yra materiali, greta veikos kiekvienu atveju būtina nustatyti nusikalstamus padarinius ir priežastinį ryšį tarp veikos ir padarinių – šie požymiai tampa įrodynėtini.

Priežastinio ryšio tarp veikos ir padarinių nustatymas yra galutinis taškas pripažįstant asmens padarytą veiką nusikalstama. Nustatęs pavojingos veikos požymius ir esant BK 300 straipsnio 3 dalyje numatytiems padariniams, teismas turi susieti tai priežastiniu ryšiu, t.y. padaryti išvadą, ar yra priežastinis padarytos veikos ir kilusių padarinių, inkriminuojamų kaltininkui, ryšys.¹³³ Kadangi įstatymu priežastinio ryšio klausimai nereguliuojami, šio ryšio nustatymo klausimas, tiek dokumentų klastojimo sudėtyje, tiek kitų nusikalstamų veikų materialiose sudėtyse, yra vienas iš sudėtingiausių baudžiamosios teisės teorijos klausimų. Todėl tai reikalauja atskiro tyrimo. Tuo tarpu padarinių vertinimo klausimas šiame tyrime yra aktualus.

BK 300 straipsnio 3 dalyje padariniai apibūdinti taip: „*jeigu dėl to buvo padaryta didelės žalos <...>*“. Didelė žala yra vertinamasis požymis, kuris nustatinėjamas kiekvienu konkrečiu atveju. Remiantis baudžiamojo įstatymo aiškinimu, sąvokos „didelė žala“ turinį sudaro bet kokio pobūdžio turtinė ar neturtinė žala. O didelė ji, ar maža, kiekvienu konkrečiu atveju sprendžia teismas, atsižvelgdamas į žalos pobūdį, pažeistas vertybes, žalos pašalinimo ar atkūrimo galimybes ir pan. Dėl egzistuojančio neapibrėžtumo neretai iškyla termino „didelė žala“ aiškinimo skirtumų. Tai savo ruožtu lemia šio klausimo problemišumą.

Dokumentų klastojimo atveju Lietuvos baudžiamasis įstatymas konkretaus turtinės žalos dydžio sumos nenustato. Be to, kitaip negu piknaudžiavimo atveju, tiesioginio išaiškinimo dėl žalos dydžio teismų praktikoje taip pat nėra. Piknaudžiavimo atveju LAT yra pažymėjęs, jog teismų praktikoje 250 MGL dydžio žala paprastai pripažįstama didele žala. Vis dėlto, ir šiuo atveju tai nėra

¹³³ Piesliakas, V., *supra* note 4, p. 291.

nekinama tiesa. Minėtas dydis negali būti laikomas formalia ir neginčijama riba nustatant turtinės žalos dydį piktnaudžavimo byloje.¹³⁴

Dokumentų klastojimo atveju, remiantis Lietuvos baudžiamojo įstatymo aiškinimu „Visais atvejais žala bus didelė, <...> kai turtinės žalos dydis pinigine išraiška viršija 150 MGL dydžio sumą“.¹³⁵ Tuo tarpu pastarųjų metų teismų praktikoje netiesiogiai įvardijama kiek kitokia pinigine išraiška. 2013 metų spalio 10 dienos nutartyje LAT nagrinėdamas didelės žalos atvejį užsimena, jog „ši žala gerokai viršija 250 MGL dydžio sumą“, taip leisdamas daryti prielaidą dėl termino „didelė žala“ pinigines išraiškos ribos.¹³⁶ Kai tuo tarpu kitų teismų praktikos pavyzdžiai rodo, jog padarytos žalos dydis nėra lyginamas su atitinkama riba. Paprastai žemesnės instancijos teismų praktikoje didelės žalos požymis įvertinamas, kai žala siekia tokias pinigines sumas, kurios yra akivaizdžiai didelės ir gerokai viršija minėtas ribas.

„A. L., būdamas UAB „ENPR“ generaliniu direktoriumi, <...> pateikė asmeniui, <...> UAB „ENPR“ rekvizitus bei nurodė kokios paslaugos ir kokiomis kainomis turtėtų būti įrašytos juridinio asmens PVM sąskaitose – faktūrose kaip tariamai parduodamos UAB „ENPR“ užsakymu. Po ko, asmenys, <...> žinodami, kad UAB „Elkotonas“ realiai nesuteikė jokių paslaugų UAB „ENPR“, <...> organizavo žinomai netikrų UAB „Elkotonas“ dokumentų pagaminimą apie tai, kad minėta bendrovė neva pardavė, o UAB „ENPR“ iš viso nupirko paslaugų už 142 541,64 Lt.: <...>, pagal kurias UAB „Elkotonas“ neva atliko UAB „ENPR“ remonto bei montavimo darbus, po ko minėtus netikrus dokumentus pasirašius UAB „Elkotonas“ direktoriui šie dokumentai buvo perduoti A. L.. A. L., žinodamas, kad UAB „Elkotonas“ realiai jokių paslaugų nesuteikė ir darbų neatliko, pasirašė pats ir nurodė UAB „ENPR“ buhalterinę apskaitą tvarkančiam vyr. buhalterei L. B., <...> visus šiuos netikrus dokumentus įtraukti į įmonės buhalterinę apskaitą. A. L. pagamino netikrus dokumentus ir juos panaudojo, dėl ko UAB „ENPR“ buvo padaryta didelė 142 541,64 Lt žala. Šiais savo veiksmais A. L. padarė nusikalstamą veiką, numatytą Lietuvos Respublikos BK 300 str. 3 d.“¹³⁷

Pažymėtina, jog baudžiamajame įstatyme yra įtvirtintos abi minėtos pinigines išraiškos ribos. Viena iš jų – 150 MGL – BK 190 straipsnyje, kuris išaiškina turto vertės sąvoką, taikomą 28 BK skyriuje įtvirtintų nusikalstamų veikų nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams sudėtimis, o tarp jų ir sukčiavimo sudėčiai (182 straipsnis). Tuo tarpu 31 BK skyriuje įtvirtintoms nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai sudėtimis, tokioms kaip kontrabanda (199 straipsnis), muitinės apgaulė (199⁽¹⁾ straipsnis), kuriose neretai sutinkamas dokumentų klastojimas, nurodyta didelė turtinė žala yra 150 MGL dydžio sumą viršijanti žala.¹³⁸

Svarbu pažymėti, jog suklastoti dokumentai gali būti panaudojami apgaule įgyjant svetimą turtą ar turtinę teisę, išvengiant turtinės prievolės ar ją panaikinant (sukčiavimas). Neretai

¹³⁴ Pakštaitis, L. Piktnaudžiavimo kriminalizavimo, vertinimo bei normos tobulinimo problemos. *Jurisprudencija*. 2006, 7(85): 96.

¹³⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, *supra* note 62, p. 517.

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-251/2013.

¹³⁷ Vilnaus apygardos teismo 2010 m. spalio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-252-66/2010.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *supra* note 81.

dokumento suklastojimas gali pasitarnauti kaip priemonė ar būdas kitai nusikalstamai veikai atlikti. Jei kaltininkas pats neklastojo, o tik pasinaudojo suklastotais dokumentais (kaip priemone), jo veika kvalifikuojama tik kaip sukčiavimas, nes suklastotų dokumentų panaudojimas sudaro sukčiavimo objektyviają pusę kaip nusikaltimo padarymo būdas. Tačiau jei kaltininkas pats suklastojo dokumentus ir juos panaudojo, tai jo veika kvalifikuojama kaip nusikalstamų veikų sutaptis pagal BK 182 straipsnio ir BK 300 straipsnio atitinkamas dalis, nes sukčiavimo sudėtis neapima dokumentų suklastojimo.¹³⁹ Taip pat dažnai dokumentų klastojimas eina „koja kojon“ su minėtomis nusikalstamomis veikomis (piktnaudžavimu, kontrabanda, muitinės apgaulė), sudarydamos nusikaltimų sutaptį.¹⁴⁰

„A. A. pagamino bei panaudojo netikrus dokumentus ir suklastojo bei panaudojo tikrus dokumentus ir padarė didelę žalą valstybės biudžetui – apgaule panaikino didelės vertės UAB „Techninis modelis“ turtinę prievolę sumokėti į valstybės biudžetą 151968,54 Lt PVM bei šį svetimą didelės vertės turtą apgaule įgijo savo ir kartu veikusių asmenų naudai.

*Teismas A. A. veiksmus pagaminant bei panaudojant netikrus dokumentus, suklastojant ir panaudojant tikrus dokumentus bei apgaule panaikinant didelės vertės turtinę prievolę ir įgyjant didelės vertės svetimą turtą vertina kaip nusikalstamų veikų, numatytų Lietuvos Respublikos **BK 300 straipsnio 3 dalyje (2 veikos) ir 182 straipsnio 2 dalyje idealią sutaptį**. Nors atskiri veiksmai darant šias veikas buvo atlikti skirtingu metu ir per ilgą laikotarpį, tačiau visos šios veikos yra susijusios su tęstine įmonės ūkine finansine veikla, jas apėmė vieningas nusikalstamas sumanymas ir jų pasekmės atsirado, t.y. veikos buvo baigtos, vienu metu. Netikrų dokumentų gaminimu bei tikrų dokumentų klastojimu ir panaudojimu buvo įgyvendinama apgaulė – esminis padaryto sukčiavimo požymis, o dokumentų klastojimo kvalifikaciją pagal BK 300 str. 3 dalį lemiantis požymis – didelės žalos padarymas yra tapatus sukčiavimo pasekmėms – turtinės didelės vertės prievolės panaikinimui ir svetimo didelės vertės turto įgijimu“.¹⁴¹*

Tai suponuoja požiūrį, kad baudžiamosiose bylose, kuriose dokumentų klastojimas vertinamas iš sutapties su kita nusikalstama veika, termino „didelė žala“ aiškinimui būtų galima pasitelkti pastarajai veikai taikytiną dydį. Jei didelė žala padaryta dėl kontrabandos, atitinakamai nusikalstamos veikos metu panaudotas netikras dokumentas turėtų užtraukti kaltininkui baudžiamąją atsakomybę pagal itin kvalifikuotą dokumentų klastojimo sudėtį (BK 300 straipsnio 3 dalį). Tuo atveju, kai dokumentų klastojimas, netikro dokumento pagaminimas arba disponavimas vienu iš jų, savarankiškai nulemia didelę turtinę žalą, ji turėtų būti vertinama vadovaujatis mažesniąja – 150 MGL – piniginės išraiškos riba, kuri savaime yra pakankama. Be to, svarbu palikti sąlygą, jog tiek 150 MGL, tiek 250 MGL piniginės išraiškos ribos negali būti laikomos formaliomis ir neginčijamomis ribomis, nes kiekvienu atveju gali būti reikšmingos kitos aplinkybės.

Vis dėlto, reikėtų pripažinti, jog išdėstytas požiūris negali būti pripažintas teisingu. Reikšminga atsižvelgti į tai, kad paminėtos piniginės išraiškos ribos yra skirtos konkrečių

¹³⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, supra note 62, p. 516.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2011 m. kovo 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-241-203/2011.

nusikaltimų padarytos „didelės žalos“ sąvokos aiškinimui ir apima tik turtinio pobūdžio žalą, kai tuo tarpu dokumentų klastojimo sudėties atveju, „didelės žalos“ sąvoka, apimanti tiek turtinę, tiek neturtinę žalą, tikslingai neapibrėžta. Nors, kaip teigiama teisės doktrinoje, kartais galima pasinaudoti įstatymo aiškinimo analogija, tai negali būti taikoma kiekvienu atveju kaip taisyklė.

Pirmiausia, reikia prisiminti, jog padariniai kaip nusikalstamos veikos sudėties požymis, yra glaudžiai susiję su baudžiamojo įstatymo saugomomis vertybėmis¹⁴². O konkrečiu baudžiamojo įstatymo straipsniu saugomos vertybės gali labai skirtis. Antra, nevienodos ir pačios veikos. Darant vienas veikas padaryti 150 MGL dydžio žalą nereikia didelių pastangų, o darant kitus nusikaltimus tokiai žalai padaryti reikia įdėti daug pastangų.¹⁴³ Todėl minėti piniginių išraiškos dydžiai – 150 MGL ir 250 MGL – negali būti net orientaciniai nagrinėjamos BK 300 straipsnio sudėties atveju. Šie dydžiai neveltui skirti kitiems konkrečiai įvardytiems nusikaltimams. Be to, nagrinėjamos nusikalstamos veikos atveju padaroma žala gali būti ne tik turtinė, dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu dokumentu taip pat gali sukelti neturtinio pobūdžio žalą.

Dažniausiai teismų praktikoje nematerialaus pobūdžio žala, kuri paprastai siejama su valstybės institucijų prestižo sumenkinimu, valstybės tarnautojo pareigybės diskreditavimu yra pripažįstama didele. Kadangi tokio pobūdžio žala turi ne konkrečią materialią, o abstrakčią nematerialią formą, ypač svarbus yra vertinamasis atsiradusių pasekmių aspektas.¹⁴⁴ Lietuvos baudžiamojo įstatymo aiškinimu įtvirtinta taisyklė, jog neturtinė žala visuomet bus didelė, kai pažeidžiamos pagrindinės asmens teisės ir laisvės.¹⁴⁵ Šiuo aspektu dokumentų klastojimo bylose didelės žalos klausimas keliamas retai. Paprastai neturtinė didelė žala įvertinama bylose, kuriose dokumentų klastojimas eina „koja kojoni“ su piktnaudžiavimu, o neturtinė žala nukreipta į valstybę ar (ir) jos institucijas.

Dažniausiai didelės žalos nustatymo klausimas kyla ir neretai būna įrodomas bylose, kuriose dokumentą suklastoja valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo. Ir nebūtinai šioje vietoje turi būti padaryta didelė materialinė žala. Tokio pobūdžio bylose, kur dokumentų suklastojimo subjektas yra valstybės tarnautojas, ar jam prilygintas asmuo, turtinė žala paprastai nesiekia nei 150 MGL. Pagal LAT formuojamą praktiką, veika kvalifikuojama pagal BK 300 straipsnio 3 dalį tada, kai dokumentą suklastojusio pareigūno nusikalstami veiksmai griauna pasitikėjimą valstybės tarnyba, jos įstaigų veikla, diskredituoja ir kompromituoja šias institucijas, dėl ko valstybė patiria didelę žalą. Pabrėžtina, kad neturtinio pobūdžio žala vertinama kiekvienu atveju nagrinėjant

¹⁴² Piesliakas, V., *supra* note 4, p. 281.

¹⁴³ *Ibid.*, p. 286.

¹⁴⁴ Pakštaitis, L., *supra* note 132, p. 96.

¹⁴⁵ *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*, *supra* note 62, p. 517.

konkrečią bylą, atsižvelgiant į pažeistų objektų reikšmingumą¹⁴⁶. Padariniai tai ne kas kita, o žala baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms.¹⁴⁷

Vis dėlto, Lietuvos teismų praktika iliustruoja tai, jog dokumentų klastojimas atliekamas valstybės tarnautojo, ar jam prilyginto asmens, paprastai lemia didelę neturtinę žalą. Nors iš pirmo žvilgsnio neturtinė žala dėl savo abstrakčios formos sudaro dar platesnes interpretavimo galimybes, negu turtinės žalos atveju, žalos dydžio vertinimas nesukelia prieštaravimų. Paprastai tokie tarnautojo veiksmai sukelia žalą, vertintiną kaip didelę. Net ir vieno tarnautojo veiksmai, sukėlę nedidelią materialią žalą, menkina valstybės prestižą ir valstybės institucijos autoritetą visuomenėje, diskredituoja asmens, prilyginamo valstybės tarnautojui, vardą.¹⁴⁸ O tai yra didelė žala. LAT pažymi, kad „valstybės tarnyba yra skirta tarnauti žmonėms, todėl bet koks valstybės tarnautojo piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi, savo įgaliojimų viršijimas, pasireiškiantis nepagrįstu žmogaus teisių ar laisvių suvaržymu ar kitokiais padariniais – yra didelė žala ne tik tam asmeniui, bet ir valstybės tarnybos autoritetui, tuo pačiu ir pačios valstybės interesams“.¹⁴⁹

„J. P. buvo nuteistas už tai, kad, būdamas statutinis valstybės tarnautojas, dirbdamas Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento Panevėžio m. priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos valstybinės priešgaisrinės priežiūros inspekcijos viršininku, siekdamas turtinės naudos, iš UAB „F ir Ko“ savininko B. P. priėmė 5000 Lt kyšį už teisėtą veikimą vykdant įgaliojimus, t. y. už UAB „KA“ sandėlio metalinių konstrukcijų priešgaisrinio dažymo darbų priėmimo akto Nr. 1 pasirašymą, kuriuo patvirtino, kad UAB „F ir Ko“ atlikti metalinių konstrukcijų priešgaisrinio dažymo darbai atitinka teisės aktų reikalavimus. J. P., pasirašydamas B. P. akivaizdoje žinomai suklastotą darbų priėmimo aktą Nr. 1 prisidėjo prie šio dokumento klastojimo; tęsdamas nusikalstamą veiką, žinodamas apie netinkamą metalinių konstrukcijų padengimą priešgaisrine išsipučiančiąja danga, kaip komisijos, narys, pasirašė sandėlio 19Fl/g statinio pripažinimo tinkamu naudoti aktą, taip suklastodamas ir šį dokumentą. Tokiais veiksmais J.P. sukėlė realią grėsmę visuomenės saugumui, žmonių sveikatai bei gyvybei, taip pat diskreditavo ir sumenkino institucijos, autoritetą, iškreipė ir pažeidė nustatytą teisinę bei valdymo vykdymo tvarką, sutrikdė dokumentų teisinę apyvartą ir jos funkcionalumą, dėl to didelės neturtinės žalos patyrė valstybė.“¹⁵⁰

Pastarasis teismų praktikos pavyzdys iliustruoja požymių, kuriais pasireiškia didelė neturtinė žala valstybei įvairovę ir atitinkamai pažeistų objektų reikšmingumą dokumentų klastojimo sudėtyje. Kaip ir turtinės žalos atveju, neturtinė didelė žala taip pat negali būti apibrėžta visiems atvejams tinkančiais kriterijais.

Apibendrinant didelės žalos nagrinėjamoje sudėtyje klausimą, galima pasakyti, kad atsižvelgiant į tai, jog dokumentų klastojimas kaip nusikalstama veika gali pasireikšti ir reiškiasi

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-157/2005.

¹⁴⁷ Piesliakas, V., *supra* note 4, p. 281.

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-278/2013.

¹⁴⁹ Pakštaitis, L., *supra* note 132, p. 96.

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-251/2011.

įvairiuose visuomeniniuose santykiuose, tiek privačių, tiek juridinių asmenų santykiuose, taip pat neretai santykiuose, kuriuose dalyvauja valstybė, konkrečių visiems atvejams tinkančių didelės žalos vertinimo kriterijų pateikti neįmanoma. Neveltui įstatymų leidėjas „didelės žalos“ sąvoką, taikomą BK 300 straipsnio sudėčiai, paliko neapibrėžtą. Nagrinėjamu atveju neįmanoma įvardyti visų galimų situacijų ir nustatyti visoms situacijoms bendro vardiklio. Todėl teisinga šią vertinimo teisę palikti teismui.

Bet kuriuo atveju, svarbu tai, jog dokumentų klastojimo atveju, didelė žala, priešingai negu piktnaudžiavimo sudėtyje, yra tik kvalifikuojamasis sudėties požymis. Žinoma, šio požymio egzistavimas konkrečioje situacijoje reikšmingai lemia kaltininko baudžiamosios atsakomybės ribas (baudžiamosios atsakomybės krašutinė riba padvigubėja nuo trejų iki šešerių metų), vis dėlto, pavojinga pripažinta veika, nenustačius reikalaujamo didelės turinės ir/arba neturtinės žalos dydžio, bus baudžiama remiantis pagrindine dokumentų klastojimo sudėtimi. Tai, autorės nuomone, yra svarbiausia.

Be to, kalbant apie padarinius ir jų dydį, vertėtų pažymėti dar vieną šio požymio reikšmingumo faktą. Pavojingų padarinių, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymio, nustatymas lemia tai, ar veika gali būti pripažinta mažareikšme pagal BK 37 straipsnį, ar ne. Tai yra pakankamai dažnas klausimas kasacinių skundų nagrinėjime, siekiant panikinti asmens baudžiamąją atsakomybę.

Remiantis teismų praktika, BK 37 straipsnyje yra įtvirtintas reikalavimas, jog vertinant veiką kaip mažareikšmę pirmiausia būtina atsižvelgti į šia nusikalstama veika padarytos žalos dydį.¹⁵¹ Kadangi padariniai yra įrodinėtinas požymis materialiose sudėtyse, atsižvelgiant į tai, kyla klausimas dėl pagrindinės dokumentų klastojimo sudėties. Ar veika, kvalifikuotina pagal BK 300 straipsnio 1 dalį, negali būti pripažinta mažareikšme?

Be abejonės gali, įstatymų leidėjas BK 37 straipsnyje kaip reikšmingą požymį veikos mažareikšmiškumui įvertinti, numato ne tik padarytos žalos dydį, reikšmingu požymiu paminėtas nusikaltimo dalykas taip pat „kiti nusikaltimo požymiai“.¹⁵²

„BK 300 straipsnio 1 dalyje nereikalaujama padarytos veikos materialių padarinių. Teismas teisingai konstatavo, kad B. M-ės veiksmai negali būti vertinami kaip mažareikšmiai, nes tokiais veiksmais buvo suklastotas svarbus muitinės veiklos rezultatas.“¹⁵³

Vis dėlto, akcentas ne tai, jog BK 37 straipsnyje kaip reikšmingas požymis paminėtas nusikaltimo dalykas lemia veikos mažareikšmiškumo vertinimą. Akcentuotina tai, jog

¹⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-416/2012.

¹⁵² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *supra* note 81.

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-805/2005.

nepriklausomai nuo to, kad pagrindinė dokumentų klastojimo sudėtis yra formali, kaip rodo teismų praktika, BK 37 straipsnyje įtvirtintas reikalavimas, *jog vertinant veiką kaip mažareikšmę pirmiausia būtina atsižvelgti į šia nusikalstama veika padarytos žalos dydį*, taikytinas ir dokumento suklastojimo ar disponavimo suklastotu dokumentu byloje (pagal BK 300 straipsnio 1 dalį), atsižvelgiant į tai, ar šiuo nusikaltimu buvo padaryta reali žala kieno nors interesams.¹⁵⁴ Tai suponuoja išvadą dėl padarinių svarbos formaliose sudėtyse. Pažymėtina, jog tiek formaliose, tiek materialiose sudėtyse yra įtvirtintos pavojingos veikos, kurios kiekvienu atveju sukelia tam tikras pasekmes. Skirtumas tik tas, jog materialių sudėčių atveju, priešingai nei formalių, jos yra įrodinėtinos kiekvienu atveju ir lemia nusikalstamos veikos sudėtį arba ne. Kiekviena nusikalstama veika kėsinama į tam tikrus teisinius gėrius, dėl ko jiems padaroma žala arba kyla žalos grėsmė. Taigi nėra nė vienos nusikalstamos veikos, kuri nesukeltų vienokių ar kitokių žalingų padarinių arba realios grėsmės, kad tokie padariniai gali kilti.

Be to, į tai galima pažiūrėti iš kitos pusės, nagrinėjamos nusikalstamos veikos atveju reikšmingi tik tokie dokumentai, kurių turinyje įrašyti tikrovės neatitinkantys faktai turi teisinės reikšmės. Ši reikšmė apibrėžiama kaip galėjimas pažeisti fizinių ar juridinių asmenų teisių arba sukelti šiems asmenims ar valstybei teisiškai reikšmingų padarinių. Tai yra būtina sąlyga, kurią turi atitikti suklastoto dokumento turinys, tiesiogiai lemiantis veikos pavojingumą. Dar kartą pasikartosiu, jog tik pavojinga, t.y. sukelianti arba galinti sukelti pavojingus padarinius, veika gali būti pripažinta nusikalstama.

Taigi, padariniai yra reikšmingas požymis tiek materialiose, tiek formaliose sudėtyse. Tik materialiose, priešingai nei formaliose sudėtyse analizuojamas požymis yra būtinasis. Be to, šioms sudėtimis nustatyti būtini ne bet kokie padariniai, padariniai BK 300 straipsnio 3 dalies atveju privalo atitikti didelės žalos kriterijų (-us). Vis dėlto, visoms situacijoms bendro kriterijaus nėra. Nagrinėjamos nusikalstamos veikos atveju „didelės žalos“ sampratos nepateikė ne tik įstatymų leidėjas, konkretaus išaiškinimo nėra nei teismų praktikoje, nei teisės doktrinoje. Kai kuriais atvejais padaryta turtinio pobūdžio žala gali būti vertinama taikant įstatymo analogiją, neturtinės žalos atveju dažniausiai teismų praktikoje minimais neturtinio pobūdžio žalos kriterijais. Tačiau tai nesudaro prielaidos sukonstruoti bendrą, visiems atvejams, tinkamą kriterijų (ar kriterijus), todėl tik išsamus pažeistų vertybių, veikos pavojingumo tyrimas leis teismui priimti teisingą sprendimą dėl didelės žalos buvimo ar nebuvimo konkrečioje byloje. Didelė žala yra vertinamasis požymis, nustatomas

¹⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-416/2012.

atsižvelgiant į visas konkrečias bylos aplinkybes, todėl nesant abstrakčių ir universalių kriterijų, teisingą tai palikti teismų praktikai.

Be to, svarbiausia, jog nenustatančius didelės žalos, nusikalstama veika bus kvalifikuota remiantis pagrindine dokumentų klastojimo sudėtimi. Ir vienaip ar kitaip baudžiama, nes kiekvienu atveju, jeigu ji pripažinta baudžiama, vadinasi, ji buvo pripažinta pavojinga. Tai reiškia, jog ji sukelia arba gali sukelti teisiškai reikšmingų padarinių. Kasacinio teismo jurisprudencijoje suformuota praktika liudija, jog „jei dokumente įrašyti tikrovės neatitinkantys faktai negali pažeisti fizinių ar juridinių asmenų teisių arba sukelti minėtiems asmenims ar valstybei teisiškai reikšmingų padarinių, toks dokumento suklastojimas nėra pavojinga veika baudžiamųjų įstatymų požiūriu, nes negali padaryti žalos reikšmingoms asmeninėms ar visuomeninėms vertybėms, taigi neužtraukia baudžiamosios atsakomybės“. Todėl, padarinių klausimo sprendimui, keliant didelės žalos reikalavimą ar ne, visais atvejais įtakos turės dokumento turinys. Be dokumento turinio analizės nepavyks nustatyti konkrečia nusikalstama veika pažeistų vertybių, pažeisto objekto reikšmingumo, įvertinti veikos pavojingumo, kurių nustatymas gali būti reikšmingas vertinant žalą. Todėl padarinių tinkamą įvertinimą taip pat atskleidžia įvairiapusė dokumento turinio analizė.

3. DOKUMENTŲ KLASTOJIMO SUDĖTIES SUBJEKTYVIŲJŲ POŽYMIŲ YPATUMAI

Paprastai teigiama, jog subjektyviusius nusikalstamos veikos požymius įrodyti sunkiau negu objektyviusius, nes jie apibūdina nematomą, t.y. vidinę, psichinę nusikalstamos veikos pusę. Vis dėlto, tai labai priklauso nuo nagrinėjamo nusikaltimo. Dokumentų klastojimo atveju nereikšminga analizuoti pakaltinamumo bei nusikalstamos veikos motyvo ir tikslo, nes šio tipo bylose, tai nesukelia klausimų (nėra problemiško). Pakaltinamumas preziumuojamas, o motyvas ir tikslas nėra būtini šios nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Tuo tarpu kaltės klausimas, kaip ir kiekvieno kito nusikaltimo sudėtyje, yra privalomas elementas, kurio nustatymas neretai sukelia prieštarumą, subjektyvus pobūdis suteikia daugiau laisvės interpretacijoms.

3.1. Kaltės formos nustatymas

Kaltė yra pagrindinis objektyvusis nusikalstamos veikos sudėties požymis. Nėra nusikalstamų veikų sudėčių, kurių nereikėtų įrodinėti kaltės, ją nustatyti. Kaltė baudžiamosios teisės teorijoje – tai asmens, padariusio pavojingą veiką, vidinis (psichinis) santykis su objektyviaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais.¹⁵⁵

Mūsų nagrinėjamu atveju, pagrindinėje nusikalstamos veikos sudėtyje numatytas fakultatyvus, tačiau šio tipo bylose itin svarbus, požymis – nusikaltimo dalykas. Šiuo atveju, asmuo pagaminęs, suklastojęs ar disponavęs žinomai netikru ar žinomai suklastotu tikru dokumentu, atsakys už šias pavojingas veikas (atitinkamai) tik tuo atveju, jeigu savo veiksmų metu jis suvokė, jog jo gaminamas ar klastojamas dokumentas gali sukelti neigiamas teises pasekmes, o disponavimo atveju ir tai, kad disponuojamas būtent toks dokumentas. Baudžiamoji atsakomybė už šį nusikaltimą nekyla asmeniui, kuris laiko, gabena, siunčia, panaudoja ar realizuoja netikrą ar suklastotą dokumentą nežinodamas, kad jis netikras ar suklastotas.

*„Teismų priimti sprendimai rodo, kad dokumento <...> su netikru A. N. parašu objektyvus panaudojimo faktas byloje nustatytas ir nekėlė teismams abejonių. V. P. išteisinimą pagal BK 300 straipsnio 1 dalį nulėmė išvada, jog neįrodyta kaltinamojo tyčinė kaltė dėl jam inkriminuotos nusikalstamos veikos. Teismai konstatavo, kad kaltinimas neįrodė esminio šioje byloje fakto, jog kaltinamasis V. P. žinojo, kad šis dokumentas yra suklastotas, t. y. kad A. N. parašas nėra tikras“.*¹⁵⁶

¹⁵⁵ Piesliakas, V., *supra* note 4, p. 352.

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319/2011.

BK 14 straipsnis įtvirtina dvi kaltės formas: „*Asmuo pripažįstamas kaltu padaręs nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, jeigu jis šią veiką padarė tyčia ar dėl neatsargumo*“.¹⁵⁷ Lietuvos teismų praktikoje įtvirtinta, jog BK 300 straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėtis numato išskirtinai tik tyčinę kaltės formą.¹⁵⁸ Anot E. Sinkevičiaus, „kaltės klausimas dokumentų suklastojimo sudėtyje nuo senų laikų reikalauja tyčios, o pačios tyčios turinyje, jo nuomone, turi atsirasti vietos „siekiui“ ar „norui“ įtraukti netikrą ar suklastotą dokumentą į teisinę apyvartą“.¹⁵⁹

BK 15 straipsnis įtvirtina dvi tyčios rūšis: „*nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra tyčinis, jeigu jis padarytas tiesiogine ar netiesiogine tyčia*“. Mūsų nagrinėjamu atveju, šias abi tyčios rūšis apima išskirtinai tik itin kvalifikuota BK 300 straipsnio numatyto nusikaltimo sudėtis (BK 300 straipsnio 3 dalis). Atsižvelgiant į tai, kad 3 dalyje įtvirtinta materialioji nusikaltimo sudėtis, būtina nustatyti, ar kaltininko tyčia apėmė didelės žalos padarymą.¹⁶⁰ Tuo tarpu pagrindinėje ir kvalifikuotoje dokumentų klastojimo sudėtyse (BK 300 straipsnio 1 ir 2 dalys) numatyti nusikaltimai padaromi tik tiesiogine tyčia, kuri teismų praktikoje nusakoma taip: *kaltininkas suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, suprato, kad gamina, klastoja ar disponuoja žinomai netikru ar žinomai suklastotu tikru dokumentu, kuris gali sukelti neigiamas teisines pasekmes, ir norėjo taip veikti*.¹⁶¹ Kasacinėje praktikoje pažymėta, jog kaltė, kuri turi pasireikšti tiesiogine tyčia yra BK 300 straipsnio 1 dalyje numatyto nusikaltimo sudėties būtinas subjektyvusis požymis. Tiesioginės tyčios turinys yra tame, kad kaltininkas suvokia, jog panaudoja suklastotą dokumentą ir nori jį panaudoti. Kai tuo tarpu, kiti subjektyvieji (fakultatyvūs) žinomai suklastoto dokumento panaudojimo, kvalifikuojamo pagal BK 300 straipsnio 1 dalį, požymiai motyvas bei tikslas nėra būtini šios nusikalstamos veikos sudėties požymiai.¹⁶²

Vis dėlto, teismų praktikoje esama atvejų, kai teismo nuosprendyje neteisingai nurodoma, kad nusikaltimas, numatytas BK 300 straipsnio 1 dalyje, gali būti padaromas ir netiesiogine tyčia. Tačiau, kaip yra pasisakęs LAT: „svarbu tai, kad tinkamai nurodyta kaltės forma, nes nusikaltimas padarytas tiek tiesiogine tyčia, tiek netiesiogine tyčia, yra tyčinis (BK 15 str.). Ir tai nesudaro pagrindo keisti ar naikinti pirmosios instancijos priimtą procesinį sprendimą“.¹⁶³ Remiantis

¹⁵⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *supra* note 81.

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263/2010.

¹⁵⁹ Sinkevičius, E., *supra* note 6, p. 103.

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, *supra* note 62, p. 517.

¹⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-363/2012.

¹⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86/2008.

¹⁶³ Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-79-533-2011.

baudžiamosios teisės doktrina, daugeliu atveju tyčios rūšis (nes dispozicijoje nenurodoma konkreti tyčia) neturi jokios įtakos nusikalstamos veikos sudėčiai ir padarytai veikai kvalifikuoti: ir tiesiogine, ir netiesiogine tyčia padaryta nusikalstama veika kvalifikuojama pagal tą patį BK straipsnį. Toks skirstymas svarbus sprendžiant asmens baudžiamajai atsakomybei už padarytą veiką klausimas.¹⁶⁴

Dokumentų klastojimo sudėties atveju reikia įrodyti yra tiesioginė tyčia konkrečioje situacijoje, ar jos nėra. Svarbu įrodyti, jog kaltininko veiksmai buvo atlikti ne dėl aplaidumo ar sąžiningo suklydimo, o sąmoningai veikiant. Akivaizdu, jog nemažiau reikšminga tinkamai įvertinti kitus nusikalstamos veikos požymius. Savo „visapusiškumu“ kaltė, kaip nusikalstamos veikos požymis, iš esmės paliečia visus įrodinėtinius požymius. Todėl yra priklausomas nuo visų ir tuo pačiu visi priklausomi nuo jo. Jei nebus dokumento (BK 300 straipsnio prasme), kuriame įtvirtinta teisiškai reikšminga informacija, turinti reikšmės juridinių faktų atsiradimui, pasikeitimui ar pasibaigimui, atitinkamai nebus pažeistas teisinės apyvartos funkcionalumas ir patikimumas, tuo padaryta veika, nebus pavojinga, taigi nebus reikalo spręsti asmens kaltės klausimo. Tuo tarpu, jeigu kaltininko elgesyje nebus tyčios, nebus ir dokumentų klastojimo, kaip nusikaltimo. Būtent todėl tai yra labai svarbus klausimas kiekvienos, taip pat ir mūsų nagrinėjamos, nusikalstamos veikos sudėtyje.

3.2. Kaltės turinio nustatymas

Nors kaltės formos nustatymas dokumentų klastojimo bylose nesukelia didelių problemų ir klaidos šiuo klausimu nėra dažnos Lietuvos teismų praktikoje, kaltės nustatymas yra probleminis klausimas nagrinėjant dokumentų klastojimą. Problemiškumas užšifruotas konkrečios kaltės formos detalizavime. Pirmosios instancijos teismai nepakankamai gilinaisi į kaltės turinį, netinkamai interpretuoja BK 15 straipsnio 2 dalį¹⁶⁵, o tai lemia nepagrįstų nuosprendžių ir nutarčių priėmimą. Tai savo ruožtu menkina pasitikėjimą teismais ir lemia brangų ir ilgą teisminį nagrinėjimą visų instancijų teismuose.

Be to, analizuojant dokumentų klastojimo pagrindinę sudėtį, galima išvelgti tam tikrą ypatumą, kuris sukelia prieštaravimą bendrosioms baudžiamosios teisės taisyklėms.

¹⁶⁴ Piesliakas, V., *supra* note 4, p. 358.

¹⁶⁵ BK 15 straipsnis <...> 2. Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra **padarytas tiesiogine tyčia**, jeigu:

- 1) jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti;
- 2) jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir jų norėjo.

Teisės doktrinoje įtvirtinta nuostata, jog tiesioginė tyčia, esant formaliai nusikalstamos veikos sudėčiai, apibrėžiama šiek tiek kitaip, negu esant materialiai sudėčiai. Intelektualinis kaltės momentas – *asmuo darydamas nusikaltimą suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti* (BK 15 straipsnio 2 dalies 1 punktas) – sutampa. Tuo tarpu psichinis santykis su padarinių numatymu, kuris apibūdina valinį kaltės momentą (BK 15 straipsnio 2 dalies 2 punktas), neįeina į tyčios apibrėžimą, nes padariniai nėra formalių nusikalstamos veikos sudėčių požymis, todėl jų įrodynėti nereikia. Čia valinis tiesioginės tyčios momentas pabrėžia ne padarinių siekimą, o veikos siekimą (norėjimą).¹⁶⁶

Negalime vienareikšmiškai sutikti su tuo, jog formaliose sudėtyse įtvirtinti nusikaltimai nepadaro žalos arba ši žala padaroma išskirtinai įstatymo saugomoms vertybėms. Nors, tokiose sudėtyse atsakomybė numatyta tik už veiką, vis dėlto, gali ir dažnai atsiranda padarinių, kurie taip pat tampa įrodinėjimo dalyku. Paprastai, tiek teisės teorijoje, tiek teismų praktikoje naudojama formuluotė, jog padarinių atsiradimas įstatymo leidėjo paliekamas už sudėties ribų ir yra reikšmingas tik bausmės individualizavimui BK straipsnio sankcijos ribose. Tais atvejais, kai nusikaltimo sudėtis yra formalioji, veikos pavojingumą lemia nusikalstamos veikos pobūdis, jos intensyvumas, tyčios kryptingumas, nusikaltimo dalykas.¹⁶⁷

Tačiau, kaip rodo kelių pasatrujų metų teismų praktika, padarinių klausimas dokumentų klastojimo formalioje sudėtyje yra reikšmingas ir lemia ne tik bausmės individualizavimą. *Nors BK 300 straipsnyje numatyta nusikaltimo sudėtis yra formali, tačiau įstatymų leidėjas baudžiamąją atsakomybę už dokumentų klastojimą nustatė ne tiek dėl pačios veikos pavojingumo, kiek dėl veikos padarymo galinčių atsirasti žalingų padarinių tokį dokumentą panaudojus apyvartoje.*¹⁶⁸ Todėl sprendžiat kaltės klausimą, detalizuojant nustatytą kaltės formą, reikšminga vertinti valinį kaltės momentą dokumentų klastojimo sudėtyje, vertinant tai, ar suklastotu dokumentu galėjo būti padaryta reali žala kieno nors interesams.

Padarinių svarbą formalioje dokumento suklastojimo sudėtyje taip pat patvirtina teismų praktika dėl veikos pripažinimo mažareikšme. *Kasacinėje praktikoje ne kartą konstatuota, kad BK 37 straipsnyje įtvirtintas reikalavimas, jog vertinant veiką kaip mažareikšmę pirmiausia būtina atsižvelgti į šia nusikalstama veika padarytos žalos dydį, taikytinas ir nusikalstamoms veikoms,*

¹⁶⁶ Piesliakas, V., *supra* note 4, p. 376.

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-87/2009.

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-363/2012.

aprašytoms formaliosiomis sudėtimis.¹⁶⁹ Galimi padariniai šiuo atveju tiesiogiai priklauso nuo nusikaltimo dalyko – dokumento, ir nesvarbu, jog nusikalstamos veikos aprašyme jie neminimi. Tai iliustruoja kasacinėje praktikoje įtvirtintas tiesioginės tyčios aiškinimas, kvalifikuojant veiką pagal BK 300 straipsnį 1 dalį: *kaltininkas suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, suprato, kad gamina, klastoja ar disponuoja žinomai netikru ar žinomai suklastotu tikru dokumentu, kuris gali sukelti neigiamas teises pasekmes, ir norėjo taip veikti.*¹⁷⁰

„<...> Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2010 m. vasario 1 d. nuosprendžiu M. H. buvo nuteistas už tai, kad jis 2005 m. rugpjūčio mėn., UAB „Cekrika“ direktorei D. M. pateikė pasirašyti praėjusia, t. y. 2004 m. rugpjūčio 20 d., data atspausdintą įgaliojimą, suteikiantį jam teisę iki 2005 m. rugpjūčio 22 d. atstovauti UAB „Cekrika“ interesams. D. M., nesuprasdama nusikalstamų M. H. veiksmų pobūdžio ir ketinimų, pasitikėdama juo, įgaliojime pasirašė. Taip M. H. šį įgaliojimą suklastojo.

Tęsdamas nusikalstamą veiką, M. H. 2005 m. rugpjūčio 2 d. savo iniciatyva šį suklastotą įgaliojimą pateikė Klaipėdos miesto vyriausiojo policijos komisariato Kriminalinės policijos nusikaltimų tyrimų tarnybos Ekonominių nusikaltimų tyrimo skyriaus tyrėjui Donatui Blinstrubiui, kuris dėl to užpildė daiktų, dokumentų pateikimo protokolą prie ikiteisminio tyrimo medžiagos Nr. (-) – taip M. H. šį žinomai suklastotą įgaliojimą panaudojo.“¹⁷¹

Apeliacinės instancijos teismo nuosprendžiu minėtas Klaipėdos miesto apylinkės teismo apkaltinamasis nuosprendis buvo panaikintas, M. H. pagal 300 straipsnio 1 dalį išteisintas, nes nepadarytos veikos, turinčios šių nusikaltimų požymių. Dėl M. H. kaltės aprašytoje bylos dalyje, apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad M. H. veiksmuose nebuvo būtinojo šio nusikaltimo sudėties subjektyviojo požymio – tiesioginės tyčios, kuri apylinkės teismo nuomone, pasireiškė apgaulės įtvirtinimu paleidžiant suklastotą dokumentą į teisinę apyvartą.

Byloje buvo nustatyta, kad įgaliojimas iš tiesų buvo surašytas atgaline data, tai reiškia, jog klastojimo faktas yra. Todėl šiuo atveju aktualu nagrinėti tai, ar suklastotas dokumentas buvo panaudotas. Siekiant įvertinti kaltės momentus šioje situacijoje, svarbu atsižvelgti į tai, ar panaudodamas šį dokumentą M. H. suvokė pavojingą veikos pobūdį, numatė galimus padarinius ir jų norėjo. Apeliacinis teismas argumentavo, jog M. H. šį įgaliojimą parengė ir pateikė ikiteisminio tyrimo pareigūnui tik siekdamas patvirtinti savo, kaip įtariamojo, gynybinę versiją, kad jis galėjo veikti UAB „Cekrika“ vardu, o ne siekdamas paleisti šį įgaliojimą į teisinę apyvartą. Tuo tarpu pirmosios instancijos teismas įgaliojimo panaudojimą įvertino kaip siekį paleisti suklastotą dokumentą į teisinę apyvartą, o ne įtariamojo gynybinę versiją. Teismo teigimu M. H. suvokė, jog

¹⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-416/2012.

¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-363/2012.

¹⁷¹ *Ibid.*

ikiteisminio tyrimo metu tyrėjui pateikė įgaliojimą, surašytą atgaline data tam, kad sukurtų atitinkamas teises pasekmes, ir tokiu būdu jis žinomai suklastotą įgaliojimą panaudojo.

Teismų praktikoje netikro ar suklastoto dokumento panaudojimas aiškinamas taip: *kaltininkas neteisėtai paleido netikrą ar suklastotą dokumentą į teisinę apyvartą, siekdamas įrodyti ar patvirtinti juridinius faktus ar kitas teisinę reikšmę turinčias aplinkybes.*¹⁷² Šiuo atveju M. H. savo iniciatyva suklastotą įgaliojimą pateikė Kriminalinės policijos nusikaltimų tyrimų tarnybos Ekonominių nusikaltimų tyrimo skyriaus tyrėjui tam, kad patvirtintų anksčiau atliktos apklausos metu parodytą teisę veikti UAB „Cekrika“ vardu. Tyrėjas savo ruožtu dėl šio įgaliojimo pateikimo užpildė daiktų, dokumentų pateikimo protokolą prie ikiteisminio tyrimo medžiagos. Tokiu atveju M. H. veiksmais teisinėje dokumentų apyvartoje buvo įtvirtintas M. H. žinomai suklastotas dokumentas, kuriuo M. H. siekė įrodyti teisinį faktą, jog jis atitinkamai kitos galimai nusikalstamos veikos padarymo dieną, taip pat apklausos metu, turėjo teisę veikti UAB „Cekrika“ vardu. Apeliacinio teismo argumentas, jog šį įgaliojimą M. H. parengė ir pateikė ikiteisminio tyrimo pareigūnui tik siekdamas patvirtinti savo, kaip įtariamojo, gynybinę versiją, nesudaro prielaidos teigti, jog dėl to šis žinomai suklastotas įgaliojimas nebuvo paleistas į teisinę apyvartą. Ką reiškia apginti save? Tai yra įrodyti tam tikrą faktą. O kadangi tuo metu formaliai šio fakto nebuvo, teko keisti įgaliojimo datą atgaline tvarka. Todėl pats klastojimo formalus faktas yra – buvo suklastotas dokumentas, kuris įtvirtino tuo metu formaliai neegzistuojančią informaciją. Visa tai rodo, jog M. H. veiksmai buvo atlikti sąmoningai siekiant tam tikrų pasekmių, suklastoto dokumento pagalba įrodyti savo teisę. Tuo tarpu klausimas dėl veikos pavojingo pobūdžio lieka neišspręstas. Esmės reikėtų ieškoti pačiame dokumento turinyje, *ar įgaliojime įtvirtinta informacija buvo melaginga – ar įrašyta data iš esmės nulemia dokumento melagingą turinį? Ar tą dieną jis negalėjo daryti to, ką gali tikrąjį įgaliojimo pasirašymo dieną?*

Pirmiausia reikšminga paminėti tai, jog byloje minimas įgaliojimas savo turiniu ir teisine galia suteikia M. H., kuris yra vienintelis įmonės akcininkas, teisę veikti įmonės, kurią realiai jis vienas valdė ir kuriai vadovavo, vardu. Tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai nustatė, kad realiai UAB „Cekrika“ vadovavo M. H., tačiau, priešingai nei pirmosios instancijos teismas, apeliacinės instancijos teismas nsureikšmino to, kad įgaliojime pasirašė ne UAB „Cekrika“ direktorė. Iš bylos medžiagos matyti, kad M. H. buvo vienintelis UAB „Cekrika“ akcininkas ir veikė šios įmonės vardu. D. M. formaliai buvo paskirta įmonės direktore, tačiau ji tik vykdė M. H. nurodymus, savarankiškai įmonės vardu neveikė. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, pakeista įgaliojimo

¹⁷² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, supra note 62, p. 514-515.

data iš esmės nepakeičia situacijos esmės. Kaip abu teismai pripažino, M. H. įmonei realiai vadovavo tiek tikrąją įgaliojimo pasirašymo dieną, tiek iki to. Todėl veikti įmonės vardu, šiuo atveju, jis negalėjo tik formaliai.

Šioje vietoje vertinga pažymėti teismų praktikoje įtvirtintą nuostatą, jog „įstatymų leidėjas baudžiamąją atsakomybę už dokumentų klastojimą nustatė ne tiek dėl pačios veikos pavojingumo, kiek dėl veikos padarymo galinčių atsirasti žalingų padarinių tokį dokumentą panaudojus apyvartoje“.¹⁷³ Iš principo pati veika neteisėta, uždrausta, nes sukuriamas naujas netikras dokumentas, tačiau galimų padarinių ateityje atžvilgiu šiuo atveju veika nėra pavojinga kitiems, nes jei jame įtvirtinta informacija nėra melas, niekam neatsiranda žalos. *Dokumente įrašyti tik formaliai tikrovės neatitinkantys faktai negali pažeisti fizinių ar juridinių asmenų teisių arba sukelti minėtiems asmenims ar valstybei teisiškai reikšmingų padarinių. Todėl toks dokumento suklastojimas nėra pavojinga veika baudžiamųjų įstatymų požiūriu. Kasacinėje praktikoje ne kartą pabrėžta, kad baudžiamoji teisė nėra formali, ji nustato atsakomybę tik už pavojingas veikas, o ne formalius pažeidimus.*¹⁷⁴ Visa tai nulemia M. H. kaltės nebuvimą. Suklastotame įgaliojime įtvirtinta tiesa, todėl apgaulės šiuo atveju nėra ir viskas, kas vyksta po šio dokumento išleidimo į teisinę apyvertą, yra legalūs teisiniai santykiai. Vadinasi tiesioginės tyčios šiuo atveju nėra, M. H. savo veiksmais norėjo teisinėje apyvartoje įtvirtinti realią, ne formalią, tiesą.

LAT šiuo atveju pasisakė, jog M. H. veiksmai prieštarauja sąžiningo verslo principams, tačiau pasirašymas įgaliojimo, suteikiančio jam teisę veikti įmonės, kurią realiai jis vienas valdė ir kuriai vadovavo, vardu, negali būti laikomas tiek pavojingu veiksmu, kad užtrauktų baudžiamąją atsakomybę. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad padarytu nusikaltimu nebuvo padaryta reali žala kieno nors interesams, veika šiuo atveju turėtų būti pripažįstama mažareikšme ir asmuo, padaręs nusikaltimą atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės.

Šis atvejis iliustruoja galimų padarinių svarbą kaltės turiniui formalioje nusikalstamos veikos sudėtyje įrodyti. Taip pat tai, jog pirmosios instancijos teismai nepakankamai išsamiai nagrinėja kaltės turinį. Nustatę kaltės formą, ją grindžia neatsižvelgiant į visus galimus, kaltės turiniui atskleisti reikšmingus požymius. Kaip šiuo atveju, išvadų formulavimas, neįvertinus veikos pavojingumo, t.y. ar suklastotas dokumentas gali sukelti reikšmingus teisinius padarinius, gali lemti nepakankamo pavojingumo veikų kriminalizavimą, taip iškreipiant baudžiamųjų įstatymų principus bei paskirtį.

¹⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-363/2012.

¹⁷⁴ *Ibid.*

Taigi, analizuojant kaltės turinį būtina įvairiapusiškai išnagrinėti veikos pavojingumą. Vis dėlto, vien tai nenuliama asmens kaltės. Nemažiau reikšminga tai, ar asmuo suvokė šios veikos pavojingą pobūdį. Atsakymo į šį klausimą paieškose teismų praktikoje taip pat kyla prieštaringos nuomonės.

„A. S. buvo kaltintas tuo, kad jis <...> Lavariškių miške, turėdamas tikslą pervežti medieną iš Lavariškių miško į UAB „Rudeksas“ teritoriją, <...> medienos gabenimo lape, serija A Nr. 140473, įrašė tikrovės neatitinkančius duomenis, t. y. eilutėje „Medienos siuntėjas (miško savininko ar fizinio asmens kodas, vardas, pavardė, adresas)“ įrašė, kad medieną siunčia (-) G. T. ir tame pačiame medienos gabenimo lape grafoje „Medieną gabenti perdavė“ (medienos siuntėjo vardas, pavardė, įgaliojimo Nr. ir parašas) įrašė „G.T. “ bei šalia šių žodžių, toje pačioje eilutėje, jos vardu pasirašė, t. y. šiais savo veiksmais įvirtino dokumente tikrovės neatitinkančius duomenis, klaidingai nurodė asmenį, gabenantį medieną, asmenį, siunčiantį medieną, bei jo vardu pasirašė. Taip A. S. buvo kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, numatytą Lietuvos Respublikos BK 300 straipsnio 1 dalyje.“¹⁷⁵

Šiuo atveju atsirado prieštaravimas dėl tiesioginės tyčios supratimo. Trakų rajono apylinkės teismas A. S. išteisino, nesant jo veikoje nusikaltimo, numatyto BK 300 straipsnio 1 dalyje, sudėties, argumentuojant tuo, kad A. S. veikoje nėra tiesioginės tyčios, nes A. S., medienos gabenimo lape įrašęs G. T. duomenis bei pasirašęs, nesuvokė pavojingo daromos veikos pobūdžio. Šio apylinkės teismo nuosprendžio teisėtumą ir pagrįstumą pripažino ir apeliacinis teismas. Šių teismų esminis akcentas į tai, jog A.S. neturėjo tam konkretaus tikslo, taip pasielgė tik dėl to, jog tuo metu kirtavietėje nebuvo tėvo, jis sirgo ir tą dieną negalėjo atvykti, o mediena buvo pakrauta ir ją reikėjo išsiųsti. Taip klaidingai nueita nuo kaltės turinio, prie tikslo, kuris nėra būtinas dokumentų klastojimo sudėties požymis.

Šioje situacijoje reikšminga tik tai, ar kaltininkas suvokė savo veiksmus ir tai, ar kaltininko veiksmai buvo valingi. Kadangi A. S. pripažino, jog suprato, kad pildo medienos gabenimo lapą G. T. vardu, ir pasirašė už ją, neturėdamas tam įgaliojimų, pripažino savo valingus veiksmus, todėl jo tiesioginė tyčia akivaizdi. Teisingas prokuroro pastebėjimas, jog šiuo atveju nereikšminga tai, jog A. S. įrašydamas G. T. duomenis siekė išvežti medieną, o ne suklastoti dokumentus. Tai nepanaikina jo veiksmuose nusikalstamos veikos požymių buvimo. Įstatymų leidėjas įvirtindamas nusikalstamą veiką – dokumentų klastojimą kaip formaliąją sudėtį šios veikos pavojingumą sieja su pačios veikos darymu ir kaltininko motyvas ar tikslas, be to ir faktas, kad padarius nusikalstamą veiką nebuvo padaryta žala, nėra reikšmingi nusikalstamos veikos kvalifikavimui.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1056/08.

¹⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-270/2009.

Šiuo atveju ne tikslo buvimas ar nebuvimas, o valingi kaltininko veiksmai lemia tiesioginę tyčią kaltininko veiksmuose. Suvokimas to, ką jis daro ir norėjimas tai daryti. Nesvarbu kodėl jis tai darė. Bet kuriuo atveju šis dokumentas paleistas į teisinę apyvartą, gali turėti reikšmingų teisinių pasekmių, gali suklaidinti su juo susidūrusius asmenis, kurie gali padaryti klaidingas teises išvadas. Priešingai negu pirmajame pavyzdyje, šiuo atveju dokumente įtvirtinta informacija yra melas, todėl vienareikšmiškai galima teigti apie veikos pavojingumą. Galima būtų kelti klausimą dėl šio dokumento juridinės reikšmės, tačiau tai nėra diskusinis klausimas. Byloje šio dokumento juridinė reikšmė pripažįstama ir nekelia abejonų. Todėl tai yra pavojinga veika ir jos suvokimas šiuo atveju akivaizdus. To pakanka, kad būtų įrodyta A. S. kaltė (tiesioginė tyčia).

LAT teigimu pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų išvados kaltinamojo A. S. tyčios klausimu prieštarauja teisės teorijai ir praktikai, nepagrįstai aiškinama, kad A. S. veikoje nėra tiesioginės tyčios požymių. *Tiesioginė tyčia yra tokia tyčios rūšis, kai asmuo suvokia savo veikimo ar neveikimo pavojingumą, numato pavojingus padarinius ir jų nori. Veikos pavojingumo suvokimas – tai suvokimas tų aplinkybių, kurios sudaro nusikaltimo dalyką ir objektyviuosius požymius. Iš A. S. parodymų teisme santraukos matyti, kad jis suprato, jog pildo medienos gabenimo lapą G. T. vardu, ir pasirašė už jį, neturėdamas tam įgaliojimų. Pažymėtina, kad baudžiamajame įstatyme nustatytas veikos pavojingumo, o ne baudžiamumo suvokimas. Jei asmuo suvokia, kad jo veika pavojinga, nebūtina žinoti, kad ši veika baudžiamųjų įstatymų uždrausta. Ji laikoma padaryta tyčia.*¹⁷⁷

Taigi, tai dar vienas pavyzdys, iliustruojantis nepakankamą pirmosios instancijos teismų dėmesį kaltės turinio analizei. Nors kaltė yra tas nusikalstamos veikos sudėties požymis, kuris sujungia visus įrodynėtinius ir papildomus sudėties požymius, dokumentų klastojimo sudėtyje motyvas ir tikslas nėra būtini, todėl veika kvalifikuotina pagal BK 300 straipsnio 1 dalį, nepriklausomai nuo jų. Argumentas dėl tikslo nebuvimo negali būti pagrindas spręsti tiesioginės tyčios klausimą. Be to, teisingam kaltės nustatymui dokumentų klastojimo bylose nepakanka įvertinti kaltininko sąmoningą pavojingą veikimą ir norą taip elgtis, reikšmingas ir galimų padarinių, išleidus suklastotą dokumentą į teisinę apyvartą, faktas. Kitu atveju gali būti nuteisti nekalti asmenys, taip pat iškreipti baudžiamųjų įstatymų principai bei jų paskirtis. Galime pasidžiaugti tuo, jog sukurta teismų sistema leidžia ištaisyti padarytas klaidas, tačiau jeigu jų taisyti nereikėtų, pastarosios sistemos veiklos efektyvumas galėtų būti kur kas didesnis.

¹⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-270/2009.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Nagrinėjant dokumentų klastojimo sampratą išryškėja dokumentų klastojimo, kaip nusikalstamos veikos, dalyko neapibrėžtumo klausimas. Visais atvejais dokumentų klastojimo samprata priklauso nuo to, kiek plačiai suprantamas ir aiškinamas šios nusikalstamos veikos dalykas. Senovės Romoje klastojimo sudėčiai buvo reikšmingi ne tik materialią išraišką turintys testamentai, ženklai, pinigai, vienas dažniausiai klastojamų dalykų – „žodiniai dokumentai“ (liudijimai). Nors paprastai dokumentas siejamas su apčiuopiamu daiktu, kuriame atliekami tam tikri materialūs pakeitimai, šiandien vėl priartėjame prie poreikio atsisakyti materialumo reikalavimo ir išplėsti dokumentų klastojimo dalyko sampratos ribas. Nesvarbu forma, kuri kinta. Visuomet reikšminga išlieka tai, kas įtvirtinta dokumento turinyje. Nors Lietuvoje galioję baudžiamieji įstatymai iš esmės skirtingai aiškino dokumentų klastojimo dalyko sampratą (ilgą laiką siaurinamai vartotas „dokumento“ terminas), šiandieninė dokumentų klastojimo sudėtis paremta anksčiau galiojusiųjų. Teisė palaipsniui pritaikyta prie socialinės aplinkos negali staiga būti visiškai nauja. Ji atitinkamai perima anksčiau galiojusias nuostatas, palaipsniui jas tobulinant ir pritaikant naujiems gyvenimo keliams iššūkiams. Todėl šiandien egzistuojantis dokumentų klastojimo teisinis aiškinimas Lietuvoje yra teisės, kaip visuomeninio reiškimo, vystymosi pasekmė.

2. „Dokumento“ sąvokos neapibrėžtumas lemia dokumento turinio analizės poreikį nagrinėjant kiekvieną iš įrodinėtinių požymių, siekiant teisingai įvertinti, ar konkrečiu atveju yra nusikaltimo sudėtis. Šiandieninio dokumento paskirtis visuomenėje lemia platesnę BK 300 straipsniu saugomos vertybės, į kurią kėsina dokumentų klastotojai, aiškinimą. Teisinės apyvartos funkcionalumą ir patikimumą, kaip universalesnę vertybę, pripažinus alternatyva valdymo tvarkai, sutiktina su doktrinoje išsakyta nuomone dėl universalesnio Lietuvos BK XLIII skyriaus pavadinimo. Pasiūlymas pakeisti skyriaus pavadinimo formuluotę iš „nusižengimai valdymo tvarkai“ į „nusižengimai teisei tvarkai“ paremtas aiškumo poreikiu. Autorės nuomone, patikslinta formuluotė panaikintų kylančius prieštaravimus ir dviprasmybes, neliktų vietos ginčams, juoda ant balto būtų įtvirtinta tai, ką kaip taisyklę naudoja teisės praktikai. Svarbu tai, jog tokiu atveju ženkliai išplečiamos dokumento sąvokos ribos, teisinės apyvartos funkcionalumas ir patikimumas apima visus įmanomus dokumentus, kurių turinys atitinka reikšmingo teisinio fakto liudijimo reikalavimą. Pirmiausia, „dokumento pagal BK 300 straipsnio prasmę“ turinyje turi būti įtvirtinta tikrovės neatitinkanti informacija. Antra, ši informacija turi būti teisiškai reikšminga. Trečia, toks dokumentas turi sukelti teisiškai reikšmingus padarinius ne bet kur, ar apskritai, o konkrečioje, nagrinėjamoje situacijoje. Tik tuomet dokumento suklastojimas ar disponavimas suklastotu

dokumentu gali būti laikomas pavojinga veika ir pripažinta baigtu nusikaltimu. Be to, šios sąlygos neretai pasitarnauja nustatant pavojingos veikos reiškimo būdą, taip pat ieškant veikos sukeltų padarinių, kurie, kaip tyrime nustatyta, reikšmingi ne tik materialiose sudėtyse. Kiekvienu atveju, veika kvalifikuota pagal BK 300 straipsnį, sukelia arba gali sukelti teisiškai reikšmingus padarinius. Nesvarbu, ar padaryta žala didelė, ar maža, svarbiausia įrodyti, jog veika yra pavojinga. Jeigu visa tai suvesime į dokumento turinį, galime tik įsivaizduoti kiek galimų situacijų apima dokumentų klastojimo sudėtis, todėl tampa aiškus įstatymų leidėjo pasirinkimas palikti dokumento sąvoką neapibrėžta. To įstatymo normoje sutalpinti tiesiog neįmanoma. Vis dėlto, atsižvelgiant į šio klausimo aktualijas (dėl formos mažareikšmiškumo, turinio svarbos išryškavimo, elektroninio dokumento galimybės būti BK 300 straipsnio dalyku), siūlomas apibendrintas termino „dokumentas“ apibrėžimas, galintis pasitarnauti teismų praktikoje. *Dokumentas – tai juridinio ar fizinio asmens veikos procese užfiksuota teisiškai reikšminga informacija, turinti reikšmės juridinių faktų atsiradimui, pasikeitimui ar pasibaigimui, nepaisant jos pateikimo būdo, formos ir laikmenos.*

3. Nors dokumentų klastojimo pagrindinė sudėtis galima tik esant kaltininko tiesioginei tyčiai, Lietuvos teismų praktikoje neišvengiama nepagrįstų nutarčių ir nuosprendžių. Esminė to priežastis – pirmosios instancijos teismų nepakankamas dėmesys kaltės turiniui. Teisingam kaltės nustatymui nagrinėjamos sudėties atveju nepakanka įvertinti kaltininko sąmoningą pavojingą veikimą ir norą taip elgtis (intelektualų kaltės momentą), reikšmingas ir galimų padarinių, išleidus suklastotą dokumentą į teisinę apyvertą, faktas, nepriklausomai nuo to, kad nagrinėjama sudėtis yra formali. Reikšminga vertinti valinį kaltės momentą, vertinant tai, ar suklastotu dokumentu galėjo būti padaryta reali žala kieno nors interesams. Atidi kaltės momentų analizė pirmojoje instancijoje pagreitintų ir palengvintų aukštesnės instancijos teismų darbą, ar net sumažintų skundžiamų nuosprendžių skaičių dokumentų klastojimo bylose.

4. Remiantis išdėstytomis tyrimo išvadomis galime teigti, jog tyrimo įvade suformuotas ginamasis teiginys, kuris iš esmės paremtas esmine šio tyrimo problema, pasitvirtino. Teisingą nusikalstamos veikos kvalifikavimą pagal atitinkamą straipsnį lemia, pirmiausia, tinkamas įrodinėtų požymių pasirinkimas ir, antra, tinkama ir išsami kiekvieno iš jų analizė. O tai, kad kiekvieno iš jų nagrinėjimo metu, esame priversti atsigręžti į nusikaltimo dalyko požymį, iliustruoja dokumento, kaip nagrinėjamo nusikaltimo dalyko, turinio reikšmę – esame priversti atidžiai pažiūrėti į tai, kas ne visuomet tiesiogiai įtvirtinta konkrečiau dokumento turinyje. Todėl atliktas tyrimas nepaneigė, o patvirtino ginamą teiginį, jog teisingas nusikalstamos veikos, pagal BK 300 straipsnį, kvalifikavimas visais atvejais priklauso nuo išsamios ir įvairiapusiškos dokumento turinio analizės.

LITERATŪRA

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos TSR baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 1961, Nr.18-147.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr.89-2741.
3. Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr.107-2389.
4. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr.71-1706.
5. Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr.61-1827.

Monografijos ir straipsnių rinkiniai:

6. Apanavičius, M., et al. *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1974.
7. Bieliūnas, E., et al. *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1989.
8. Bukelienė, D. *Baudžiamoji atsakomybė už turto pasisavinimą ir turto išvaistymą (teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Vilnius: Eugrimas, 2008.
9. Kavolis, M.; Bieliackinas, S. *Baudžiamasis statutai su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų*. Kaunas, 1934.
10. Klimka, A.; Apanavičius, M.; Misiūnas, J. *Tarybinė baudžiamoji teisė. Ypatingoji dalis*. Vilnius: Mintis, 1974.
11. Kurapka, V.E., et al. *Kriminalistika. Teorija ir technika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
12. Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918-1940 metais*. Vilnius: Justitia, 2001.
13. Palskys, E.; Kazlauskas, M.; Danisevičius, P. *Kriminalistika*. Vilnius: Mintis, 1985.
14. Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Kn. 1: Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2009.
15. Valikonytė, I.; Lazutka, S.; Gudavičius, E. *Pirmasis Lietuvos (1529 m.)*. Vilnius: Vaga, 2001.
16. Vėlyvis, S.; Jonaitis, M. *XII lentelių įstatymai ir jų komentaras: metodinė mokymo priemonė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.

Moksliniai straipsniai:

17. Aidukas, M. Baudžiamosios atsakomybės už dokumentų suklastojimą problemos naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*. 2003, 48: 15–24.
18. Janulevičienė, V.; Rackevičienė, S. Lietuvių, anglų ir norvegų kalbų baudžiamosios teisės terminai. *Kalbų studijos*. 2010, 17: 19–28.
19. Limba, T.; Novikovienė, L. Elektroninio parašo ir laiko žymos įtaka elektroninių sutarčių apsaugai. *Socialinės technologijos*. 2012, 2(2): 483–501.
20. Pakštaitis, L. Piktnaudžiavimo kriminalizavimo, vertinimo bei normos tobulinimo problemos. *Jurisprudencija*. 2006, 7(85): 95–101.
21. Sinkevičius, E. Dokumentų suklastojimo koncepcija naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Jurisprudencija*. 2003, 45(37): 98–104.
22. Tamašauskienė, A. Dokumento samprata ir jos reikšmė nusikalstamos veikos kvalifikavimui. *Jurisprudencija*. 2004, 60(52): 125–133.

Elektroniniai leidiniai:

23. Berger, A. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. [interaktyvus] Philadelphia: The American Philosophical Society, 1953 [žiūrėta 2013 10 10]. <<http://books.google.lt/books?id=oR0LAAAAIAAJ&pg>>
24. Fedosiuk, O. *Baudžiamoji teisė (specialioji dalis). Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai, susiję su dokumentų ar matavimo priemonių klastojimu LR BK XLIII SKYRIUS. BK 300306 str.* [interaktyvus] [žiūrėta 2014 01 17] <http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CCkQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.mruni.eu%2Fmru_lt_dokumentai%2Fkatedros%2Fbaudziamosios_teises_katedra%2Fpaskaitos%2FNusik_dokumentu_klast.ppt&ei=_545U4O4CPDR4QTUv4CgCA&usg=AFQjCNE9BqIY7O1-vdjYc6OTRag3eW_-0g&sig2=1F-BNnQ_CeSUhKX5dOubsg>
25. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2009 m. praktikos baudžiamosiose bylose aktualijos [interaktyvus] [žiūrėta 2013 01 29]. <<http://www.lat.lt/lt/aktuali-praktika/aktuali-praktika-baudziamosiose-bylose.html>>
26. Smith, W. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. [interaktyvus] London, 1985 [žiūrėta 2013 10 10] <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/SMI_GRA/home.html>

Kiti šaltiniai:

27. *Baudžiamasis statutas. Teisingumo Ministerijos Antrojo Departamento leidinys.* Kaunas: Lituania, 1919.
28. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis. III tomas.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

Teismų praktika:

29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-157/2005.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-500/2005.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-805/2005.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-426/2006.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-745/2006.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-607/2007.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86/2008.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-132/2008.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-200/2008.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-290/2008.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-87/2009.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-114/2009.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-270/2009.

42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-263/2010.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-582/2010.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-251/2011.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-267/2011.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319/2011.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-342/2011.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-559/2011.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-113/2012.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-153/2012.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-363/2012.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-416/2012.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-251/2013.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-278/2013.
55. Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1056/08.
56. Vilniaus apygardos teismo 2010 m. spalio 29 d. nuosprendis byloje Nr. 1-252-66/2010.
57. Vilniaus apygardos teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. birželio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-79-533-2011.
58. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo 2011 m. kovo 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-241-203/2011.

ANOTACIJA

Dokumentų klastojimas Lietuvos teismų praktikoje

Tyrimė nagrinėjama dokumentų klastojimo sudėtis, siekiant nustatyti jos įrodinėtinių požymių ypatumus Lietuvos teismų praktikoje. Nors į dokumentų klastojimą galima pažiūrėti iš įvairių prizmės pusių, šiame tyrimė dokumentų klastojimo samprata apribojama BK 300 straipsnio sudėtimi. Tyrimė išryškintas termino „dokumentas“ neapibrėžtumo klausimas, kuris iš esmės nulemia temos problemišumą. Atliktas tyrimas parodė, jog visais atvejais dokumentų klastojimo samprata priklauso nuo to, kiek plačiai aiškintas šios nusikalstamos veikos dalykas. Atskira kiekvieno įrodinėtino dokumentų klastojimo sudėties požymio analizė patvirtino tyrimė suformuluotą ginamąjį teiginį, jog teisingas nusikalstamos veikos, pagal BK 300 straipsnį, kvalifikavimas visais atvejais priklauso nuo išsamios ir įvairiapusiškos dokumento turinio analizės.

Iš kitos pusės, Lietuvos teismų praktika paremta minėtų požymių atskira analizė leidžia įžvelgti dokumento, kaip nagrinėjamos nusikalstamos veikos dalyko, turiniui keliamas sąlygas, taip suformuojamos tam tikros ribos dokumento sampratai. Atsižvelgiant į šio klausimo aktualijas darbe pateikiamas apibendrintas termino „dokumentas“ apibrėžimas.

Pagrindinės sąvokos: dokumentas, dokumentų klastojimas, nusikalstamos veikos sudėtis, teismų praktika.

Falsification of documents in Lithuanian case law

The study analyzes the composition of falsifying documents in order to determine the signs of the peculiarities in Lithuanian case law. Although the forgery can be viewed from different sides of the prism, in this study the concept of falsification of documents is limited to the composition of the Criminal Code (further – CC) Article 300. The study highlights the term "document" uncertainty issue, which basically determines the main themes problematic point. An investigation showed that, in all cases, the concept of falsification of documents depends on how broadly is construed this offense subject. Separate each case of falsification of documents analysis confirmed the composition of the character study, formulated in a protective claim that the correct offense under the CC Article 300 depends on a comprehensive and versatile document content analysis.

On the other hand, the Lithuanian case law if based on a separate analysis of these symptoms can provide a document on how the offense subject of the contents of the conditions also forms a certain threshold concept of document. Given the issues of the work's actuality, it is provided with a generalization of the term "document".

Keywords: document, falsification of documents, criminal activity composition, case law.

SANTRAUKA

Dokumentų klastojimas Lietuvos teismų praktikoje

Dokumentų klastojimo, kaip nusikaltimo, sudėtis buvo žinoma jau Romėnų teisėje. Tuo tarpu noras klastoti dokumentus, siekiant sau naudos, ko gero, atsirado iškart tik suvokus tam tikrą dokumento galią. Būtent dokumento „galios“, tiksliau reikšmingumo konkrečioje situacijoje nustatymas, yra nagrinėjamos nusikalstamos veikos probleminis aspektas.

Vis dėlto, darbas neapsiriboja dokumento sampratos paieškomis, tyrimas paremtas konkrečių dokumentų klastojimo sudėties požymių, savyje įtvirtinančių tam tikrą problemišumą, analize. Todėl **tyrimo objektas** yra dokumentų klastojimo, kaip nusikalstamos veikos, sudėtis Lietuvos teismų praktikoje. Pažymėtina, jog dokumento klastojimas tyrime apribojamas BK 300 straipsnio sudėtimi.

Šio **tyrimo tikslas** – išnagrinėti dokumentų klastojimo sudėties įrodinėtinius požymius ir nustatyti šių požymių ypatumus Lietuvos teismų praktikoje. Tam konstruojami trys **uždaviniai**. Pirmiausia, siekiama išnagrinėti dokumentų klastojimo sampratą bei įvertinti teisės raidos įtaką dabar galiojančiai dokumentų klastojimo sudėčiai. Antra, išnagrinėti dokumentų klastojimo sudėties objektyviųjų požymių problemišumą Lietuvos teismų praktikoje. Ir trečia, išnagrinėti dokumentų klastojimo subjektyviosios pusės ypatumus Lietuvos teismų praktikoje.

Atliktas tyrimas parodė, jog visais atvejais dokumentų klastojimo samprata priklauso nuo to, kiek plačiai aiškinamas šios nusikalstamos veikos dalykas. Atskira kiekvieno įrodinėtino dokumentų klastojimo sudėties požymio analizė patvirtino tyrime suformuluotą ginamąjį teiginį, jog teisingas nusikalstamos veikos, pagal BK 300 straipsnį, kvalifikavimas visais atvejais priklauso nuo išsamios ir įvairiapusiškos dokumento turinio analizės. Iš kitos pusės, Lietuvos teismų praktika paremta minėtų požymių atskira analizė leidžia įžvelgti dokumento, kaip nusikalstamos veikos dalyko, turiniui keliamas sąlygas, taip suformuojamos tam tikros ribos dokumento sampratai.

Be to, šiame tyrime akcentuojamas dokumento sampratos šiuolaikiškumas. Šiandien išryškėjanti tendencija – dokumento formos mažareikšmiškumas. Atsižvelgiant į šio klausimo aktualijas (dėl formos mažareikšmiškumo, turinio svarbos išryškavimo, elektroninių dokumentų apyvartos) darbe pateikiamas apibendrintas termino „dokumentas“ apibrėžimas.

Tyrime taikomi **metodai**: istorinis lyginamasis metodas, lyginimo metodas, teisinių dokumentų analizė, analogija, struktūrinė-funkcinė analizė, mokslinė indukcija ir loginis apibendrinimas.

SUMMARY

Falsification of documents in Lithuanian case law

Falsification of documents as a crime, was known already in Roman law. In the meantime, a desire to falsify documents in order to benefit yourself, emerged immediately after understanding a certain power of the document. The "power" of the document, more specifically the significance of the particular situation, is considered as a trouble aspect of the offence.

However, work is not limited to the concept of document searches, the study is based on the analysis of composition of signs of forgery in specific documents, which contain problem it self. Therefore, **the object** in this work is falsification of documents composition in Lithuanian case law. It should be noted that the forgery investigation is limited to the composition of the Criminal Code (further – CC) Article 300.

The purpose of this study is to examine the constituent elements of forgery of documents, and set up the characteristics of the judicial practice of these signs in the Lithuanian court practice.

The work involves three **tasks**: 1. To research the concept of document fraud and to assess the impact of its evolution to nowadays existing document fraud. 2. To examine the composition of the objective signs of forgery of documents in Lithuanian judicial practice. 3. To analyze these peculiarities of the document fraud in Lithuanian case-law.

An investigation showed that, in all cases, the concept of falsification of documents depends on how broadly is construed this offense subject. Separate each case of falsification of documents analysis confirmed the composition of the character study, formulated in a protective claim that the correct offense under the CC Article 300 depends on a comprehensive and versatile document content analysis. On the other hand, these signs as a separate analysis, based on the Lithuanian case law, allows a glimpse of the document, as the subject matter of the offence, the conditions, the contents of this document. In this way the concept arose to a certain limits.

Also, this study focuses on the concept of modernity. Today the trend is visible in the form of the documents irrelevance. In view of the current developments of this issue, in the work is generalized the definition of the term "document".

Study methods: a comparative study of the historical method, a method of analysis of legal documents, comparison, analogy, analysis of the structural-functional scientific induction and logical summary.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2014-04-02
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), teisės ir valdymo studijų programos

Studentas (-ė) Rūta Viršilienė,
(*vardas, pavardė*)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„Dokumentų klastojimas Lietuvos teismų praktikoje“:

- Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
- Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
- Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų

metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(*parašas*)

Rūta Viršilienė
(*vardas, pavardė*)